

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

KOTRYNA RAGAIŠYTĖ

POŽIŪRIO POKYČIO FORMAVIMAS PASITELKiant ĮTIKINĖJIMO
KOMUNIKACIJĄ VISAGINO ATOMINĖS ELEKTRINĖS PROJEKTO ATVEJU

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas prof. Gintaras Aleknonis

VILNIUS 2015

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POŽIŪRIO POKYČIO FORMAVIMAS PASITELKIANČIĄ ĮTIKINĖJIMO
KOMUNIKACIJĄ VISAGINO ATOMINĖS ELEKTRINĖS PROJEKTO ATVEJU

Viešųjų ryšių vadybos magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621N20026

Konsultantas

_____ doc dr.. Romas Prakapas

Vadovas

_____ prof. Gintaras Aleknonis

2015-

Recenzentas

_____

2015

Atliko

_____ stud. K. Ragaišytė

2015 - -

VILNIUS

2015

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	1
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	2
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	3
ĮVADAS.....	4
1. ĮTIKINĖJIMO KOMUNIKACIJA	6
1.1. Įtikinėjimo komunikacijos samprata	6
1.2. Įsigilinimo tikimybės modelis	8
2. POLITIKA IR VIEŠIEJI RYŠIAI LIETUVOS ATOMINĖS ENERGETIKOS RAIDOS KONTEKSTE	11
2. 1. Komunikacija ir vykdoma energetikos politika Ignalinos atominės elektrinės veikimo periodu	11
2. 2. Komunikacija ir energetikos politika uždarius Ignalinos atominę elektrinę	13
2. 3. Viešieji ryšiai Visagino atominės elektrinės projekto agitacijos laikotarpiu ir politiniai veiksmai integruojantis į Europos Sąjungos energetikos sistemą.....	15
3. VISAGINO ATOMINĖS ELEKTRINĖS PROJEKTO REFERENDUMO ĮTIKINĖJIMO BŪDAI	21
3.1. Visagino atominės elektrinės referendumo priežastys ir eiga	21
3.2. Agitacijos, įtikinėjimo ir propagandos sąvokos ir jų interpretavimas	23
3.2.1. Įtikinėjimo komunikacija Visagino atominės elektrinės projekto referendumo agitacijos laikotarpiu	25
4. EMPIRINIS TYRIMAS - VISUOMENĖS POŽIŪRIO POKYČIO TYRIMAS VISAGINO ATOMINĖS ELEKTRINĖS PROJEKTO ATVEJIS	29
4.1. Tyrimo metodologija	29
4. 2. Tyrimo validumas.....	33
4. 2 Tyrimo rezultatai	34
IŠVADOS.....	62
SANTRAUKA	65
SUMMARY	66
BIBLIOGRAFIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	67
PRIEDAI	72

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

1. MW – megavatas, galios matavimo vienetas
2. kWh – kilovatvalandė, energijos matavimo vienetas
3. AE – atominė elektrinė
4. RBMK – Реактор Большой Мощности Канальный, didelės galios kanalinio tipo reaktorius
5. NIMBY Not in my Back-yard, ne mano kaiminystėje, sindromas apibūdinantis viesuomenės nepasitenkinimą šalia jų gyvenamos zonos besikuriantiems projektams.
6. LULUS - Locally unwanted land use, Vietoje nepageidaujamas teritorijos panaudojimas, Visuomenės pasipiktinimas teritorijos išnaudojimo būdais

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1. Įsigilinimo tikimybės modelio schema
2. Lietuvos pirminės energijos struktūra: priklausomybės nuo vienintelio išorinio energijos tiekėjo mažinimas
3. Kvaziekperimentinio tyrimo schema
4. Tiriamųjų požiūris į atominę elektrinę
5. Tiriamųjų požiūris į Visagino atominės elektrinės projektą
6. Tiriamųjų požiūrio į šaltinį ir tekstą palyginimas
7. Pirmosios ir antrosios tiriamųjų grupių įverčių vidurkiai vertinant Visagino atominės elektrinės projektą po stimulo
8. Trečiosios ir ketvirtosios tiriamųjų grupių įverčių vidurkiai vertinant Visagino atominės elektrinės projektą po stimulo
9. Požiūrio pokytis grupėse skirtinguose tyrimo etapuose

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė.* Ignalinos atominės elektrinės reaktorių išjungimas
- 2 lentelė.* Pagrindiniai šaltiniai agituojantys prieš Visagino atominę elektrinę žiniasklaidoje
- 3 lentelė.* Pagrindiniai šaltiniai agituojantys už Visagino atominę elektrinę žiniasklaidoje
- 4 lentelė.* Atominės elektrinės ir Visagino atominės elektrinės projekto įverčių vidurkių palyginimas
- 5 lentelė.* Atominės elektrinės ir Visagino atominės elektrinės įverčių vidurkių palyginimas vertinant saugumo aspektą
- 6 lentelė.* Atominės elektrinės ir Visagino atominės elektrinės projekto naudingumo siekiant energetinės nepriklausomybės įverčių vidurkių palyginimas
- 7 lentelė.* Pirmosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių prieš ir po stimulo palyginimas
- 8 lentelė.* Antrosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių prieš ir po stimulo palyginimas
- 9 lentelė.* Trečiosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių prieš ir po stimulo palyginimas
- 10 lentelė.* Ketvirtosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių prieš ir po stimulo palyginimas
- 11 lentelė.* Pirmosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkiai vertinant Visagino atominės elektrinės projektą prieš ir po stimulo palyginimas su tiriamųjų turimomis žiniomis
- 12 lentelė.* Antrosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių vertinant Visagino atominės elektrinės projektą prieš ir po stimulo palyginimas su tiriamųjų turimomis žiniomis
- 13 lentelė.* Trečiosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių vertinant Visagino atominės elektrinės projektą prieš ir po stimulo palyginimas su tiriamųjų turimomis žiniomis
- 14 lentelė.* Ketvirtosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių, vertinant Visagino atominės elektrinės projektą prieš ir po stimulo, palyginimas su tiriamųjų turimomis žiniomis
- 15 lentelė.* Tiriamųjų požiūris į šaltinio kompetenciją

IVADAS

Komunikacijos svarba šiandieniniame pasaulyje yra neabejotina, tai pagrindinis bendravimo tarp žmonių įrankis, padedantis dalintis informacija pasitelkiant komunikacijos kanalus, suformuojant norimą žinutę, pasirenkant reikiamą komunikacijos šaltinį, turint konkretų tikslą ir žinant gavėją. Toks komunikacijos modelis yra klasikinis požiūris į elementarų informacijos perdavimą, tačiau šiais laikais komunikacija transformavosi ir yra suvokiama nebe tik kaip dalijimasis informacija bet kaip ir įrankis siekiant formuoti visuomenės požiūrį, įtakoti elgesį, keisti nusistovėjusią nuomonę ar kurti norimą įvaizdį. Tokia įtikinėjimo komunikacijos samprata dažnai įvardijama kaip propaganda, vėliau transformavusis ir kitusi šiandien literatūroje glaudžiai siejama ir dažnai persipina su įtikinėjimo ir agitacijos sąvokomis.

Įtikinėjimo komunikacija, viena iš socialinės psichologijos mokslo šakų, analizuojanti priežastis ir sąlygas, kuriomis pasitelkiant informacijos pateikimo būdus ir įrankius gebama įtakoti asmens ar masės nuomonę, požiūrį ir ilgainiui elgesį. Įtikinėjimo komunikacijos teorijos analizuoja techninius elementus lemiančius požiūrio pokytį, tokius kaip žinutės konstravimas, jos pateikimas, kanalo parinkimas ir kiti, bei psichologinius faktorius įtakojančius asmens požiūrio pokytį – šaltinio patrauklumas, gavėjo suinteresuotumas analizuojama problema, argumentų patikimumas.

Temos aktualumas: Komunikacijos teorijos nuo jų susiformavimo ir pagrindiniai bruožai lemiantys požiūrio formavimą šiandien išlieka beveik nepakitę, tačiau galimybė pasirinkti norimą kanalą ir žinutės išraiškos galimybės yra neribotos, todėl įtikinėjimo komunikacija įgavusi didelę svarbą visose visuomenės apsisprendimo sferose yra aktyviai panaudojama socialiniame, ekonominiame, o ypač politiniame kontekste. Įtikinėjimo komunikacijos panaudojimas pasitelkiant viešuosius ryšius dažnai apibūdinamas kaip agitacija ir yra vienas svarbiausių aspektų valstybės gyvenime, kuomet tiek finansiniai tiek žmogiškieji ištekliai sutelkiami norimo požiūrio formavimui. Šis ryškus pavyzdys atspindi įtikinėjimo komunikacijos svarbą bei kylančias problemas, kurios dažnai atsiranda dėl netinkamo komunikacijos ir komunikatoriaus panaudojimo esant netinkamam visuomenės suinteresuotumo identifikavimui. Visagino atominės elektrinės projekto agitacijos laikotarpis ir referendumo rezultatai atspindi svarbią įtikinėjimo komunikacijos funkciją – požiūrio formavimą. Analizuojant referendumo rezultatus, bei stebint agitacijos laikotarpį, svarbu identifikuoti esminę problemą - projekto iniciatoriai nesugebėjo įtikinti visuomenės Visagino atominės elektrinės nauda. Esant svarbiems visuomenės apsisprendimams, kurie įtakoja valstybės politinę, ekonominę, saugumo padėtį, bei panaudojant didelius biudžetus projekto agitacijai ir referendumo organizavimui yra labai svarbu suprasti tokios visuomenės reakcijos priežastis bei išsiaiškinti tokias pasekmes įtakojučius veiksmus.

Temos naujumas: Įtikinėjimo komunikacijos galimybės ir būdai nuolat kinta, o tai įtakoja jos panaudojimą požiūrio pokyčio formavimui. Požiūrio formavimas vienas pagrindinių viešųjų ryšių uždavinių, konstruojant visuomenės nuomonę svarbiais politiniais ir energetiniais klausimais. Visagino atominės elektrinės projekto referendumo atvejo tyrimas, puikiai iliustruoja įtikinėjimo komunikacijos svarbą ir gebėjimą kurti norimą požiūrį net esant esminiams apsisprendimams.

Tyrimo problema: šaltinio patikimumo, teksto stilistikos ir jų suderinamumo svarba požiūrio formavimui.

Tyrimo objektas: požiūrio pokytis.

Darbo tikslas: atskleisti įtikinėjimo komunikacijos pagrindinius elementus formuojančius požiūrio pokytį.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti įtikinėjimo komunikaciją, jos sampratą ir teorijas;
2. Aptarti įsigilinimo tikimybės modelio bruožus, teorinius aspektus, poveikį požiūrio pokyčiui;
3. Išskirti atominės energetikos Lietuvoje politikos ir viešųjų ryšių raidos etapus;
4. Išanalizuoti Visagino atominės elektrinės projekto referendumo agitacijos laikotarpiu naudojamos komunikacijos pagrindinius bruožus;
5. Atskleisti šaltinio ir teksto stilistikos įtaką požiūrio pokyčiui Visagino atominės elektrinės projekto atveju.

Tyrimo hipotezės:

H1 - Esant aukšto patikimumo šaltiniui ir argumentuotam, moksliniam tekstui, kuomet pateikiama problema yra aktuali, asmens požiūris kinta, pasirenkamas požiūrio pakeitimas vietoj šaltinio sumenkinimo;

H2 - Esant žemo patikimumo šaltiniui ir neargumentuotam, publicistiniam tekstui kuomet pateikiama problema yra aktuali, asmens požiūris kinta nežymiai, suformuotas požiūris nėra tvirtas.

H3 - Esant aukšto patikimumo šaltiniui ir publicistiniam tekstui bei žemo patikimumo šaltiniui ir argumentuotam tekstui, kuomet asmens požiūris nesutampa su pateiktuoju tekste, požiūris nekinta ar net sustiprėja esamas.

1. ĮTIKINĖJIMO KOMUNIKACIJA

Tyrimai ir praktika taikant įtikinėjimo komunikaciją nėra nauja socialinės psichologijos sritis. Pirmuosius įtikinėjimo komunikacijos atvejus, mokslininkai pastebi, jau Senajame Testamente, vėliau Makiaveli N. darbuose, bet daugiausiai prie įtikinėjimo komunikacijos tyrimo ir taikymo prisidėjo JAV mokslininkai jau XIX a., kur įtikinėjimo komunikacija buvo plačiai taikoma politiniame ir socialiniame kontekste. Šiandien įtikinėjimo komunikacijai tirti ir taikyti yra įvairių teorijų ir būdų, kurie paaiškina kaip asmenys ar net masės yra įtikinamos ir kokie yra pagrindiniai įrankiai norimam požiūrio pokyčiui pasiekti. Įtikinėjimo komunikacija tai socialinės psichologijos šaka apimanti teksto stilistikos ir retorikos analizę, šaltinio bruožų identifikavimą ir svarbą įtikinėjimo procese, įtikinėjamųjų analizę, jų susidomėjimo analizuojama problema lygio identifikavimu. Šie pagrindiniai elementai apibūdina įtikinėjimo komunikaciją, jos taikymo pagrindinius elementus. Sėkminga įtikinėjimo komunikacija remiasi šių pagrindinių elementų tinkamu parinkimu ir suderinamumu.

1.1. Įtikinėjimo komunikacijos samprata

Šiuolaikiniame masinės komunikacijos amžiuje neabejotina, jog pagrindinis komunikatoriaus tikslas yra paveikti adresatą, įtikinti jį, ir net įtakoti jo elgesį. Tai pastebima reklamoje, kasdieninėse žiniuose, viešųjų ryšių akcijose ir kampanijose. Tačiau įtikinėjimo komunikacijos suvokimas, tik kaip reklaminių klipų, ar atvirų skatinimu imtis tam tikrų veiksmų, yra klaidingas. Pasak Aronson E. (1999) įtikinėjimas viešųjų ryšių kontekste yra kur kas subtilesnis, dažnai sunkiai pastebimas ar net netyčinis. Siekiant suprasti įtikinėjimo komunikacijos svarbą ir lemiamus veiksnius nuo kurių priklauso efektyvumas, svarbu paminėti Petty R. E. et al. (2009) skirstymą, jog „efektyvumas susideda iš perduodamos žinutės svorio, keičiant adresato požiūrį, ir požiūrio efektyvumo keičiant adresato elgesį.“ (p. 125). Įtikinėjimo komunikacijos galutinis tikslas neapsiriboja požiūrio pakeitimu. Autoriaus teigimu, tik požiūrio pokyčio iššauktas elgesys atspindi efektyvią įtikinėjimo komunikaciją. Cialdini R. B. (2009) taip pat teigia, jog „įtikinėjimo komunikacijos proceso tikslas yra adresato elgesys - pirkimas, aukojimas, nuolaidžiavimas, balsavimas ir kitą.“ (p. 206). Tačiau šiam tikslui pasiekti yra svarbūs šeši etapai apimantys: nuoseklią komunikaciją; adresato atsaką, dažnai instinktyvų; auditorijos bendrumo jausmą priimant sprendimus, kurie įtakojami masės elgesio; komunikatoriaus autoriteto ir jo patrauklumo, bei stygiaus jausmo, tai yra, jog žmonės yra labiau motyvuoti tam tikram elgesiui kuomet yra tikimybė kažko netekti, nei gauti. Šie įtikinėjimo komunikacijos principai paaiškina, esminę įtikinėjimo komunikacijos idėją ir jos efektyvumo priežastis, tačiau tuo pačiu ir adresato būseną, kuria pasinaudojant komunikatorius gali įtakoti požiūrio

pokytį, o vėliau jo iššauktą elgesį. Kiti autoriai įtikinėjimo procesą sieja, ne su komunikacijos, žinutės ir jos pateikimo svarba, bet daugiau su adresato psichologija ir pateikiamos informacijos analizavimu. Sherif C. W. et al. (1965) teigia, jog įtikinėjimo komunikacija - tam tikro požiūrio pateikimas adresatui, kuris vertina ar šis požiūris jam priimtinas ir atitinka, jo iki šiol atstovautą poziciją. Autoriai, įtikinėjimo komunikaciją aiškina kaip gebėjimą informaciją pateikti taip, jog adresatas ją suvoktu kaip jo požiūrio paantrinimą. Šis įtikinėjimo komunikacijos suvokimas, daugiau remiasi psichologiniais adresanto manipuliavimo gebėjimais. Panašiai, įtikinėjimo komunikaciją ir jos procesą aiškina ir Harmon-Jones E., Harmon-Jones C. (2007), teigdami, jog „požiūrio pokytis yra siekio sumažinti adresato ir komunikatoriaus pateiktos informacijos išsiskyrimą“ (p. 7). Žvelgiant į įtikinėjimo komunikaciją klasikiniu požiūriu, Mulilis J. P. (1985) paaiškina, jog „įtikinėjimo komunikacijos modelis susideda iš dviejų kintamųjų, kur įtikinėjimo komunikacija yra nepriklausomas kintamasis, o požiūris ar elgesio pokytis - priklausomas kintamasis. Tokiu atveju, pasak autorių, nepriklausomi kintamieji skirstomi į penkias dideles klases:

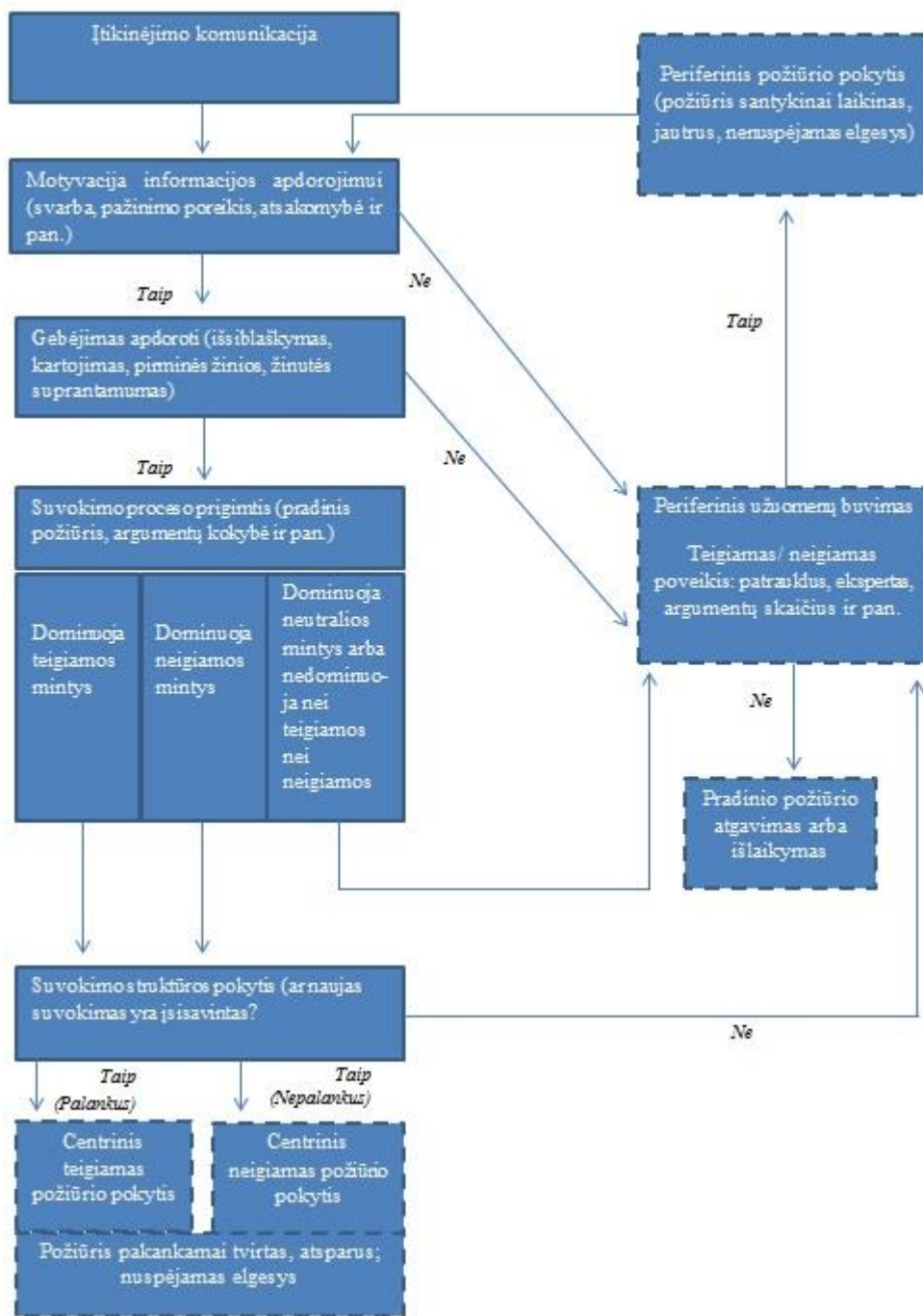
- šaltinis – patikimumas, pasitikėjimas, patrauklumas, mėgstamumas, panašumas, galia.
- žinutė – stilius, aiškumas, jėga, greitis, išdėstymas, argumentai, kartojimas, naudojamos informacijos kiekis, atstovaujamos pozicijos griežtumas.
- kanalai – tipas, verbalinė/ neverbalinė komunikacija, kanalo kontekstas.
- gavėjas – amžius, išsilavinimas, lytis, savęs vertinimas, aktyvumas, iniciatyva.
- tikslas – požiūris/ elgesys, pokyčio didėjimas, uždelsto veikimo efektai, atsispyrimas įtikinėjimui“ (p. 51).

Šis klasikinis požiūris į įtikinėjimo komunikaciją yra gana konceptualus. Aiškinantis tik bendrąjį suvokimą apie įtikinėjimo komunikaciją, neatskleidžiantis psichologinių aspektų. Tačiau, šis „Yale“ modelis neabejotinai yra šiuolaikinės įtikinėjimo komunikacijos diskurso pamatinė dalis.

Įtikinėjimo komunikacija nuo elementaraus įtaigaus kalbėjimo suvokimo transformavosi į sudėtingą socialinės psichologijos mokslo šaką. Įvairių autorių, įtikinėjimo komunikacija yra aiškinama ir modeliuojama skirtingai, tačiau pastebėtina, jog pagrindinės įtikinėjimo komunikacijos teorijos remiasi, teksto ir šaltinio arba psichologinių manipuliacijų, pasitelkiant adresato analizę, įtaka efektyvumui. Vis dėlto, apibendrinant, įtikinėjimo komunikacijos efektyvumas remiasi pakitusio požiūrio iššaukto elgesio apraiška. Šį elgesio pokytį dažniausiai ir efektyviausiai sukelia teisingai parinktas šaltinis, jį atitinkanti komunikacija ir adresato gebėjimas ir noras tą informaciją priimti.

1.2. Įsigilinio tikimybės modelis

Siekiant išsiaiškinti asmens gebėjimą ir norą suvokti jam pateikiamą informaciją bei šaltinio ir žinutės suderinamumo svarbą efektyviai įtikinėjimo komunikacijai, svarbu plačiau išanalizuoti „Įsigilinio tikimybės modelį“, pateiktą Petty R. E., Cacioppo J. T. (1981). Autorių teigimu, pagrindinis teorijos bruožas – įvardinti du įtikinėjimo keliai – centrinis ir periferinis, priklausomi nuo asmens gebėjimo ir noro analizuoti pateiktą informaciją. Pasak, Aronson E. (1998), „Įsigilinio tikimybės modelis apibūdinamas kaip aplinkybės dėl kurių, tikėtina, žmonės apmąstys ar įsigilins į pagrindinę pateiktą žinutę“.(p. 72). Informacijos apdorojimui naudojami autorių įvardinti du keliai. Centrinis kelias, siekiant efektyvaus įtikinimo ir individo elgsenos pokyčių, remiasi detaliu pateiktos informacijos analizavimu, argumentų tikrinimu, kontrargumentų įvertinimu ir pan. Šis kelias reikalauja adresato įsigilinio į pateiktą informaciją, žinių apie pateiktą problemą turėjimo ir jos aktualumo suvokimo. Periferinis kelias, pasak autorių, suvokiamas kaip užuominų, ženklų, simbolių daromos įtakos rezultatas. Įtikinėjimo komunikacija, naudojant periferinį kelią nereikalauja adresato įsitraukti į pateiktą problemą, ją analizuoti ir aktualizuoti. Šio kelio pagrindiniai elementai, yra komunikacijos stilius ir šaltinio patrauklumas. Aronson E. (1998) teigimu, svarbu suprasti, jog „įsigilinio tikimybės modelio taikymas pirmiausia turi remtis tikslinės auditorijos analizavimu ir žinutės stiliaus pritaikymu, tai yra, problemos svarba nenustato žinutės konstravimo elementų.“ (p. 72). „Įsigilinio tikimybės modelio“ proceso, pasitelkiant centrinį arba periferinį kelią, schema pateikta 1 pav.

Šaltinis: Petty R. E., Cacioppo J. T. (1981, p. 126)

1 Pav. Įsigilinio tikimybės modelio schema

„Įsigilinio tikimybės modelis“, remiasi dviem pagrindiniais elementais, psichologine asmens būsena bei komunikacijos pobūdžiu. Pagrindinis psichologinis elementas, lemiantis įtikinėjimo komunikacijos efektyvumą, tuo pačiu, ir kelią, kuriuo bus įsisavinama informacija - motyvacija informacijos apdorojimui arba ištraukimo lygis. Šis elementas bene svarbiausias, sprendžiant kokio pobūdžio įtikinėjimo informaciją ir kokią informacijos pateikimo šaltinį adresatui pateikti. Ištraukimas apibūdina informacijos gavėjo gebėjimą analizuoti žinutę, temos aktualumą adresatui bei polinkį į

pateikiamą problemą. Priklausomai nuo to ar informacijos gavėjas turi aukštą ar žemą įsitraukimo lygį, informacija ir šaltinis adresatui pateikiami pasitelkiant periferinį arba centrinį kelią. Svarbu pastebėti, kad esant žemam įsitraukimui ir informaciją apdorojant periferiniu keliu, adresato požiūris, paprastai, keičiasi tik laikinai ir tokia įtikinėjimo komunikacija nėra laikoma efektyvia. Pasak Griffin E. (2009), „periferiniu keliu pasiektas požiūrio pokytis stokoja patvarumo ir įtakos elgesiui bei yra pažeidžiamas. Toks požiūris gali būti lengvai įtakojamas kontrargumentų ir vėl sugrįžti į pradinę stadiją.“ (p. 210).

Siekiant efektyvaus, ilgalaikio požiūrio pokyčio, galinčio įtakoti elgesį, svarbu identifikuoti aukštą adresato įsitraukimą ir įtakoti požiūrį pasitelkiant centrinį kelią. Esant motyvuotam, gebančiam analizuoti žinutę adresatui, pasitelkiant argumentuotą komunikaciją ir patikimą šaltinį galima efektyviai pakeisti požiūrį, ir įtakoti elgesį. Toks požiūrio pokytis, pasiektas centriniu keliu, paprastai, yra ilgalaikis, tvirtas, formuojantis nuspėjamą elgesį.

Taigi, Petty R. E., Cacioppo J. T. (1981) „Įsigilinio tikimybės modelis“, apibūdina įtikinėjimo komunikacijos veikimą, kuomet priklausomai nuo asmens gebėjimo analizuoti žinutę ir pateiktos komunikacijos bei parinkto šaltinio, informacija yra įsisavinama centriniu ar periferiniu keliu.

2. POLITIKA IR VIEŠIEJI RYŠIAI LIETUVOS ATOMINĖS ENERGETIKOS RAIDOS KONTEKSTE

2. 1. Komunikacija ir vykdoma energetikos politika Ignalinos atominės elektrinės veikimo periodu

Atominė energetika Lietuvoje pradėta vystyti 1983 m. kuomet prasidėjo Ignalinos atominės elektrinės pirmojo bloko eksploatacija. Nors Ignalinos atominė elektrinė pagal pradžinius planus turėjo būti keturių reaktorių, tačiau dėl neišsamių inžinerinių geologinių tyrimų, dėl neatitikimo atominių elektrinių išdėstymo taisyklėms, bei dėl visuomenės pasipriešinimo įvykus Černobylio avarijai trečiasis blokas buvo užkonservuotas ir veikiantys liko I – asis ir II – asis blokai. Reaktoriai, Ignalinos atominėje elektrinėje, yra kanalinio tipo šiluminių neutronų vandens-grafito branduoliniai RBMK-1500. Šiluminė vieno bloko galia – 4800 MW, elektrinė – 1500 MW. 2004 m., paskutiniaisiais metais, kuomet veikė abu reaktoriai, Ignalinos atominė elektrinė pagamino 13,9 mlrd. kWh iš viso šalies 19,3 mlrd. kWh poreikio. Ignalinos atominė elektrinė savo veikimo periodu gamindavo apie 70 proc. Lietuvai reikiamos elektros energijos.

Ignalinos atominė elektrinė buvo suprojektuota ir pritaikyta ne tik patenkinti Lietuvos elektros energijos poreikį, tačiau taip pat ir tuometinės Sovietų Sąjungos vientisos Šiaurės – Vakarų energetikos sistemos poreikius. Tai buvo vienas svarbiausių energetinių projektų Sąjungoje, jam buvo skiriamas didelis valdžios bei žiniasklaidos dėmesys, todėl dėl jo naudingumo abejonių visuomenėje nekilo. Tuometinėje žiniasklaidoje projektas buvo pateikiamas kaip valdžios sugebėjimas užvaldyti gamtą ir panaudoti ją visuomenės ir valstybės poreikių patenkinimui, pasitelkiant inovatyviausius tyrimų metodus, penkmečio planus bei sovietinės vadovybės direktyvas. Kaip teigia Peterson D. J. (1993) „Sovietų Sąjunga buvo pirmaujanti ne tik pagal išgaunamos naftos, dujų, geležies, plieno, nikelio gumos trąšų ir traktorių kiekį. Bet ir tankai, kariniai lėktuvai ir raketos riedėjo nuo surinkimo linijų.“ (p. 16). Tai rodo, jog tuometinės valdžios siekis buvo, visus šalyje vykstančius procesus bei projektus idealizuoti, parodant, jog Sąjunga ir jos politika yra negynčijamai teisinga. Taip pat ir Ignalinos atominė elektrinė tuometinėje santvarkoje simbolizavo ekonomikos bei mokslo laimėjimus, o taip pat ir vykdomos politikos tobulumą. Neabejotinai, tuometinėje žiniasklaidoje, Ignalinos atominė elektrinė, kaip ir bet kuris kitas Sąjungoje vykstantis projektas, anot valdžios, buvo gyvybiškai svarbi ir visapusiškai naudinga. Pasak, Kasnikauskas K. et al. (1982) “Vykdydamas partijos ir vyriausybės nutarimus jaunas daugianacionalinis statybininkų ir montuotojų kolektyvas, vadovaujamas partinės organizacijos, visą laiką įtemptai dirbo ir dirba, kasmet spartėja statybos tempai, didėja statybos

montavimo darbų apimtis.”(p. 28). Tokia komunikacija Sovietų Sąjungoje, buvo vienintelė. Ignalinos atominės elektrinės statybos nebuvo analizuojamos, stengiantis atskleisti projekto kainą, kaštus, ekonominį naudingumą bei saugos reikalavimų atitikimą. Projektas buvo pateikiamas kaip savaime suprantamas dalykas, pateikiant Sąjungoje priimamus teisingus technologinius sprendimus bei prognozuojant ekonominę bei energetinę naudą šaliai. Vienareikšmiška komunikacija, skatinanti visuomenės pozityvų požiūrį į projektą, žinoma, suformavo stereotipinį mąstymą apie atominę energetiką šalyje.

Nerimas dėl atominės energetikos visuomenėje atsirado tik po Černobylio avarijos 1986 m. kas iš dalies ir įtakoją Ignalinos III – iojo ir IV – ojo blokų statybų nutraukimą. Pasak Peterson D. J. (1993) „priešbranduolinės jėgos taip pat pažymėjo, jog Ignalinos AE stokoja automatinių saugumo sistemų, tokių kokios yra vakarietiškuose reaktoriuose, kas įtakoją dažnus gaisrus, bei tai, jog elektrinė pastatyta ant nestabilaus grunto, kas naikina vieno iš reaktorių pamatą.” (p. 243). Tokie pareiškimai, po Černobylio avarijos baugino visuomenę, o Lietuvos aplinkosaugininkų bei Sąjūdžio narių reikalavimai dėl Ignalinos atominės elektrinės darbo apribojimo vis dažnėjo. 1988 m. mitingai, demonstracijos ir gyva žmonių grandinė apjuosusi Ignalinos atominę elektrinę buvo dar viena pasipriešinimo III – iojo bloko statyboms išraiška. Ir pasak Hiltzik M. A. (1991), 1991 m. Los Angeles Times pasirodžiusio straipsnio, „Jie buvo sėkmingesni nei galėjo pagalvoti. <...> Atradimas, jog populiarus veiksmas gali suveikti prieš sovietus buvo šaknis nuo kurios likusi nepriklausomybė išdygo.”(p. 1). Žinoma, valdžios pastangos numalšinti visuomenės abejones, pasitelkiant įvairių tarptautinių agentūrų, pavyzdžiui, Tarptautinės Atominės Energetikos Agentūros išvadas dėl Ignalinos atominės elektrinės saugumo visuomenės nerimą malšino, teigia Peterson D. J. (1993) ir po 1990 kovo mėnesį paskelbtos šalies nepriklausomybės, dėl visuomenės nerimo, jog elektrinės uždarymas bus didelis smūgis šalies ekonomikai bei energetinei nepriklausomybei, Ignalinos atominė išliko iki 2009 metų. Dėl suformuotos sovietinės aukštos įtampos perdavimo laidų sistemos, kuri apjungė tik Sovietų Sąjungos valstybes, Ignalinos atominė elektrinė, pagrindinis elektros energijos šaltinis, buvo ne tik Lietuvai, bet ir visam regionui. Pasak Tamulis J. (1991) „Bet uždaryti (*Ignalinos AE – aut. past.*) dabar yra neįmanoma, nes elektros energija, kurią ji gamina tiekama Latvijai, Baltarusijai ir Kaliningradui. 1988 m. tai būtų buvusi Maskvos problema. Dabar tai Lietuvos ir kitų valstybių santykiu problema” (cit. pgl: Hiltzik 1991, p.1). Sovietų Sąjungoje sukurta elektros energijos perdavimo sistemos infrastruktūra, sukėlė dideles problemas Lietuvai, kuriant jau nepriklausomos valstybės energetikos politiką.

Viešieji ryšiai Ignalinos atominės elektrinės statybų ir eksploatavimo laikotarpiu, Sovietų Sąjungoje, visuomenei suformavo stereotipinį mąstymą. Šis, pirmasis, atominės energetikos raidos etapas nėra tolygus. Iki Černobylio elektrinės avarijos, šalyje atominė energetika ir Sąjungos politika, pasitelkiant viešuosius ryšius kaip ir visi kiti sektoriai visuomenei buvo pateikiami kaip visiškai

teisingi. Įvykus Černobylio avarijai bei prasidėjus Sąjūdžiui, pasitelkiant viešuosius ryšius, visuomenėje pradėjo formuotis ir priešinga nuomonė.

2. 2. Komunikacija ir energetikos politika uždarius Ignalinos atominę elektrinę

1994 m. Lietuva gavo 36,8 mln. litų paramą iš Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko darbams atlikti, skatinant pažangos programą Ignalinoje. Viena iš programos sąlygų buvo uždaryti abu reaktorius iki jų susidėvėjimo tai yra po maždaug 15-20 metų.

Elektrinės eksploatacija tęsėsi iki 2009 m., kuomet pagal Europos Sąjungos stojimo sutarties Protokolą nr. 4, Lietuva įsipareigojo iki 2009 m. sustabdyti elektrinės I – ojo ir II – ojo blokų veikimą ir nutraukti šių blokų eksploatavimą. Ignalinos atominės elektrinės uždarymas buvo vienas pagrindinių Lietuvos narystės ES derybų klausimų. 1999 m. Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintoje Nacionalinėje energetikos strategijoje buvo numatyta, kad pirmasis Ignalinos atominės elektrinės blokas bus sustabdytas iki 2005 m., atsižvelgiant į Europos Sąjungos, G-7 ir kitų valstybių bei tarptautinių finansų institucijų ilgalaikės ir esminės finansinės pagalbos sąlygas.

2000 m. birželio 20-21 d. įvykusioje pirmojoje Ignalinos atominės elektrinės I - ojo bloko eksploatavimo nutraukimo Donorų konferencijoje buvo nuspręsta remti Ignalinos atominės eksploatavimo nutraukimo darbus. Konferencijos metu donorės įsipareigojo skirti apie 216 mln. eurų. Tuo tikslu – lėšoms Ignalinos atominės elektrinės uždarymui kaupti – buvo įsteigtas Tarptautinis Ignalinos eksploatavimo nutraukimo fondas, administruojamas Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko. Šiuo metu, Ignalinos atominė elektrinė priklauso Lietuvos Respublikos ūkio ministerijai, o ją prižiūri Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija. Ignalinos atminės elektrinės reaktorių eksploatavimo nutraukimas pateikiamas 1 lentelėje:

1 lentelė. Ignalinos atominės elektrinės reaktorių išjungimas

Reaktorius	Tipas	Galia (MW)	Eksploatacijos pradžia	Eksploatacijos pabaiga
Ignalina 1	RBMK	1185	1983 m. gruodis	2004 m. gruodis
Ignalina 2	RBMK	1185	1987 m. rugpjūtis	2009 m. gruodis

Šaltinis: World Nuclear Assosiation (2015)

Nuo 1999 m. kuomet jau buvo žinoma, kad Ignalinos atominė bus sustabdyta iki 2009 m. Lietuvoje pastebėtina energetinė stagnacija. Per šiuos metus nebuvo įgyvendintas ar net pradėtas vykdyti nė vienas strateginės svarbos energetikos projektas. Būtų galima šių metų atkarpoje paminėti „LEO LT” bendrovės įsteigimą 2008 m., tačiau ji buvo likviduota ir konkrečių strateginių veiksmų, kaip išėjimo iš kritinės padėties negalima pastebėti. Šio stagnacijos etapo išdava galima identifikuoti –

visišką priklausomybę nuo vienintelio išorinio energijos tiekėjo - Rusijos. Lietuva kartu su Latvija ir Estija sudarė „energetikos salą“, turėdamos tik vieną Estijos – Suomijos elektros jungtį „Estlink1“ (350 MW). Neveiksnamas esant „energetinėje saloje“ nebandant vystyti strateginės reikšmės projektų per beveik 10 metų laikotarpį sukūrė didelį atotrūkį nuo kitų Europos Sąjungos šalių, energetinio vystymosi prasme.

Nors ir Europos Sąjungos sutarties Protokolas nr. 4, teigė, jog Lietuva privalo sustabdyti Ignalinos atominės elektrinės II – ojo bloko veikimą, tačiau dar 2008 m. kartu su Seimo rinkimais įvyko ir patariamasis – konsultacinis referendumas dėl Ignalinos atominės elektrinės darbo pratęsimo iki techniškai saugių terminų, bet neilgiau, negu kol bus pastatyta nauja atominė elektrinė. Europos Sąjungos pastangos sustabdyti RBMK tipo reaktorių eksploatavimą Sąjungoje, dėl galimybės juose integruoti pakankamas saugumo sistemas nebuvimo, ir atsispindi Protokole nr. 4. Todėl Lietuvos valdžios sprendimas vis dėlto organizuoti referendumą Ignalinos atominės darbo pratęsimo klausimui spręsti šiame kontekste atrodo kontraversiškas. Prieš referendumą (pagal referendumo įstatymą) iniciatyvinei grupei bandant surinkti reikiamą parašų kiekį, buvo surinkta tik 47 tūkst. parašų iš reikiamų 300 tūkst. Pasak Mažylis L., Jurgelionytė A. (2012) „vis dėlto nors ir nelabai intensyviai, Ignalinos AE problema atsispindėjo žiniasklaidos internetiniuose puslapiuose.“(p. 125). Dėl nedidelės informacijos sklaidos žiniasklaidoje, apie Ignalinos atominės elektrinės darbo pratęsimo referendumą, manoma, parašų rinkimo iniciatoriams ir nepavyko surinkti reikiamo piliečių palaikymo. Pagrindinė to priežastis kartu su referendumu vykę Seimo rinkimai. Mažylio L., Jurgelionytės A. (2012) teigimu „bendrų rinkimų debatų kontekste, Ignalinos AE referendumas vaidina palyginti nereikšmingą vaidmenį. Tai įrodo radijo ir televizijos eterio paskirstymo palyginimas.“(p. 122). Mažas žiniasklaidos dėmesys Ignalinos atominės darbo pratęsimo referendumo klausimą, naujienų kontekste, perkėlė į antraplanį vaidmenį, o piliečių dėmesys koncentravosi į pagrindinę aktualiją – Seimo rinkimus. 2008 m. birželio – liepos mėnesiais tampant aišku, jog reikiamo parašų kiekio surinkti nepavyks, Seimo Europos reikalų komitetas priėjo išvados, jog patariamąjį – konsultacinį referendumą galėtų pakeisti privalomasis referendumas. Tačiau Seimo nutarimu buvo priimtas sprendimas dėl patarimojo – konsultacinio referendumo organizavimo. Referendume dalyvavo 48 proc. piliečių, todėl referendumo klausimas nebuvo priimtas. Mažas žiniasklaidos dėmesys ir koncentruotas tiek piliečių tiek valdžios dėmesys į Seimo rinkimus įtakojo tokį pasyvumą balsuojant. Neapsisprendusieji kaip balsuoti referendumu metu, agitacijos laikotarpiu, nebuvo pakankamai paskatinti priimti sprendimą, nes nedidelė informacijos sklaida agitacijos laikotarpiu buvo nepakankama formuojant požiūrį ir nuomonę Ignalinos atominės klausimu.

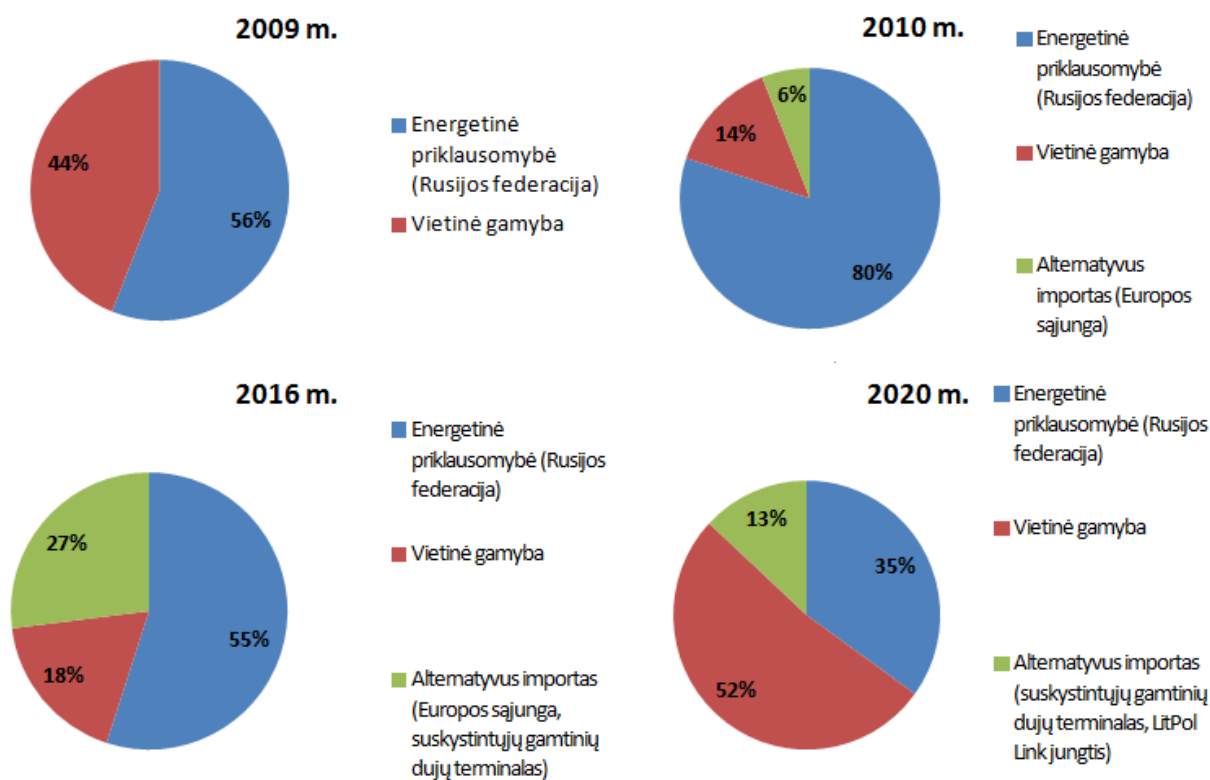
2. 3. Viešieji ryšiai Visagino atominės elektrinės projekto agitacijos laikotarpiu ir politiniai veiksmai integruojantis į Europos Sąjungos energetikos sistemą

2007 m. vasarį Baltijos regiono šalys (Lietuva, Latvija ir Estija) bei Lenkija priėmė sprendimą dėl naujos atominės elektrinės statybos Visagino rajone prie Drūkšių ežero. 2008 m. buvo įkurta Visagino atominė elektrinė (kompanija). 2009 m. Vyriausybės kreipimusi į tarptautinį patariamąjį konsorciumą vadovaujamą investicinio banko „N M Rothschild & Sons“ buvo nuspręsta paruošti verslo modelį ir finansinį planą Visagino atominės elektrinės projektui. 2009 m. rugsėjį pateiktose išvadose buvo matyti, jog projektas yra komerciškai patrauklus ir įgyvendinamas. Tiesa, pasak D. Genys (2013) „Visagino AE projektas galėtų būti puikus prieštaringo vertinimo pavyzdys, kuomet mokslininkai projekto naudą skaičiuoja pasitelkdami skirtingas metodologijas ir todėl prieina visiškai skirtingas išvadas.“ (p. 175). Toks nesutarimas atsirandantis dėl skirtingų požiūrių tarp ekspertų, žinoma įtakojo ir nevieningą nuomonę visuomenėje. Vis dėlto 2011 m. sulaukus konkurencingų pasiūlymų iš strateginių investuotojų, šalių vyriausybės nusprendė pasirinkti „GE Hitachi“, kurie vykdytų inžinerinius, viešųjų pirkimų ir statybos darbus (EPC sutartis). „GE Hitachi“ planuoja statyti vieną 1350 MW pažangųjį verdančio vandens reaktorių, kuris turėtų pradėti veikti 2020 m. 2011 m. gruodį iš projekto pasitraukus Lenkijai, Baltijos šalys susitarė dėl koncesijos sutarties, kuri buvo pasirašyta gegužės mėn. ir kuri numatė, jog Lietuva valdys 38 proc. bendrovės akcijų, Latvija – 20 proc., Estija – 22 proc., „GE Hitachi“ – 20 proc. Planuojama projekto kaina apie 17 mlrd. litų. Visagino atominė elektrinė – regioninis projektas, reikalaujantis didelių investicijų, žmogiškųjų išteklių, yra rizikingas, todėl Lietuvos Respublikos Seimo neeilinės sesijos metu buvo priimtas nutarimas „Dėl referendumo dėl atominės elektrinės statybos Lietuvos Respublikoje paskelbimo projektas Nr. XIP-4259(2)“ (Valstybės žinios, 2012, nr. 58-2906). Projektą iniciavo Socialdemokratų ir Darbo partijos. Posėdžio metu balsavo 119 Seimo narių, už – 62, prieš – 39, susilaikė – 18. To pasėkoje 2012 m. spalio 14 d. kartu su Seimo rinkimais įvyko patariamasis (konsultacinis) referendumas dėl Visagino atominės elektrinės statybos. Referendume dalyvavo 52,2 proc. visų rinkėjų, todėl referendumas oficialiai laikomas įvykusių. 34,07 proc. pasisakė už elektrinės statybas, 62,70 proc. - prieš. Referendumo iniciatoriai – Socialdemokratų partija. Atsižvelgiant į 2012 m. spalio 14 d. konsultacinio referendumo dėl atominės elektrinės statybos rezultatus ir Seimo rezoliuciją dėl šių rezultatų įgyvendinimo, taip pat Vyriausybės programą sausio 17 d. Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius nusprendė sudaryti darbo grupę pasiūlymams dėl ekonomiškai optimalaus ir vartotojams palankiausio apsirūpinimo elektros energija ir kitais energijos ištekliais parengti ir pagal juos Nacionalinei energetinės nepriklausomybės strategijai patikslinti. Darbo grupės išvadose, atlikus elektros energijos ir centralizuotai teikiamos šilumos poreikių ir gamybos analizę Lietuvos energetikos

institutas Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje (Valstybės žinios, 2012, Nr. 80-4149) identifikavo 2 galimus scenarijus: lankstų nebranduolinį ir Visagino atominės elektrinės statybos. Matematinį – ekonominių modelių pagalba buvo pateikta, kad esant palankioms elektros energijos importo sąlygoms, tai yra nesant aukštesnei nei prognozuota elektros energijos importo kainai, techniniams ar geopolitiniams tiekimo sutrikimams ir kitoms neigiamai importo kainą veikiančioms sąlygoms, tinkamesnis yra nebranduolinis scenarijus. Esant palankioms elektros energijos importo sąlygoms, labiau tinkamas yra Visagino atominės elektrinės statybos scenarijus. Pagrindinės darbo grupės išvados teigė, jog norint vystyti darnią Lietuvos energetikos sektoriaus plėtrą bei siekiant mažinti priklausomybę nuo elektros energijos importo yra būtini konkurencingi elektros energijos generavimo pajėgumai. Privalu laipsniškai mažinti subsidijuojamą nekonkurencingą elektros energijos gamybą ir remti atsinaujinančią energetiką, statant nuolat rinkoje veikiančius elektros energijos generavimo pajėgumus. Pažymima, kad bet kokios tuo metu prognozuojamos elektros energijos kainos gali reikšmingai svyruoti, todėl renkantis optimalų variantą elektros energijos generavimo scenarijui prioritentinė kryptis turėtų orientuotis į mažiausius gamybos kaštus. Išvadose minima, jog Visagino atominės elektrinės įtakos ir reikšmės tiksliai įvertinti negalima, dėl nepasibaigusios integracijos į Europos Sąjungos vidaus elektros rinką ir neužbaigtos jungčių įrengimo galimybių studijos. Šiandien, yra žinoma, jog elektros energijos jungčių su Švedija „NordBalt“ antžeminiai darbai jau yra baigti, taip pat jau yra nutiesta 250 km jūrinio kabelio, o „LitPol Link“ su Lenkija tiesimas prasidėjo tik 2014 m. rugpjūčio mėn. Visi jungčių tiesimo darbai kol kas vyksta pagal numatytus grafikus. Planuojama, kad abiejų jungčių eksploatacija prasidės 2015 m. pabaigoje. „NordBalt“ elektros jungtis su Švedija užtikrins elektros mainus tarp Lietuvos ir Šiaurės Europos šalių, tai bus alternatyvus eksporto ir importo šaltinis. Tuo tarpu „LitPol Link“ jungs Lietuvą su Vakarų Europos elektros energetikos sistema. Siūlant labiausiai pagrįstą ir vartotojams mažiausiai kainuojantį apsirūpinimo elektros energija scenarijų remiamasi, atsinaujinančių energijos išteklių plėtra, kogeneracinės energijos vystymu, elektros energijos gamyba iš diversifikuotų dujų tiekimo šaltinių, saugios branduolinės energetikos plėtra, diversifikuotu elektros energijos importu. Vis dėlto, pasak D. Genys (2013) „tyrimai parodė, jog palyginti su nacionalinę energetikos politika (aptariama minėtoje strategijoje) mokslininkai remdamiesi skirtingomis metodologijomis savo pačių argumentams, pagrinde, kritikuoja politikų pasirinktus argumentus ir skirtingai vertina Visagino atominės elektrinės privalumus ir trūkumus.“ (p. 174). Vienareikšmiškai agituoju už Visagino atominę elektrinę nesivieliant į diskusiją su mokslo atstovais ir visuomene daugiausiai ir lėmė tokį didelį visuomenės pasipriešinimą projektui. Didelės kritikos, tuometinės valdžios atstovai iš mokslininkų susilaukė dėl izoliavimosi nuo visuomenės ir viešos diskusijos vengimo, per kurią palankiausias sprendimas galimai ir būtų priimtas. Vienas iš brangiausių projektų Lietuvoje, turintis strateginę reikšmę bei sprendžiantis

šalies energetikos politikos esminius klausimus, demokratiškoje visuomenėje privalo būti aptartas su piliečiais.

Analizuojant Lietuvos politiką energetikos sektoriuje, svarbu plačiau apžvelgti 2012 m. patvirtintą ir šiuo metu galiojančią Nacionalinę energetinės nepriklausomybės strategiją. Ši 2012 m. energetikos strategijos redakcija yra penktoji, per Lietuvos nepriklausomybės metus, tačiau pirmą kartą strategijos pavadinime įvestas žodis „nepriklausomybė“ pabrėžia ir pagrindinį šalies iššūkį – priklausomybę nuo vienintelio išorinio energijos tiekėjo. Pagrindinis 2012 m. strategijos siekis – energetinė nepriklausomybė, kuri paaiškinama kaip galimybė laisvai pasirinkti energijos išteklių rūšį ir jų tiekimo šaltinius (įskaitant vietinę gamybą), labiausiai atitinkančius valstybės energetinio saugumo poreikius ir vartotojų interesus, įsigyti energijos išteklius palankiausia kaina. Aiškiausiai energetinė priklausomybė pastebima nuo 2010 m., kuomet buvo sustabdytas Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimas (1 pav.).

Šaltinis: Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategija, Valstybės žinios, 2012, Nr. 80-4149

2 pav. Lietuvos pirminės energijos struktūra: priklausomybės nuo vienintelio išorinio energijos tiekėjo mažinimas

Pastebima, kad šalies vidaus politiniuose debatuose, strategijoje įvestu žodžiu „nepriklausomybė“ bandoma dirbtinai sukurti stipresnį politinį toną, sukuriant priešą įvaizdį, tačiau tuo pat metu Lietuvos Respublikos saugumo departamento veiklos ataskaitoje visuomenei (2012, p.

15), kaip ypatinga grėsmė Lietuvos energetiniam saugumui įvardijami: priklausomybė nuo vienintelio gamtinių dujų tiekėjo „Gazprom“, atominių jėgainių statyba Kaliningrado srityje ir Baltarusijoje ir kt.

Apibendrinant, Lietuvos politiką ir nacionalinius interesus energetikos srityje svarbu paminėti pagrindinius strategijos bruožus:

1. Išgrynintas pagrindinis energetikos sektoriaus iššūkis – priklausomybė nuo vienintelio išorinio tiekėjo;
2. Patvirtinta ilgalaikė energetikos sektoriaus vizija;
3. Apibrėžtas Lietuvos nacionalinis interesas Europos Sąjungos kontekste.

Lietuvos kaip Europos Sąjungos narės nacionalinis interesas šioje 2012 m. strategijoje persipina su Europos Sąjungos energetikos politika ir yra neatsiejama jos dalis. Sąjungos regioninės iniciatyvos buvo pradėtos skatinti 2006 m. kaip transformacijos etapas pereinant nuo nacionalinių rinkų, ką galime pastebėti ir Lietuvos energetikos pirmosiose keturiose redakcijose, prie paneuropinės energetikos rinkos. Nuo 2010 m. Europos Komisija stiprina iniciatyvas, skatindama aktyviau panaudoti regionus siekiant bendros rinkos tikslo: regionai gali geriau identifikuoti prioritetinius infrastruktūrinius projektus bei siūlyti tarptinklines jungtis. Verta paminėti ir pagrindinius projektus elektros energijos sektoriuje susijusius su Lietuva ir patenkančius į Europos Komisijos patvirtintą 248 energetikos infrastruktūros projektų sąrašą, skatinančių rinkos integraciją, konkurencijos sukūrimą, tiekimo saugumą ir CO₂ išmetimo mažinimą:

- Lietuvos – Lenkijos jungtis LitPol Link;
- Lietuvos – Latvijos – Estijos sistemos sinchronizacija su europiniais kontinentiniais tinklais;
- Kruonio hidroakumuliacinės elektrinės optimizavimas.

Taigi, Lietuvos energetikos politikoje, pastaraisiais metais, galima pastebėti dvi esmines kryptis, tai energetinės nepriklausomybės didinimą, mažinant priklausomybę nuo vieno tiekėjo – Rusijos. Bei integracija į Europos Sąjungos energetikos sistemą, kuriant paneuropinę energetikos rinką. Visagino atominė elektrinė Lietuvos energetikos politikoje yra vienas iš svarbiausių klausimų, vertinamas kontraversiškai. Pastebima, kad Visagino atominė elektrinė, galėtų būti išeitis, kuriant nepriklausomą ne tik Lietuvos, bet ir viso regiono energetikos rinką, tačiau tiek valdžios atstovai tiek ir visuomenė, neturi vieningos nuomonės atominės energetikos klausimu.

Kalbant apie visuomenės pasipriešinimą Visagino atominės elektrinės projekto įgyvendinimui, verta paminėti ne tik tuometinės valdžios klaidas dėl dialogo su piliečiais neužmezgimo, bet ir piliečių įsitikinimus projekto saugumo klausimu, didelį pasipriešinimą iš nevyriausybinių organizacijų, žaliųjų judėjimo. Bene labiausiai projektas, viešojoje erdvėje, buvo kritikuojamas žaliųjų judėjimo bei Lietuvos žaliųjų partijos, kaip nesaugus ir technologiškai pasenęs elektros gamybos būdas. 2010 m. balandžio 26 d. Vilniuje taip pat įvyko žaliųjų judėjimo organizuotas mitingas nukreiptas prieš elektrinės statybas. Žaliųjų judėjimo atstovai taip pat susilaukė ir tarptautinio palaikymo, kuomet 2012

m. rugsėjo 28 d. viešojoje erdvėje pasirodė Greenpeace organizacijos atstovų, Naidoo K., Haverkamp J. atviras laiškas tuometiniam Lietuvos Ministrui Pirmininkui A. Kubiliui. Laiške minimas Greenpeace ketinimas organizuoti „Klausk eksperto“ turą po Lietuvą, kurio metu atvirai diskutuojama apie atominę energetiką, jos problemas bei artėjančią referendumą dėl Visagino atominės elektrinės projekto. Pateiktame laiške akcentuojamos Visagino atominės elektrinės projekto problemos išreiškiamas didelis susirūpinimas dėl vykusių debatų Lietuvoje tono, kurie, pasak Naidoo K., Haverkamp J. daugiausiai organizuojami Visagino atominės elektrinės projekto iniciatorių – ir politikų remiančių jį – ir kurie bando užtildyti, bet kokią kritiką atominės energetikos tema, kaltinant, kad kritikai yra agentai dirbantys Rusijai. Visagino atominės elektrinės projektas, viešojoje erdvėje, dažnai pateikiamas kaip vienintelė alternatyva mažinant energetinę nepriklausomybę nuo Rusijos, ką taip pat galima pastebėti ir dabartinės energetinės nepriklausomybės strategijoje. Naidoo K., Haverkamp J. kreipimės išvardijamos ir tokios grėsmės kaip: padidėjusi tikimybė branduolinei katastrofai regione, padidėjusi elektros energijos kaina, padaugėję problemų dėl radioaktyvių atliekų tvarkymo, padidėjusi energetinė grėsmė prisirišant prie Rusijos elektros sistemos. Šios problemos taip pat aktyviai buvo skelbiamos viešojoje erdvėje Žaliųjų judėjimo bei Lietuvos Žaliųjų partijos. Visuomenės nerimas bei nepasitikėjimas projektu taip pat įtakojamas ir 2011 m. Japonijoje įvykusios Fukušimos katastrofos. Visagino atominės elektrinės projektas taip pat dažnai siejamas su potencialia katastrofa, lyginant jį su Černobyliu ar Fukušima.

Lietuvoje, atominė energetika ir požiūris į ją išgyveno keletą fazių. Ilgą laiką Ignalinos atominė elektrinė buvęs pagrindinis elektros energijos generavimo šaltinis, po įstojimo į Europos Sąjungą buvo uždaryta, o visuomenės požiūris į tokį energijos gavybos būdą kardinaliai pasikeitė. Nauja atominė elektrinė šalyje, būtų bene brangiausias projektas, tačiau strategiškai svarbus ne tik Lietuvai, bet ir visam regionui. Visuomenės nepritarimas šiam projektui, daugiausiai netinkamos komunikacijos ir jos stokos išdava, kuomet valdžios atstovai ir projekto iniciatoriai, neįvertino referendumo klausimo svarbos piliečiams ir jų atsargumo priimančią sprendimą. Skirtinga valstybės politika ir komunikacija atominės energetikos atžvilgiu, daugiausiai remiasi šalies išgyventomis fazėmis. Iš pradžių aktyviai propaguojama atominė energetika Ignalinos veikimo periodu, buvo suvokiama kaip vienintelis ir svarbiausias šalies elektros generavimo šaltinis, kardinaliai skirtingai pradėtas suvokti po Černobylio avarijos ir prasidėjusio Sąjūdžio. Dabar stengiantis vėl įtikinti visuomenę atominės elektrinės nauda, Visagino atominės elektrinės projektas ir jo agitacija susidūrė su visuomenės pasipriešinimu, o įvykęs referendumas parodė, jog tik trečdalis piliečių palaiko projekto idėją. Referendumo agitacijos laikotarpis, viešojoje erdvėje, atspindėjo didelę konfrontaciją tarp projekto šalininkų ir priešininkų. Komunikacija agituojant už atominę elektrinę šalyje, kritikuojama dėl informacijos konkretumo stokos, dialogo tarp valdžios atstovų ir visuomenės nebuvimo bei neetiško informacijos pateikimo, pasitelkiant visuomenės veikėjus, besipriešinantys atominei elektrinei aktyviai komunikavo projekto ir

agitatorių trūkumus, pasitelkdami ne tik komunikaciją viešojoje erdvėje, bet ir rengdami akcijas, protestus, o tarptautinis dėmesys iš „Greenpeace“ organizacijos tik dar labiau sustiprino neigiama toną Visagino atominės elektrinės projekto atžvilgiu.

3. VISAGINO ATOMINĖS ELEKTRINĖS PROJEKTO REFERENDUMO ĮTIKINĖJIMO BŪDAI

3.1. Visagino atominės elektrinės referendumo priežastys ir eiga

Referendumo sąvoka apibrėžiama Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 skirsnio 9 straipsnyje, sako, jog: „Svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai sprendžiami referendumu. Įstatymo nustatytais atvejais referendumą skelbia Seimas. Referendumas taip pat skelbiamas, jeigu jo reikalauja ne mažiau kaip 300 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę. Referendumo skelbimo ir vykdymo tvarką nustato įstatymas.“ (Valstybės žinios, 1992, nr. 33-1014). Taigi, Konstitucija numato, jog sprendžiant svarbiausius valstybės klausimus referendumu, jis gali būti rengiamas Seimo iniciatyva, piliečių reikalavimu ar jei tokia tvarka yra numatyta įstatyme. Svarbu paminėti, kad Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas išskiria dvi referendumų rūšys, tai – privalomieji referendumai, rengiami:

- 1) dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kad „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, pakeitimo;
- 2) dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ nuostatų pakeitimo;
- 3) dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų pakeitimo;
- 4) dėl 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ pakeitimo;
- 5) dėl Lietuvos Respublikos dalyvavimo tarptautinėse organizacijose, jeigu šis dalyvavimas yra susijęs su Lietuvos valstybės organų kompetencijos daliniu perdavimu tarptautinių organizacijų institucijoms ar jų jurisdikcijai.

Privalomieji referendumai gali būti rengiami ir dėl kitų įstatymų ar jų nuostatų, kuriuos siūlo referendumu svarstyti 300 tūkstančių turinčių rinkimų teisę piliečių ar Seimas.

Bei konsultaciniai (patariamieji) referendumai rengiami kitais svarbiausiai Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimais, dėl kurių nėra būtina rengti privalomąjį referendumą, bet juos siūlo svarstyti referendumu 300 tūkstančių rinkimų teisę turinčių piliečių ar Seimas. (Valstybės žinios, 2002, nr.64-2570). Pasak Auers D. et al. (2010), „Dėl didelio reikiamo skaičiaus iniciatorių, norint surengti referendumą, yra susiduriama su didele problema, norint panaudoti referendumus kaip politinių sprendimų priėmimo įrankį.“ (p. 89-90). Tiesa, toks referendumų saugiklis, padeda išvengti populistinių idėjų kaip referendumo klausimo iškėlimo, mobilizuojant piliečius. Tačiau autoriai, pažymi, jog, vis dėlto, vienodas iniciatorių skaičius reikalingas organizuojant ir privalomąjį ir

konsultacinį (patariamąjį) referendumus yra politinis nesusipratimas. Nors referendumas ir yra atsidavimo demokratijai, o ne šališkumui, diskriminacijai ar išankstiniams nusistatymams bruožas, vis dėlto, pasak Bell D. A. (1978) „Išlieka klausimas ar rinkėjai yra pakankamai kompetentingi atsakyti į referendume keliamą klausimą.“ (p. 1). Žvelgiant į kitų autorių straipsnius, analizuojančius referendumus, jų reikšmę, paskirtį ir pasekmes, pastebėtina, jog referendumo sąvoka, lietuvių autorių darbuose dažnai suprantama labai paviršutiniškai ir abstrakčiai. Žvelgdamas giliau, Walker M. C. (2003) pastebi, jog „Referendumai dažnai valdžios naudojami, norint pasiekti asmeninius tikslus, dažnai sąmoningai manipuliuojant.“ (p. 1-2). Pastebėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pateikta referendumo sąvoką ir skirstymas yra problemiški ir nedetalizuoti, todėl skelbiant patariamuosius ar privalomuosius referendumus, dėl svarbaisių valstybei klausimų, atsiranda galimybė interpretuoti. Būtent, dėl žodžio „patariamasis“, Visagino atominės elektrinės projekto referendumo atveju ir iškilo daugiausiai neaiškumų. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, skelbiama, jog referendumu sprendžiami svarbiausi valstybės klausimai, tačiau, tuo pačiu, konsultaciniai (patariamieji) referendumai, kaip ir sako pavadinimas, turi tik patariamąją galią, ir priimti klausimai, tokiu referendumu, toliau nagrinėjami Seime, Seimo Statuto nustatyta tvarka. Visagino atominės elektrinės projekto konsultacinis (patariamasis) referendumas, kaip ir numato Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas, buvo skelbtas, siekiant išsiaiškinti visuomenės požiūrį į atominės energetikos vystymą šalyje, po Ignalinos atominės elektrinės uždarymo. Seimo neeilinės sesijos plenarinio posėdžio nr. 464 metu, buvo priimtas sprendimas dėl nutarimo dėl Visagino atominės elektrinės referendumo projekto. Seimo dauguma buvo nuspręstą priimti projektą ir Visagino atominės elektrinės referendumas įvyko 2012 m. spalio 14 d. kartu su Seimo rinkimais. Konsultacinio (patariamojo) referendumo klausimas skambėjo taip: „Pritariu naujos atominės elektrinės statybai Lietuvos Respublikoje.“ Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis konsultaciniame (patariamajame) referendume dalyvavo 52,52 proc. visų rinkėjų, tad oficialiai jis laikomas įvykusi. 34,07 proc. dalyvavusių pasisakė už atominės elektrinės statybas, 62,70 proc. - prieš.

Taigi, kaip ir numato Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas, kitais svarbiais šaliai bei jos piliečiams klausimais, dėl kurių pagal referendumo įstatymą nėra būtina rengti privalomąjį referendumą, buvo surengtas Visagino atominės elektrinės projekto referendumas dėl atominės elektrinės statybos. Kaip ir sako pats įstatyme panaudotas apibrėžimas, referendumas tėra patariamasis, siekiant išsiaiškinti visuomenės nuomonę atominės elektrinės klausimu, todėl sprendimas dėl elektrinės nestatybos galutinai nebuvo priimtas.

3.2. Agitacijos, įtikinėjimo ir propagandos sąvokos ir jų interpretavimas

Siekiant suprasti, tokį visuomenės požiūrį į pateiktą referendumo klausimą, svarbu išsiaiškinti prieš Visagino atominės elektrinės referendumą naudotus įtikinėjimo būdus, išanalizuoti visuomenės požiūrį ir jo pokyčio galimybes. Šiai analizei yra svarbu aptarti tris, literatūroje dažnai tapatinamas ir persipinančias sąvokas – agitaciją, įtikinėjimą ir propagandą.

Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos pateiktą apibrėžimą referendumo agitacija yra: „per rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos etapą politinei reklamai skleisti skirta veikla, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant referendume.“ (Valstybės žinios, 2010, Nr. 152-7779). Kitaip tariant referendumo agitacija tai informacijos sklaida, kuri neragina nedalyvauti referendume, balsuoti už arba prieš referendumui teikiamo sprendimo priėmimą, bet, kuri agituoja dalyvauti skelbiamame referendume, naudojant meninės raiškos priemones, sukeliant atitinkamus jausmus agituojamiems. Agitacija užsienio autorių darbuose dažnai apibūdinama kaip politinė komunikacija, o Pfetsch B., Esser F. (2004) pažymi, jog „politinės komunikacijos struktūros ir proceso vystymasis daro sistemine įtaką demokratijos vystymuisi, politinei legitimizacijai ir dalyvavimui politikoje“. (p. 15). Autoriai akcentuoja, jog komunikacijos sklaida ir pasiekiamumas net ir agitaciniu laikotarpiu, skatina viešumą ir visuomenės dalyvavimą politiniame gyvenime. Tiesa, Aronson E. (1999) prieštarauja, teigdamas, jog „agitacijos laikotarpiu politiniame kontekste vykstanti komunikacija, dažnai yra subjektyvi, dėl skirtingų kampanijų biudžeto. Ir dažnai formuoja visuomenės nuomone tie agitatoriai, kurių kampanijų biudžetai yra didesni“ (p. 92-93). Taigi, agitacija vienu autorių apibūdinama kaip visuomenės informavimas ir įtraukimas į politinį šalies gyvenimą, kitų autorių yra kritikuojama dėl didelio subjektyvumo įtakojamo biudžetų kampanijoms skirtumo. Agitacijos sąvoka literatūroje dažnai persipina su įtikinėjimu ar propaganda. Burke K. (1968) įtikinėjimą apibrėžia kaip „kalbėtojo bandymą priversti auditoriją priimti jo realybės suvokimą kaip savo.“ (p. 445). Tai klasikinis požiūris į įtikinėjimo komunikaciją, teigiantis, jog įtikinėjimas, iš esmės, klausytojo požiūrio įtakojimas norima linkme. Toks įtikinėjimo apibūdinimas klasikinėje literatūroje dažnai taip pat tapatinamas ir apibūdinamas kaip retorikos menas. Šiuolaikinėje literatūroje įtikinėjimas suprantamas plačiau, jis neapsiriboja vien tapatinimu su retorikos menu ar sugebėjimu įtakoti adresato požiūrį. Perloff R. M. (2003) įtikinėjimą apibrėžia taip: „Įtikinėjimas tai simbolinis procesas kurio metu kalbėtojas siekia įtikinti kitą asmenį (-is) pakeisti savo požiūrį ar elgesį tam tikru klausimu, per įtikinėjimo žinutę, sukurdamas laisvo pasirinkimo iliuziją“. (p. 8). Taigi, įtikinėjimas, anot autoriaus, būdas pakeisti žmogaus požiūrį ar elgesį, veikiant taip, jog įtikinėjamasis tai padarytų savo noru, niekieno neverčiamas. Tuo tarpu, Petty R. E. et al. (2009), teigia jog „įtikinėjimas yra „sėkmingas“ tuomet kai pakeistas požiūris, norima linkme, pakeičia ir įtikinėjamojo elgesį.“ (p. 127). Taigi, įtikinėjimas nėra vien tik žmogaus mąstymo, požiūrio, suvokimo pakreipimas norime linkme, tai

taip pat ir pakeisto suvokimo, požiūrio iššauktas tam tikras elgesys. Svarbu pabrėžti, jog įtikinėjimas pasižymi, tuo, jog įtikinėjamasis dažnai nesupranta, jog yra veikiamas komunikacijos proceso ir, tiek savo požiūrį tiek ilginiui ir elgesį, pakeičia neverčiamas. Dar labiau nei agitacija ir įtikinėjimas literatūroje yra tapatinamas įtikinėjimas ir propaganda. Propaganda kaip komunikacijos būdą išsamiai pradėjo tyrinėti „Propagandos analizavimo institutas“, kuris išgrynino septynis propagandos įrankius, aprašomus Sproule J. M. (2001) naudojamus viešosiose kalbose, tai:

- vardo minėjimas – siejimas su nemaloniais įvykiais ar reiškiniiais;
- tviskančios bendrybės – kalboje naudojami skambūs žodžiai, norint manipuliuoti auditorija;
- perdavimas – simbolių (vėliavos, herbo), jausmų (gailesčio, džiaugsmo) naudojimas per, pavyzdžiui, sunkiai sergančius ar atvirkščiai pergalę švenčiančius, savo kalboje;
- charakteristika – įžymaus žmogaus asmenybės panaudojimas;
- paprastieji žmonės – dažniausiai politiniame kontekste, stengiantis sukurti paprasto žmogaus įvaizdį;
- kortų maišymas – tik reikiamos ir palankios informacijos komunikavimas;
- vagonas – komunikacija paremta auditorijos agitavimu elgtis taip kaip dauguma (p. 136).

Visi šie įrankiai padeda atpažinti propagandos požymius komunikatoriaus kalboje. O pasak Standler R. B. (2005) „propaganda, tai retorikos poaibis, jos metu kalbėtojas/ rašytojas bando manipuliuoti auditorija per emocijas ar klaidinančius argumentus.“ (p. 2). Tiesa, dažnai literatūroje galima pastebėti ir šiek tiek kitokių propagandos apibrėžimų, kurie apima ne tik komunikavimą siekiant manipuliuoti, tačiau panaudojant ir kitas raiškos priemones. Pratkanis A. R., Aronson E. (2010) teigia, jog „žodis propaganda išsivystė į masinio pasiūlymo ar įtakojimo per manipuliaciją simboliais ir psichologija reikšmę. Propaganda apima apsukrų vaizdų naudojimą, šūkius ir simbolius, kurie veikia asmens išankstines nuostatas ir emocijas; tai savo požiūrio komunikavimas turint pagrindinį tikslą paveikti informacijos gavėją „savanoriškai“ priimti požiūrį taip lyg jis būtų jo paties.“ (p. 6).

Šie trys terminai yra glaudžiai susiję, todėl literatūroje yra dažnai tapatinami ir pateikiami kaip lygiaverčiai. Vis dėl to, skirtumus tarp agitacijos, įtikinėjimo ir propagandos pastebėti galima. Agitacija, paprastai, terminas naudojamas politiniame kontekste, kalbant apie tam tikrą laiko tarpą prieš rinkimus ar referendumą, kuomet rinkimų dalyviai ar referendumo organizatoriai gali pasitelkdami meninės raiškos priemones skleisti informaciją bandant įtakoti rinkėjų sprendimą. Įtikinėjimas yra plati sąvoka, tinkanti apibūdinti asmens požiūrio ir elgesio keitimą per komunikacijos

žinutę beveik bet kokiame kontekste. Tuo tarpu, propaganda terminas apibūdinantis asmens požiūrio keitimą, manipuliuojant simboliais ir asmens psichologija.

3.2.1. Įtikinėjimo komunikacija Visagino atominės elektrinės projekto referendumo agitacijos laikotarpiu

Visagino atominės elektrinės referendumo agitacijos laikotarpį galime pavadinti taip pat ir įtikinėjimu, nes per asmens požiūrio keitimą buvo siekiama pakeisti taip pat ir elgesį, t.y. balsuoti vienaip ar kitaip referendumo metu. Agitaciniu laikotarpiu, kaip ir įprasta, įžvelgti galima dvi puses, tai agituojančiuosius už projektą ir prieš jį. Agituojančiųjų prieš atominės elektrinės statybas įtikinėjimo kampanija daugiausiai rėmėsi:

- Argumentais, jog informacijos apie projekto techninius duomenis, kainą bei pagamintos elektros energijos kainą projekto iniciatoriai aiškiai ir vieningai pateikti nesugebėjo;
- Agitacija vystyti atsinaujinančių energijos šaltinių panaudojimą elektros energijos generavimui šalyje, atsisakant atominės energetikos;
- Agitacija vystant saugius energetikos projektus.

Žvelgiant į Visagino atominės elektrinės projekto „priešininkų“ argumentus viešojoje erdvėje, akivaizdu, jog pagrindinė priežastis yra nepakankamas saugumo užtikrinimas bei neekologiškas energijos gavybos būdas. Pasak, Telesiene A. et al. (2011) „Oponentai akcentuoja, ne tik tiesiogines bet ir ilgalaikes netiesiogines aplinkos grėsmes, sukliamas atominės energetikos pramonės“. (p. 26). Pasak Smith E. R. A. N., Klick H., „Baiminimasis ir visuomenės pasipriešinimas energetikos, pramonės ir kitų projektų vystymui, dėl gamtosauginių priežasčių ir galimų pasekmių regione yra žinomas kaip NIMBY (*ang. Not in my Back-yard*) ir LULUS (*ang. Locally unwanted land use*) sindromas.“ (2007, p. 2). Ši visuomenės reakcija, kuomet nepritariama tam tikram projektui, dėlto, jog jis plėtojamas tam tikrame regione (tai yra - kaimynystėje) yra labai dažnas reiškinys technologijų, naftos pramonėje, steigiant benamių prieglaudas ir pan. Plėtojant atominę energetiką tai taip pat labai dažna visuomenės reakcija, pasižyminti stipriu regiono narių bendruomeniškumo jausmu, kuris žadina aktyvų pasipriešinimą projektui. Visuomenės požiūris, iš esmės pritariant tam tikram projektui, tačiau tik ne jų gyvenamame regione, Lietuvos atveju labai dažnas ir tuo pačiu labai komplikotas. Dėl palyginti nedidelio šalies ploto, nuomonę dėl energetinių projektų tokių kaip atominės elektrinės statyba turi beveik visa visuomenė, o NIMBY ir LULUS sindromas, literatūroje apibrėžiamas kaip fenomenas būdingas regionams, Lietuvos atveju apima visą šalį.

Agituojančiųjų prieš Visagino atominę elektrinę informacijos sklaida daugiausiai vyko per užsakomuosius straipsnius spaudoje, internetinėje spaudoje, televizijoje, vykstančius debatus, tam tikrose konkrečiose interneto svetainėse.

2 lentelė. Pagrindiniai šaltiniai agituojantys prieš Visagino atominę elektrinę žiniasklaidoje

Žinutė:	Pagrindiniai šaltiniai:
Aukšta kaina, nesaugu, neinovatyvu	zaliuojpolitika.lt http://www.zaliuojpolitika.lt/nuomone-apie-visagino-ae-gaminamos-elektros-savikaina/ http://www.zaliuojpolitika.lt/?s=visagino&x=0&y=0
Nesaugu, organizuojami mitingai	lvls.lt http://www.lvls.lt/lt/index.php?option=com_content&view=article&id=1226:tokijuje-vyko-protesto-akcija-prie-hitachi-branduolin-eksport-lietuv-po-referendumo-sprendimo&catid=47:alij-inios&Itemid=87#.VHNq7dKUeVM
Atominė energetika neperspektyvi, reikalauja didelių investicijų, agituojama už atsinaujinančius energijos šaltinius	lzp.lt http://www.lzp.lt/2012/10/11/zaliuju-sajudzio-vicepirmininkas-gintas-umbrasas-%E2%80%9Eatomine-energija-%E2%80%93-ir-nemoral-i-nepigi%E2%80%9D/ http://www.lzp.lt/2012/10/11/instaliacija-ar-mesi-pinigus-i-bala-vilnius/ http://www.lzp.lt/2012/10/01/greenpeace-international-isplatino-atvira-laiska-lietuvos-respublikos-ministrui-pirmininkui-andriui-kubiliui-kuriame-atkreipia-demesi-i-gresmes-susijusias-su-naujos-atominės-elektros-projektu-ir/ http://www.lzp.lt/2012/09/11/akcija-pabuska-jau-rytoj/ http://www.lzp.lt/2012/05/16/10-priezasciu-del-kuriu-negalima-patvirtinti-visagino-atominės-elektros-koncesijos-sutarties-atsizvelgiant-i-pateikta-verslo-plana/
Nesaugu, brangu	technologijos.lt (http://www.technologijos.lt/n/technologijos/energija_ir_energetika/S-25666/straipsnis/Visagino-atominė-elektros-Statoma-nauja-Cernobyli-ir-Fukusima??l=2&p=1)
Netinkama vieta statyboms, Lietuvai per brangus projektas	respublika.lt http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos-politika/es-paruose-finansini-smugi-lietuvai/ http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos-lietuvos-zinios/zvaisvila-kas-pasikeite-nuo-tarybiniu-laiuku-kuomet-geologai-priestaro-ae-statyboms/

Pastebėtina, jog įtikinėjimo komunikacija agituojant už Visagino atominės elektrinės nestatybą, agitaciniu laikotarpiu, nebuvo labai gausi. Tačiau agituojantieji prieš, aktyviai rengė

įvairius mitingus, demonstracijas, nukreiptas prieš atominę energetiką. Akivaizdu, jog valdžios ir visuomenės veikėjų taip pat ir lėšų kampanijai agituojančiai prieš Visagino atominę elektrinę skiriama kur kas mažiau nei agitacijai už projektą. Esminis skirtumas, jog reklamos televizijoje ir radijuje agituojančios prieš atominės elektrinės statybas nebuvo.

Kaip jau minėta, reklamos, agitacijos laikotarpiu, kviečiančios referendume balsuoti už Visagino atominę elektrinę, buvo kur kas daugiau. Informacijos sklaida visais žiniasklaidos kanalais buvo gausesnė ir įvairesnė. Pastebima, kad Visagino atominės elektrinės agitacija akivaizdi ne tik tiesiogiai per reklaminius klipus televizijoje, bet ir užsakomuosiuose straipsniuose, televizijoje debatų metu, įvairių visuomenės veikėjų internetiniuose dienoraščiuose.

3 lentelė. Pagrindiniai šaltiniai agitaujantys už Visagino atominę elektrinę žiniasklaidoje

Žinutė:	Pagrindiniai šaltiniai:
Energetinės nepriklausomybės didinimas, atsakas Baltarusijoje ir Kaliningrade statomoms atominėms elektrinėms	Lrytas.lt http://www.lrytas.lt/-13497848541349176928-a-kubilius-vokietijos-dienra%C5%A1%C4%8Diui-mums-reikia-naujos-atomin%C4%97s-elekttrin%C4%97s.htm
Oficialus projekto puslapis	vae.lt
Internetinis dienoraštis, publicistiniai straipsniai, remiasi, energetinės nepriklausomybės didinimu, kaltinimais rusų propaganda	protokolai.com http://protokolai.com/2012/10/07/nesamone-apie-zurnalistus-ir-reklama-arba-kodel-a-cekuolis-nieko-blogo-nepadare/ http://protokolai.com/2012/10/10/trumpas-antiatominio-glusiaus-zodynelis/ rokiskis.popo.lt http://rokiskis.popo.lt/tag/atomine-elekttrine/
Visagino AE reikalingas šaliai ir regionui projektas	Veidas.lt http://www.veidas.lt/tag/visagino-atomine-eketrine Valstybė http://www.archive-eu-2013.com/open-archive/1608112/2013-03-13/86cfbe1d7ad238ba4e0f139c78c62f2a

Pagrindiniai argumentai agituojant už Visagino atominę elektrinę atsispindintys to meto viešojoje erdvėje:

- Ekonomiškai naudingas projektas;
- Įtakosiantis elektros kainą ne tik šaliai, bet ir regionui;
- Palyginti su kitais elektros generavimo būdais, mažai teršiantis gamtą;
- Projektas užkirstų kelią Rusijos ir Baltarusijos elektrinėms.

Agitacija daugiausiai rėmėsi įvairiais publicistiniais straipsniais žurnaluose, internete ir taip pat kaip ir reklama televizijoje pateikdavo informaciją apie ekonominę naudą šaliai, nedidelę projekto įtaką gamtai ir Rusijos informacinių šaltinių įtaką, formuojant visuomenės nuomonę. Rusijos informacinių šaltinių keliama grėsmė, to meto žiniasklaidoje, dažnai minimas argumentas, dėl kurio visuomenės nuomonė projekto atžvilgiu nėra palanki. Agitacinėje spaudoje, priežastis pateisinanti tokią visuomenės nuomonę, dažniausiai būdavo Rusijos informacinių šaltinių skleidžiama propaganda projekto atžvilgiu. Šis argumentas labai ryškus internetiniuose dienoraščiuose, kai kuriuose žurnaluose, socialiniuose tinkluose.

Taigi, agitacinis laikotarpis prieš Visagino atominės elektrinės projekto referendumo buvo labai aktyvus, pasižymėjęs aktyvia komunikacija visais žiniasklaidos kanalais, pasitelkiant debatus viešojoje erdvėje, bei aktyviai priešinantį protestų ar mitingų forma. Tiek agitacija prieš, tiek už projektą, rėmėsi labiausiai kvestionuojamais atominės energetiko aspektais, tai projekto ir pagaminamos elektros kaina, saugumu, kuro saugojimu ir kitais.

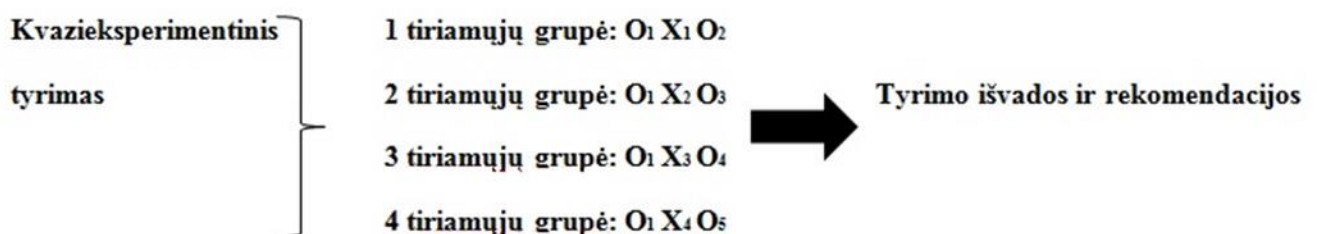
4. EMPIRINIS TYRIMAS - VISUOMENĖS POŽIŪRIO POKYČIO TYRIMAS VISAGINO ATOMINĖS ELEKTRINĖS PROJEKTO ATVEJIS

Siekiant išsiaiškinti visuomenės požiūrį į Visagino atominės elektrinės projektą bei priežastis dėl kurių agitacijos laikotarpiu tokia nuomonė susiformavo, buvo atliktas kiekybinis – kvaziekperimentinis tyrimas. Kvaziekperimentiniu tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti požiūrio pokyčio priklausomumą nuo šaltinio patikimumo bei komunikacijos atitikimo šaltinio įvaizdžiui. Šioje darbo dalyje yra aptariama tyrimo metodologija, rezultatai, pateikiamos rekomendacijos.

4.1. Tyrimo metodologija

Anot Bhattacharjee A. „eksperimentiniai ir kvaziekperimentiniai tyrimai tinkamiausi aiškinamiesiems tyrimams (o ne aprašomiesiems ar tiriamiesiems), kur tyrimo tikslas išaiškinti priežastinį ryšį.“ (2012, p. 38). Tyrimas sukurtas pasitelkiant „Įsigilino tikimybės modelį“ (1986) (*ang. Elaboration Likelihood Model*) ir Aronson E. ir Turner J. A. (1963) eksperimentą „Šaltinio patikimumas ir komunikacijos neatitikimas kaip determinantai nuomonės keitimui“ (*ang. Communicator Credability and Communication Discrepancy as Determinants of Opinion Change*). Tyrimo modelis, pasitelkiant Cohen L. et al. (2007) susideda iš pirminio testo, stimulo/ intervencijos ir užbaigimo testo. Pirminis ir užbaigimo testai atliekami pasitelkiant semantinio diferencialo principą, sukurtą matuoti kanotacinę objektų, įvykių, suvokimo ir požiūrio reikšmę.

Kvaziekperimentinio tyrimo schema pavaizduota 1 paveiksle (kur O_1 – stebimo objekto įvertinimas prieš stimulą, $X_{1, 2, 3, 4}$ – stimulus, $O_{2, 3, 4, 5}$ – stebimo objekto įvertinimas po stimulo).

Šaltinis: sudaryta pagal Cohen L. et al. (2007, p. 276)

3 pav. Kvaziekperimentinio tyrimo schema

Pirminis testas susideda iš dviejų pagrindinių dalių: siekiant atskirti požiūrį į atominę energetiką, t.y. vertinant teiginius apie atominę energetiką ir į Visagino atominės elektrinės projektą, vertinant teiginius apie konkretų projektą. Pirminis testas (schemoje O1) visoms tiriamųjų grupėms pateikiamas vienodas, kur tiriamieji yra prašomi įvertinti pateiktus teiginius, pasitelkiant semantinio diferencialo principą. Pateikti du teiginių blokai, siekiant atskirti tiriamųjų požiūrį į atominę energetiką ir Visagino atominės elektrinės projektą, susideda iš pagrindinių atominę energetiką, tuo pačiu ir projektą kvestionuojančių sričių: ekologijos, pagaminamos elektros kainos, projekto realizavimo išteklių, energetinės nepriklausomybės didinimo.

Stimulas, kaip ir Aronson E., Turner J. A. (1963) eksperimente, naudotas autoriaus aprašymas bei įtikinėjimo tekstas. Kadangi, tyrimo metu siekiama atskleisti šaltinio ir teksto stiliaus įtaką bei šių dviejų kintamųjų suderinamumo svarbą, intervencijos metu buvo naudojami keturi kintamųjų deriniai. Šie deriniai buvo sukurti naudojant dviejų tipų šaltinio aprašymą:

1. kuomet šaltinis tiriamiesiems buvo pateikiamas, kaip atominės energetikos ekspertas;
2. kuomet šaltinis iš pateikto aprašymo nėra kompetentingas kalbėti atominės energetikos tema.

Pasitelkiant Petty R. E., Cacioppo J. T. (1986) „Įsigilino tikimybės modelį“ ir du teorijoje aptartus įtikinėjimo kelius – centrinį ir periferinį, įtikinėjimo komunikacija, pateikiama tiriamiesiems, remiasi:

1. argumentuotu - ekspertiniu tekstu;
2. publicistiniu, neargumentuotu tekstu.

Tekstai yra originalūs, naudoti Visagino atominės elektrinės projekto agitaciniu laikotarpiu – 2012 metais, parinkti atsižvelgiant į autoriaus žinomumą, teksto įtaigumą, stilistinių priemonių naudojimą, argumentų dėstymą. Pasak, Koženiausienė R. įtikinamojo pobūdžio tekstai, siekiant efektyvios retorinės komunikacijos, remiasi „temos pristatymu, iškeliamą problema, požiūrio nuomonės išsakymu, paprieštaravimu priešingam požiūriui, troškimo sužadiniu ir veiksmo inspiravimu.“ (2013). Pasitelkus šiuos kriterijus, atspindinčius efektyvią lietuviškų įtikinėjimo tekstų komunikaciją, tiriamiesiems buvo atrinkti ir pateikti Visagino atominės elektrinės projektą agituojantys tekstai. Tyrimo metu, nėra stengiamasi atskleisti, šių tekstų įtaigumo, jie yra naudojami kaip galintys, daryti įtaką požiūriui, siekiama pabrėžti šaltinio ir komunikacijos stiliaus įtaką požiūrio formavimui. Siekiant tyrimo metu išvengti šališkumo, teksto autoriai tiriamiesiems nėra atskleidžiami.

Užbaigimo testas sudarytas siekiant įvertinti tiriamųjų požiūrį į Visagino atominės elektrinės projektą, panaudojant argumentus pateiktus intervencijos metu. Tiriamųjų prašoma įvertinti teksto logiškumą ir argumentuotumą bei šaltinio patikimumą. Pateikiant svariausius tekste naudotus teiginius, kaip ir pirminio testo metu, apimančius ekologiją, pagaminamos elektros kainą, projekto realizavimo išteklius, energetinės nepriklausomybės didinimą bei šaltinio patikimumo bei patrauklumo svarbą,

semantinio diferencialo principu, tiriamieji įvertina šių teiginių atitikimą jų požiūriui, po eksperimentinio faktoriaus etapo. Pasak, Cohen L., et al. „Vertinimo skalės yra plačiai taikomos moksliniuose tyrimuose, nes suderina lankstų atsakymą su galimybe nustatyti dažnius, koreliacijas ir kitas kiekybinės analizės formas.“ (2007, p. 325).

Sudarant pirminį ir užbaigimo testus, pateikti teiginiai yra konkretūs, siekiant išsiaiškinti tiriamųjų nuomonę visais projekto aspektais (ekonominiu, ekologiniu, politiniu ir kt.), tačiau išlaikant racionalią tyrimo apimtį, todėl faktorialas sudarytas iš vienos skalės su priešingos reikšmės būdvardžiais, matuojant tiriamųjų požiūrį į klausimų blokus, apimančius tekste pateiktą informaciją ir šaltinio aprašymą.

Įtikinėjimo komunikacija remiasi trimis pagrindiniais kintamaisiais: komunikacijos šaltiniu (kas tai pasakys), komunikacijos pobūdžiu (kaip tai bus pasakyta) ir auditorija (kam tai bus pasakyta). Komunikacijos šaltinis, siekiant padaryti didžiausią įtaką auditorijai, turi būti: patikimas, juo turi būti pasitikima ir jis turi būti patrauklus. Patikimumas, kaip ir pasitikėjimas šaltiniu yra pagrindiniai kintamieji formuojant požiūrį. Pasak Aronson E. „Suprantama, jog leidžiame sau būti įtikintais patikimų komunikatorių, kurie žino ką kalba.“ (1999, p. 76). Tuo tarpu šaltinio patrauklumas yra suvokiamas subjektyviai, pastebima, jog šaltinio patrauklumas persipina su pranešimo tikslingumu. Kuomet komunikacija yra pateikiama patrauklaus šaltinio, atsiranda įtikinėjamojo noras įsiteikti šaltiniui. Tačiau toks požiūrio keitimasis, įtakojamas šaltinio patrauklumo, būdingas tik trivialioms temoms. Šaltinio patrauklumo nepakanka, esant sudėtingiems apsisprendimams, dėl labai svarbių įtikinėjamajam problemų. Komunikacijos pobūdis kaip vienas iš pagrindinių kintamųjų yra neatskiriamas nuo komunikacijos šaltinio ir formuojant įtikinėjimo komunikacijos strategiją, būtina šiuos du kintamuosius suderinti. Pasak Gass R. H., Seiter J. S. „Įsigilinimo tikimybės modelis teigia, jog yra du pagrindiniai įtikinėjimo keliai, operuojantys tandemu. Pirmasis, žinomas kaip, centrinis kelias apima pažinimo plėtojimą, kas yra, įtemptas mąstymas, ir svarstymas apie žinutę. Antrasis, periferinis kelias, apima trumpus mąstymo šuolius, tokius kaip pasitikėjimas šaltinio patrauklumu ar argumentu skaičiumi, vertinant pateiktą įtikinėjimo žinutę.“ (2004, p. 57).

Formuojant įtikinėjimo žinutę, jos pobūdis gali būti paremtas argumentais, faktais taip pat ir patikimu šaltiniu arba gali būti naudojamos skambiomis frazėmis, humoru bei pasitelkiant patrauklų šaltinį. Tiriant Visagino atominės elektrinės projekto referendumo agitacinio laikotarpio įtikinėjimo komunikacijos efektyvumo problemą, svarbu pastebėti, jog komunikacija buvo nukreipta į Lietuvos piliečius, todėl tikslinės auditorijos su jai būdingais bruožais, nustatyti negalima. Išskiriant du likusius kintamuosius šaltinį ir komunikacijos pobūdį buvo atliktas kvaziekperimentinis tyrimas, kur:

stimulas – šaltinis (teksto autorius), teksto pobūdis,

užbaigimo testo rezultatai – požiūris (požiūrio kitimas/ nekitimas).

Pasak Aronso E. „Kai asmuo suvokia, jog jo požiūris nesutampa su patikimo šaltinio išreikšta nuomone, jis patiria disonansą. Šį disonansą asmuo gali sumažinti bent keturiais būdais: jis gali pakeisti savo nuomonę, kad priartinti ją prie tos kurią išreiškė šaltinis; pakeisti šaltinio nuomonę, kad priartinti ją prie savosios; siekti pritarimo ieškant asmenų turinčių panašią nuomonę; sumenkinti šaltinį – paverčiant šaltinio nuomonę nepriimtina, esą šaltinio požiūris į temą nėra vertingas.“ (1999, p. 97). Tyrimo metu, dalyviai, neturi galimybės, pakeisti šaltinio nuomonės ar pasitarti su auditorija, todėl tyrimas buvo atliktas siekiant išsiaiškinti koku atveju tiriamieji pasirenka keisti savo požiūrį, kad sumažinti atsiradusį disonansą ir koku atveju pasirenkamas šaltinio sumenkinimas, bei koks komunikacijos pobūdis efektingiau keičia tiriamųjų nuomonę kai aptariama problema yra Visagino atominės elektrinės projektas.

Kvaziekperimentinio tyrimo metu yra naudojami 4 deriniai, pasitelkiant stimulą sudarančius kintamuosius:

1 tyrimo variantas remiasi aukšto patikimumo šaltiniu ir neargumentuotu, publicistinio pobūdžio tekstu;

2 tyrimo variantas remiasi žemo patikimumo šaltiniu ir neargumentuotu, publicistinio pobūdžio tekstu;

3 tyrimo variantas remiasi aukšto patikimumo šaltiniu ir argumentuotu, moksliniu tekstu;

4 tyrimo variantas remiasi žemo patikimumo šaltiniu ir argumentuotu, moksliniu tekstu.

Kvaziekperimentinis tyrimas, siekiant atskleisti visuomenės požiūrio pokytį Visagino atominės elektrinės projekto atžvilgiu, kaip ir Aronson E., et al., (1963) eksperimentas, apėmė tris dalis:

1. Visuomenės požiūrio į atominę energetiką, jos vystymą Lietuvoje bei Visagino atominę elektrinę, kaip projektą, išsiaiškinimą;

2. Intervencija – įtikinėjimo žinutę, pasitelkiant vieną iš keturių derinių (šaltinio patikimumą ir teksto pobūdį);

3. Požiūrio pokyčio apskaičiavimą.

Dėl esančių dviejų kintamųjų, kurie sudaro keturis skirtingus stimulo derinius, kurie atskleidžia jų suderinamumo svarbą, siekiant ryškiausio požiūrio pokyčio, visi tiriamieji buvo atsitiktinai susikirstyti į keturias grupes, tačiau iš esmės sudarė vieną tiriamųjų grupę. Tyrimo esmė - manipuluojant kintamaisiais – įtikinėjimo komunikacija ir šaltinio autoritetu, pamatuoti požiūrio pokytį. Dėl esančios vienos tiriamųjų grupės bei tyrimo esmės - atskleisti stimulo įtaką, pasirinkta tyrimo rūšis – kvaziekperimentinis tyrimas.

Du kintamieji, kuriais manipuluojant, stimulo etape, siekiama išsiaiškinti, kuris derinys efektyviausias įtikinėjant tiriamuosius, projekto naudingumu, yra šaltinis ir teksto pobūdis.

Šaltinis, vienas iš pagrindinių faktorių įtakančių įtikinėjimo komunikacijos efektyvumą. Pasak Petty R. ir Cacioppo J. „įtikinėjimo komunikacijoje, šaltinis gali būti dvejopas, aukšto arba žemo patikimumo.“ (1986, p. 125). Tiesa, Aronson E. teigia, jog „Ne visi žmonės yra vienodai įtakojami to paties šaltinio. Būtent, tas pats šaltinis kai kurių gali būti matomas kaip aukšto patikimumo, o kitų žmonių kaip žemo.“ (1999, p. 76). Ne vienodas šaltinio suvokimas, dažnai priklauso nuo šalutinių veiksnių tokių kaip vardo žinomumas ar išvaizda. Pasak Aronson E. „Pasitikėjimas šaltiniu akivaizdžiai svarbus faktorius, nustatantis ar komunikacija bus efektyvi.“ (1999, p. 78). Autorius, išskiria du pagrindinius elementus, padedančius šaltiniui didinti pasitikėjimą tai komunikacija, nenaudinga pačiam šaltiniui ir auditorijos užtikrintumas, jog jie nėra bandomi įtikinti. Be šaltinio patikimumo ir pasitikėjimo juo, dar vienas svarbus veiksnys yra šaltinio patrauklumas. Aronson E. teigia, jog „Mes susiejame šaltinio patrauklumą su pageidautina žinute.“ (1999, p. 81). Tai yra, auditorija siekdama patenkinti šaltinį, dažnai jam pataikauja ir priima pateiktą komunikaciją.

Teksto pobūdis arba žinutė, įtikinėjimo procese, yra viena iš sudėtingiausiai paaiškinamų įtikinėjimo komunikacijos proceso sudedamųjų dalių. Eksperimente teksto pobūdis arba žinutė tiriamiesiems pateikiami dvejopi. Pasak Petty R. ir Cacioppo J. tai „Argumentuotas tekstas, kas žinutėje yra kaip atskiros dalys ir yra susiję su žmogaus subjektyviu nusistatymu pateiktai pozicijai. Bei užuominos, kas įtikinėjimo kontekste, veikia požiūrį, kuomet argumentų analizavimas nėra galimas.,, (1986, p. 125). Pasak autorių „Užuomenos veikia, nes vienu atveju galimai sukelia primityvius emocinius išgyvenimus susijusius su požiūrio objektu. Kitu atveju, užuominos gali veikti, nes remiasi pagrindinėmis nuostatomis ar neprieštarinčiomis adresatui išvadomis.“ (1986, p. 125). O’Keefe D. J. teigimu „Neargumentuota, tačiau užuominomis paremta įtikinėjimo komunikacija bus efektyvi tuo atveju, kai adresatas nėra pasinėręs į gilius apmąstymus, svarstydamas žinutės argumentus.“ (2008, p. 1477). Taigi, tiriant visuomenės požiūrį, yra svarbu manipuluoti nepriklausomu kintamuoju – žinute, nes kiekvienas tiriamasis skirtingai reaguos į žinutės pobūdį, dėl nevienodo temos aktualumo ir įsitraukimo į problemą lygio.

4. 2. Tyrimo validumas

Kiekybiniai tyrimai, ypač kvaziekperimentiniai, dažnai kritikuojami dėl validumo problemų, todėl labai svarbu aptarti tyrimo metu iškilusias. Pasak, Cohen L., et al., „Kiekybiniuose tyrimuose validumas apima atsargią atranką, tinkamo įrankio parinkimą ir tinkamą rezultatų interpretavimą. (2007, p. 148). Pasitelkiant Kardelis K. (2002, p. 80-81) pateiktą vidinių ir išorinių validumą lemiančių veiksnių klasifikaciją, galimą išskirti šias problemas:

1. Testavimas (vidinis veiksnys). Nors ir prieš pateikiant pirminį testą tiriamieji buvo informuoti, jog testu siekiama išsiaiškinti tiriamųjų nuomonę, o ne žinias, kai kurie tiriamieji vis dėlto jautėsi susikaustę.
2. Ekologiniai (išorinis veiksnys). Tiriamieji eksperimento metu galimai mažiau jautriai reaguoja į pateiktą stimulą, nei aplinkoje, kurioje taikytini tyrimo rezultatai.

4. 2 Tyrimo rezultatai

Tyrimo rezultatai, gauti pritaikius semantinio diferencialo principą, sugrupuojant juos į 3 blokus:

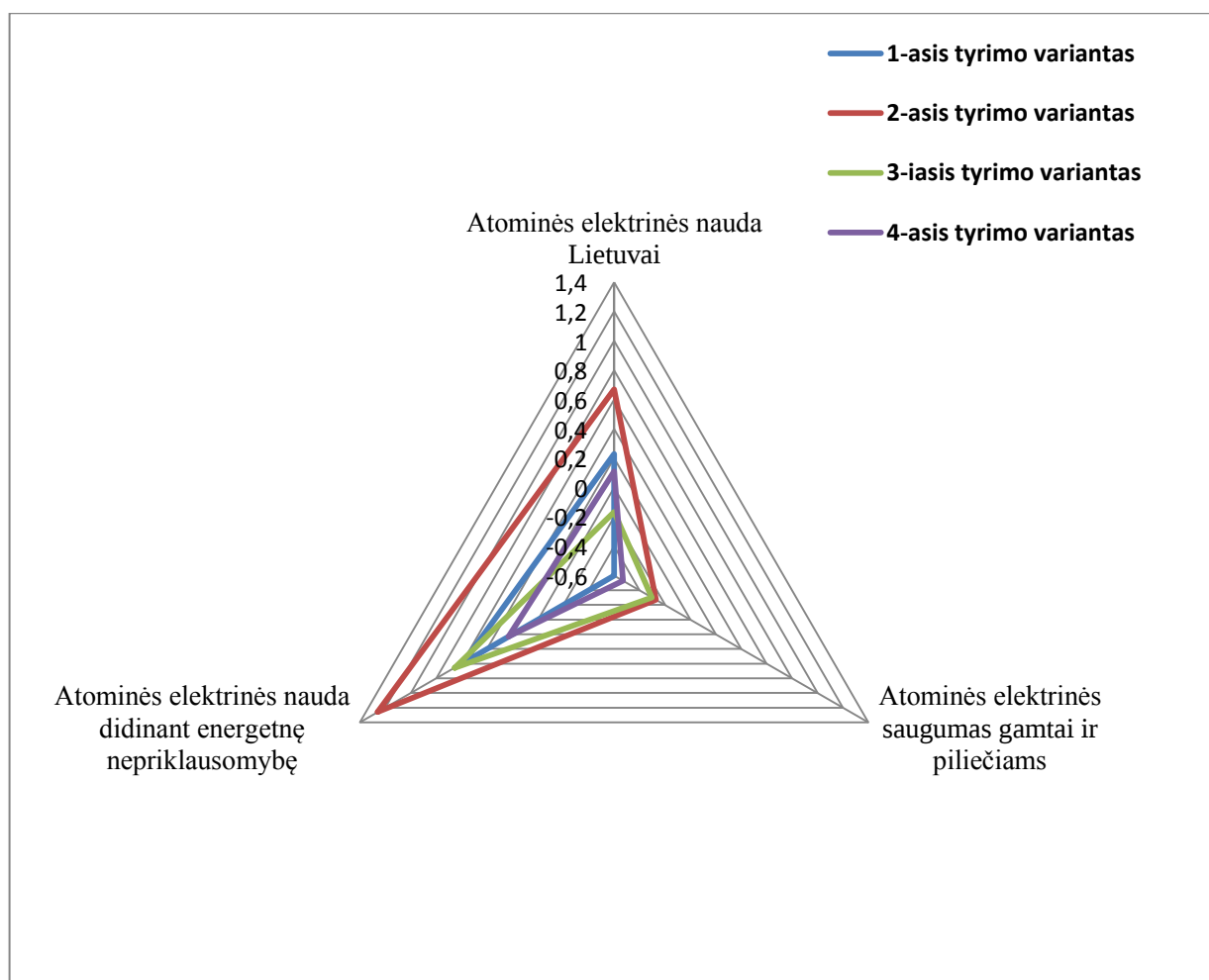
- 1 blokas – tiriamųjų požiūris į Visagino atominės elektrinės projektą prieš stimulą;
- 2 blokas – stimulo įvertinimas;
- 3 blokas – tiriamųjų nuomonė į Visagino atominės elektrinės projektą po stimulo.

Dėl esančio vieno faktorialo, skaičiuojant semantinio diferencialo įverčius, klausimai kiekviename bloke yra grupuojami. Pirmasis klausimų blokas, atskleidžia tiriamųjų nuomonę apie atominę energetiką, įvertinant naudą, saugumą bei energetinės nepriklausomybės priklausomumą nuo atominės energetikos.

Tyrimo populiacija – visi Lietuvos gyventojai, Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2 939 431, todėl tyrimo imtis – 384 tiriamieji.

Tyrime dalyvavo 404 tiriamieji, vyresni nei 18 metų amžiaus, iš kurių – 164 vyrai ir 240 moterų. Beveik trys ketvirtadaliai tiriamųjų nurodė, jog turi aukštąjį išsilavinimą ir esantys nuo 25 iki 55 metų amžiaus.

Siekiant išsiaiškinti tiriamųjų nuomonę apie atominę energetiką, pirmojoje tyrimo dalyje, tiriamieji vertina atominės elektrinės naudą šaliai, jos įtaką gamtai ir piliečiams bei įtaką didinant energetinę nepriklausomybę.

4 pav. Tiriamųjų požiūris į atominę elektrinę

Iš pateiktos diagramos matyti, jog visų keturių tiriamųjų grupių požiūris į atominės elektrinės naudą ir grėsmę yra labai panašus. Vertinant pirmąjį teiginį, atominės elektrinės naudą šaliai, tiriamųjų nuomonių vidurkiai išsidėstė nuo -0,166 iki 0,67. Vertinant, bendrą, šio teiginio, visų tyrime dalyvavusių grupių įverčių vidurkį – 0,211, matyti, jog vis dėlto tiriamieji šį aspektą vertina teigiamai, ir mano, jog atominė elektrinė Lietuvai yra naudinga. 98 tiriamieji, iš kurių trečdalis nurodė esantys 25 - 35 metų amžiaus, šį teiginį vertinimo skalėje įvertino 1, t.y. kaip *labai naudingą*. Iš 307 tiriamųjų, kurie nurodė turintys aukštąjį išsilavinimą, 107 teiginį vertino teigiamai, t.y. 1, 2 arba 3. 70 tiriamųjų šį teiginį įvertino kaip *visiškai žalingą* Lietuvai. Iš gautų duomenų, matyti, jog tiriamųjų nuomonės, atominės elektrinės naudingumo šaliai aspektu, labai išsiskiria. Tiriant visuomenės požiūrį, šis reiškinys yra labai natūralus ir parodo, jog vieningo požiūrio į pateiktą temą nėra.

Vertinant atominės elektrinės naudą didinant energetinę nepriklausomybę tiriamųjų nuomonės dar labiau išryškėja. Įverčių vidurkis šiam teiginiui grupėse pasiskirstė nuo 0,23 iki 1,26, taigi tiriamieji šį aspektą vertina teigiamai. Tiriamieji, kurie šį teiginį įvertino teigiamai - 1, 2 ir 3, sudarė 56, 4 proc., neutraliai - 4 šį teiginį įvertino 13, 1 proc. Tai rodo, kad šiai daliai tiriamųjų šis aspektas

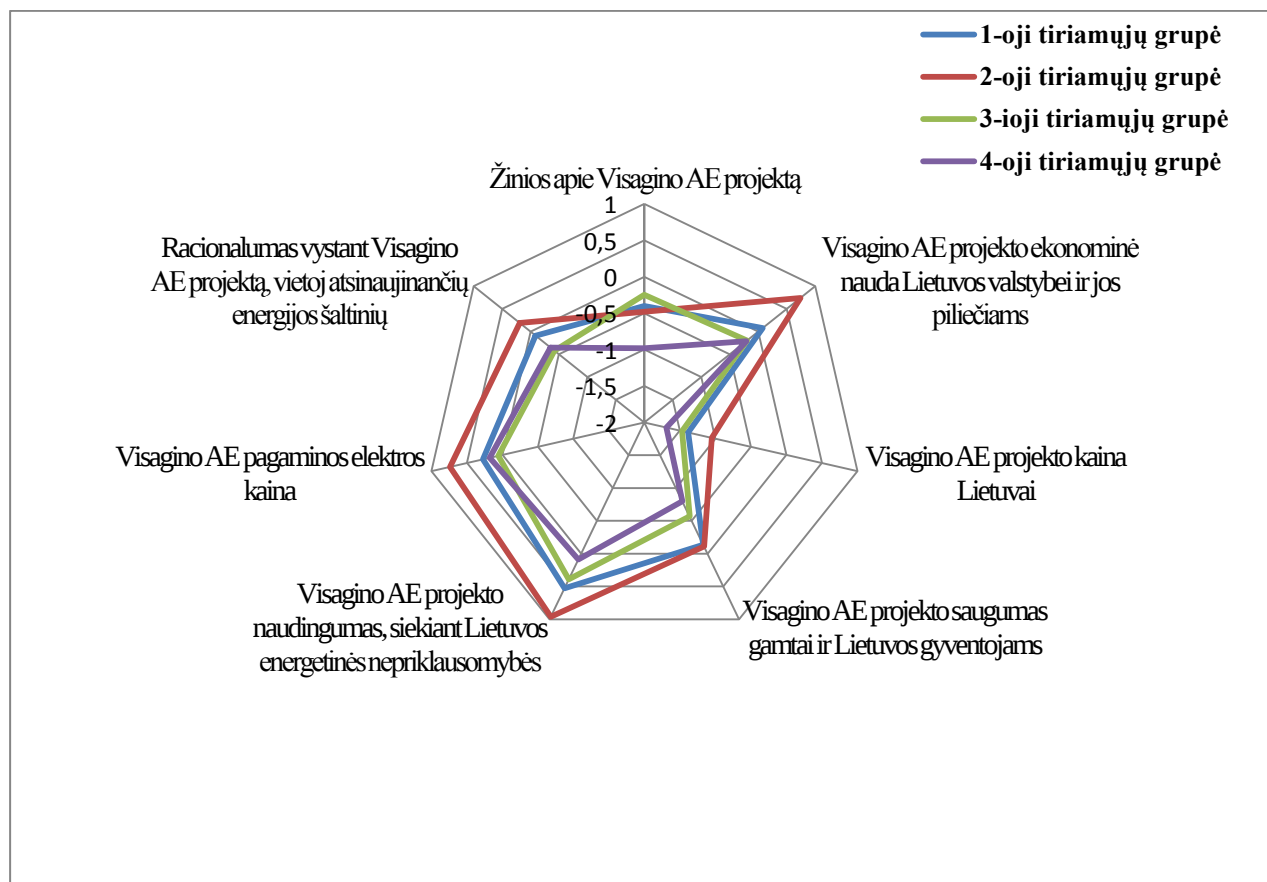
yra nesvarbus, jie turi mažai žinių arba yra neapsisprendę. Taigi, iš gautų rezultatų, matyti, jog beveik 60 proc. visų tiriamųjų atominės elektrinės reikalingumą, didinant energetinę šalies nepriklausomybę, vertina neutraliai arba teigiamai. Galima teigti, jog tiriamųjų požiūris į energetinę nepriklausomybę yra tvirtesnis, jiems šis aspektas yra svarbesnis, nei ekonominė atominės elektrinės nauda. Stebint tendencingumą, vertinant teiginius, pastebima, jog iš 158 tiriamųjų, kurie atominės elektrinės naudingumą įvertino teigiamai tik 8 atominės elektrinės reikalingumą, didinant Lietuvos energetinę nepriklausomybę, įvertino neigiamai ir 6 – neutraliai. O iš 228, kurie atominės elektrinės reikalingumą, didinant Lietuvos energetinę nepriklausomybę, įvertino teigiamai, 171 nurodė turintis aukštąjį išsilavinimą. Galima daryti išvada, jog teigiama tiriamųjų nuomonė vienu aspektu, 91,1 proc. yra teigiama ir kitu - apibūdinančiu atominės energetikos ekonominę ir politinę naudą.

Analizuojant trečiojo teiginio – atominės elektrinės saugumo gamtai ir piliečiams, įverčius pastebima, jog tiriamųjų nuomonių vidurkiai grupėse išsidėsto nuo -0,53 iki -0,27, o bendras visų grupių įverčių vidurkis sudaro -0,42. Iš pateiktų rezultatų matyti, jog tai vienintelis teiginys pirmajame bloke, kurį tiriamieji įvertino neigiamai. Galima teigti, jog šis aspektas yra svarbiausias ir labiausiai įtakojantis neigiamo požiūrio formavimąsi atominės elektrinės atžvilgiu. Neigiamai šį teiginį įvertino 198 tiriamieji, tai sudaro 49 proc. Taip pat pastebima, jog iš 228 neigiamai įvertinusių atominės elektrinės saugumą gamtai ir piliečiams 171 nurodė turintis aukštąjį išsilavinimą. Iš pateiktos diagramos, matyti, jog visų keturių grupių įverčių vidurkiai tarpusavyje beveik nesiskiria ir nuomonę vertinant šį aspektą yra labai tolygi.

Taigi, bendras pirmojo teiginių bloko įverčių vidurkis apibendrinantis tiriamųjų nuomonę apie atominę energetiką, jos naudą šaliai, saugumą bei reikalingumą, didinant Lietuvos energetinę nepriklausomybę, sudaro 0,15. Tai rodo, jog tiriamųjų nuomonė vertinant šiuos teiginius yra nežymiai teigiama. Tiriamieji teigiamai vertina atominės elektrinės naudą šaliai bei tai, jog elektrinė yra reikalinga didinant šalies energetinę nepriklausomybę. Neigiamai tiriamieji įvertino teiginį apibūdinanti atominės elektrinės saugumą, vis dėlto įverčių vidurkis -0,42 rodo, jog požiūris nėra labai vienareikšmiškas ir stipriai neigiamas. Pastebėtina, jog tiriamųjų išsilavinimas ir teiginių vertinimas nėra tolygūs, iš visų kurie teigiamai įvertino atominės elektrinės naudą šaliai, tik 34,85 proc. nurodė turintys aukštąjį išsilavinimą, kai tuo tarpu nuomonių daugumos vertinant kitus du teiginius – atominės elektrinės reikalingumą, didinant Lietuvos energetinę nepriklausomybę bei elektrinės saugumą gamtai bei piliečiams, atitinkamai sudaro 75 ir 74,24 proc.

Siekiant atskirti tiriamųjų nuomonę į atominę elektrinę ir į konkretų projektą – Visagino atominę elektrinę, antrasis klausimų blokas susideda iš teiginių apibūdinančių projektą. Tiriamieji vertino savo turimas žinias apie Visagino atominės elektrinės projektą, ekonominę projekto naudą Lietuvai ir jos piliečiams, šalies finansinį pajėgumą vystyti šį projektą, Visagino atominės elektrinės saugumą gamtai ir gyventojams, įtaką siekiant energetinės nepriklausomybės, pagaminamos elektros

kainą bei sprendimo racionalumą vystyti Visagino atominės elektrinės projektą, vietoj atsinaujinančių energijos šaltinių.

5 pav. Tiriamųjų požiūris į Visagino atominės elektrinės projektą

Pirmasis teiginys pateiktas tiriamiesiems antrajame bloke atspindi jų turimas žinias apie Visagino atominės elektrinės projektą, kur įverčių vidurkiai pasiskirsto nuo -0,98 iki -0,245, o bendras įverčių vidurkis sudaro -0,526. Neigiamai - 5, 6 arba 7 šį teiginį įvertino 202 tiriamųjų, iš kurių 146 nurodė turintys aukštąjį išsilavinimą ir 92 esantys 36 – 55 metų amžiaus. Pastebima, kad nors ir dauguma tiriamųjų nurodė turintys mažai žinių apie Visagino atominės elektrinės projektą, tačiau dauguma iš jų, vis dėlto, nurodė turintys aukštąjį išsilavinimą. Mažas žinių kiekis apie analizuojamą problemą, įtakoja tai, jog tiriamieji taikant įtikinėjimo komunikaciją gali būti lengviau įtakojami šalutinio kelio, tai yra jų apsisprendimą gali nulemti užuominos, visuomenės ir pramogų pasaulio atstovų agituojuama nuomonė, reklama ir kita. Tuo tarpu tiriamųjų, kurie savo žinias vertina kaip gausias - teiginį įvertino 1, 2 ir 3 yra 120 ir sudaro 29,7 proc. visų tiriamųjų. Ši tiriamųjų grupė, pagal „Įsigilinto tikimybės modelį“ įtikinėjimo komunikacijos lengviau paveikiami, kai komunikacija remiasi argumentuotu tekstu, logišku informacijos pateikimu. Svarbu paminėti, kad gausiai apie projektą žinių turintys tiriamieji, paveikti įtikinėjimo komunikacijos, ilgiau išlaiko tvirtesni požiūrį į

pateiktą problemą, suformuotas požiūris rečiau grįžta prie pradinės asmens nuomonės bei daro didesni poveikį elgesiui.

Antrasis klausimas pateiktas tiriamiesiems siekė išsiaiškinti tiriamųjų požiūrį į projekto ekonominę naudą šaliai. Šio teiginio įverčių vidurkiai grupėse pasiskirstė nuo -0,21 iki 0,74, o bendras visų grupių vidurkis sudaro 0,103. Teigiamai šį teiginį įvertino 164 tiriamieji, neigiamai – 153, neutraliai – 87. Svarbu pastebėti, jog grupių vidurkiai, lyginant atominę elektrinę ir konkretų – Visagino atominės elektrinės projektą, skiriasi, ir tiriamieji palankiau, naudą valstybei vertina turėdami omenyje atominę elektrinę, bendrai, o ne Visagino atominės elektrinės projektą.

4 lentelė. Atominės elektrinės ir Visagino atominės elektrinės projekto įverčių vidurkių palyginimas

	Bendras grupių įverčių vidurkis	Tiriamųjų teiginį semantinio diferencialo skalėje įvertinusių (1) skaičius	Teigiamai (1, 2, 3) teiginį semantinio diferencialo skalėje įvertinusių tiriamųjų skaičius	Teiginį neutraliai (4) semantinio diferencialo skalėje įvertinusių tiriamųjų skaičius
Atominė elektrinė	0,211	98	184	66
Visagino AE projektas	0,103	51	164	87

Iš pateiktos lentelės matyti, jog visais aspektais, atominė elektrinė tiriamųjų yra vertinama palankiau. Taip pat svarbu paminėti, kad ir neutraliai ją vertinančių, arba tų kurie yra neapsisprendę, neturi žinių yra mažiau. Tai parodo, jog Visagino atominės elektrinės projektą tvirtai teigiamai vertina mažesnė dalis tiriamųjų, o pateikiant įtikinėjimo komunikaciją neutraliai projekto naudą vertinančiai tiriamųjų grupei, suformuotas požiūris nebus tvirtas, ir elgesio pokyčio tikimybė, esant netvirtam požiūriui yra nedidelė.

Vertinant tiriamųjų požiūrį į šalies finansines galimybes vystyti Visagino atominės elektrinės projektą, pastebėtina, jog bendras grupių įverčių vidurkis yra neigiamas ir sudaro -1,398, o grupėse pasiskirsto nuo -1,69 iki -1,05. Net 289 tiriamieji - 71,53 proc. mano, jog Lietuvai Visagino atominės elektrinės projektas yra per brangus ir šį teiginį įvertino 5, 6 arba 7. Svarbu pastebėti ir tai, jog 7 - *visiškai per brangus*, pasirinko 154 tiriamieji. Tai parodo, jog tiriamieji turi tvirtą nuomonę vertindami šį teiginį, tai patvirtina ir nedidelis neutraliai vertinančių skaičius - 47, kuris sudaro 11,63 proc. visų tiriamųjų. Taigi, tiriamieji vertindami Lietuvos galimybes vystyti Visagino atominės elektrinės

projektą, pasižymi vieninga neigiama nuomone, kuri labai kritiška ir sunkiai kintanti. Lyginant tiriamųjų žinias ir nuomonę apie Lietuvos finansines galimybes vystyti Visagino atominę elektrinę projektą, kur atitinkamai įverčiai pasiskirsto -0,526 ir -1,398, parodo, jog tiriamieji turi mažai žinių apie projektą, tačiau mano, kad jis per brangus šaliai. Taigi, mažas žinių kiekis, galimai pasitelkiant įtikinėjimo komunikacijos šalutinį kelią, per reklamą, visuomenės veikėjus ir užuominas, įtakojo ir suformavo neigiamą tiriamųjų požiūrį. Labiausiai kvestionuojama atominės elektrinės problema viešojoje erdvėje, pateikiama per šalutinį kelią (žr. 2 lentelę) atsispindi ir tiriamųjų nuomonėse, vertinant teiginį dėl per didelės projekto kainos valstybei. Taigi, viešojoje erdvėje pateikiama informacija apie brangų Visagino atominės elektrinės projektą, akivaizdžiai įtakojo tiriamųjų nuomonę, kuri atsispindi ir tyrimo metu.

Kaip ir pirmajame klausimų bloke, siekiant palyginti tiriamųjų požiūrį į atominę energetiką bendrai ir konkretų – Visagino atominės elektrinės projektą, antrajame klausimų bloke, tiriamieji buvo prašomi įvertinti Visagino atominės elektrinės projekto saugumą šaliai ir piliečiams. Tiriamųjų bendras įverčių vidurkis vertinant šį teiginį kaip ir vertinant atominės elektrinės saugumą yra neigiamas. Atominės elektrinės ir Visagino atominės elektrinės projekto palyginimas pateikiamas lentelėje:

5 lentelė. Atominės elektrinės ir Visagino atominės elektrinės įverčių vidurkių palyginimas vertinant saugumo aspektą

	Bendras grupių įverčių vidurkis	Tiriamųjų semantinio diferencinio skalėje teiginį įvertinusių (7) skaičius	Neigiamai (5, 6, 7) semantinio diferencinio skalėje teiginį įvertinusių tiriamųjų skaičius	Semantinio diferencinio skalėje teiginį neutraliai vertinusių tiriamųjų skaičius
Atominė elektrinė	-0,425	86	228	66
Visagino AE projektas	-0,403	71	187	87

Skirtingai nei ekonominės naudos palyginime, saugumo aspektą tiriamieji vertino Visagino atominės elektrinės projekto naudai. Nors apskritai tiriamieji šį teiginį vertino neigiamai ir bendras įverčių vidurkis yra -0,403, tačiau jis yra šiek tiek aukštesnis nei vertinant atominės elektrinės saugumą. Įverčiai grupėse pasiskirsto nuo -0,8 iki -0,11, taigi visos tiriamųjų grupės teiginį įvertino neigiamai. Svarbu pastebėti, jog ir neutraliai šį teiginį vertinusių tiriamųjų Visagino atominės elektrinės projekto atveju yra daugiau, jie sudaro 21,53 proc. visų tiriamųjų. Palankesnis Visagino

atominės elektrinės projekto vertinimas, galimai susiformavo dėl skirtingo atominės elektrinės interpretavimo. Vertindami teiginį apie saugumą pirmajame bloke, tiriamieji turėjo galimybę laisvai interpretuoti, turėdami omenyje bet kurį atominės elektrinės pavyzdį. Po neseniai įvykusios Fukušimos tragedijos, ar Černobylio katastrofos, tai galėjo būti artimiausios asociacijos vertinant teiginį, kuris nenusako konkrečios elektrinės, o klausiama yra bendrai. Analizuojant tiriamųjų vertinimus Visagino atominės elektrinės projekto saugumo klausimu, pastebima, jog 85 tiriamieji iš 187 teiginį įvertinusių neigiamai yra 36 – 55 metų amžiaus, o tai sudaro 47,75 proc. visų šios amžiaus grupės tiriamųjų dalyvavusių kvaziekperimente. Iš 307 aukštąjį išsilavinimą turinčių tiriamųjų net 138, tai yra 44,95 proc. taip pat šį teiginį įvertino neigiamai. Tačiau tik 32,31 proc. iš visų tyrime dalyvavusių vyrų šį teiginį vertino neigiamai, kai tuo tarpu moterys sudarė net 55,83 proc. Taigi, vertindami Visagino atominės elektrinės projekto saugumą, tiriamieji jį vertino palankiau, nei pirmajame bloke atominę elektrinę bendrai. Tiriamųjų nuomonės šiuo klausimu pasižymi pakankamai dideliu neutraliai klausimą vertinančių tiriamųjų skaičiumi, kas parodo, jog tiriamieji turi mažai žinių šiuo aspektu. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, jog šį teiginį labiau neigiamai vertina moterys nei vyrai, kurie sudaro vos 32,31 proc.

Penktasis antrojo bloko klausimas užduodamas tiriamiesiems taip pat skirtas palyginti ir išgryninti tiriamųjų nuomonę apie atominę elektrinę bendrai ir Visagino atominės elektrinės projekto naudingumą siekiant energetinės nepriklausomybės. Kaip matyti 5 paveiksle šis teiginys bendrame klausimų bloke tiriamųjų yra vertinamas labiausiai teigiamai, bendras įverčių vidurkis sudaro 0,492. Tolimesnė vertinimo analizė, kartu su palyginimu su atominės elektrinės nauda, siekiant energetinės nepriklausomybės pateikiama 6 lentelėje:

6 lentelė. Atominės elektrinės ir Visagino atominės elektrinės projekto naudingumo siekiant energetinės nepriklausomybės įverčių vidurkių palyginimas

	Bendras grupių įverčių vidurkis	Tiriamųjų semantinio diferencialo skalėje teiginį įvertinusių (1) skaičius	Teigiamai (1, 2, 3) semantinio diferencialo skalėje teiginį įvertinusių tiriamųjų skaičius	Semantinio diferencialo skalėje teiginį neutraliai vertinusių tiriamųjų skaičius
Atominė elektrinė	0,683	126	228	53
Visagino AE projektas	0,492	90	208	70

Taigi, kaip matyti iš pateiktos lentelės tiriamieji šį teiginį labiau teigiamai vertino atominės elektrinės atveju. Svarbu pastebėti, kad Visagino atominės elektrinės projekto naudingumą, didinant Lietuvos energetinę nepriklausomybę, neutraliai vertino daugiau tiriamųjų. Tai parodo, jog 70 tiriamųjų šiuo aspektu nėra apsisprendę, arba neturi žinių, todėl galima daryti išvada, kad įtikinėjimo komunikacija agitacijos laikotarpiu jų nepasiekė, arba buvo netinkama. Svarbu paminėti, kad bendra teigiamų ir neutralių vertinimų suma abiem atvejais beveik nesiskiria, atominės elektrinės atveju ji sudaro 281, o Visagino atominės elektrinės projekto – 278, todėl neigiami vertinimai taip pat yra beveik vienodi. Šiuo požiūriu, didesnis neutraliai Visagino atominės elektrinės projekto naudą energetinės nepriklausomybės didinimui vertinusių skaičius yra teigiamas bruožas. Svarbu paminėti, jog teigiamai šį aspektą vertinusių tiriamųjų amžius yra kiek jaunesnis, nei kitus aspektus vertinusių daugumą amžiai. Šiuo aspektu 73 tiriamieji teigiamai įvertinę Visagino atominės elektrinės projekto naudą, didinant šalies energetinę nepriklausomybę, yra 25 – 35 metų amžiaus, o 83 tiriamieji 36 – 55 metų amžiaus. Taip pat šiuo aspektu labiau teigiamai teiginį vertino vyrai, kurie sudarė net 62,69 proc. visų kvaziekspimente dalyvavusių vyrų, kai tuo tarpu moterys sudarė 45 proc. Kaip ir vertinant kitus teiginius, beveik pusę - 51,79 proc. visų aukštąjį išsilavinimą turinčių tiriamųjų teiginį vertino teigiamai ir sudarė 76,44 proc. visų teigiamai teiginį įvertinusių tiriamųjų. Taigi, vertindami Visagino atominės elektrinės projekto naudingumą, didinant šalies energetinę nepriklausomybę, tiriamieji šį aspektą vertino teigiamai. Tačiau bendras teigiamų įverčių vidurkis yra kiek mažesnis, nei vertinant atominę elektrinę bendrai. Didesnis neutraliai teiginį vertinusių tiriamųjų skaičius rodo, kad 33,65 proc. tiriamųjų turi mažai žinių arba yra neapsisprendę kaip vertinti šį teiginį, todėl jie pasitelkiant įtikinėjimo komunikaciją gali būti įtakojami šalutinio kelio ir tokiems asmenims, paprastai, yra lengvai formuojamas požiūris, pasitelkiant reklamas, visuomenės veikėjus, pateikiant patrauklią, vaizdingą informaciją. Taip pat šis rezultatas rodo, jog agitacijos metu informacija apie Visagino atominės elektrinės projektą buvo nepakankama.

Šeštasis, antrojo bloko klausimas tiriamiesiems, siekė išsiaiškinti tiriamųjų nuomonę ar Visagino atominės elektrinės pagaminamos elektros kaina jų manymu būtų ženkliai pigesnė ar ženkliai brangesnė ir kaip matyti iš pateiktos diagramos šį aspektą tiriamieji vertino teigiamai. Bendras šio teiginio įverčių vidurkis sudaro 0,313, o grupėse pasiskirstė nuo 0,058 iki 0,74. Teigiamai šį teiginį įvertino 189 tiriamieji, iš kurių 138 nurodė turintys aukštąjį išsilavinimą. Svarbu paminėti, kad šį aspektą vyrai vertino labiau teigiamai, tai yra nuo visų tyrime dalyvavusių vyrų 48,17 proc. šį teiginį įvertino teigiamai, kai tuo tarpu moterys sudarė 45,83 proc. Tiriamųjų amžius, vertinant šį aspektą, skirtingai nei vertinant kitus teiginius, apima platesnį spektrą, čia 34 tiriamieji, teiginį įvertinę teigiamai, nurodė esantys 19 – 24 metų amžiaus, 56 - 25 – 35, 79 – 36 – 55 metų amžiaus ir 17 tiriamųjų nurodė esantys 56 – 64 metų amžiaus. Iš pateiktų rezultatų, matyti, jog šis aspektas jaunesniems tiriamiesiems yra svarbesnis, jie turi aiškia nuomonę vertindami šį teiginį ir gausesnes

žinias. Galima teigti, jog informacija apie Visagino atominės elektrinės pagaminamos elektros kainą yra aktualesnė tiriamiesiems nei kiti su atominė energetika susiję aspektai. Neutraliai šį teiginį vertino 102 tiriamieji. Lyginant su kitais tiriamiesiems pateikiamais teiginiais, šiuo atveju tai yra didžiausias neutraliai vertinančių tiriamųjų skaičius. Nors dauguma tiriamųjų šį teiginį vertina teigiamai, tačiau didelis neutraliai vertinančių tiriamųjų skaičius parodo, jog šis aspektas yra mažai žinomas ir ketvirtadalis tiriamųjų neturi nuomonės vertindami šį teiginį. Analizuojant tuos tiriamuosius, kurie Visagino atominės elektrinės pagaminamos elektros energijos kainos dydį apibūdinantį teiginį įvertino neutraliai, pastebima, jog net 70,59 proc. jų sudaro moterys. Galima teigti, jog šiuo aspektu labiau apsisprendę, bei daugiau žinių turi vyrai. Didesnis domėjimasis projektu tiriamiesiems vyrams leidžia suformuoti tvirtesnę nuomonę bei požiūrį analizuojama tema. Galima teigti, jog šiuo aspektu moterys būtų labiau veikiamos periferinio įtikinėjimo kelio, o vyrai centrinio. Siekiant įtikinti moteris pakeisti jų požiūrį arba sutvirtinti esamą, reiktų pasitelkti periferinio kelio instrumentus, reklamą, publicistinius straipsnius, visuomenės veikėjų nuomones ir kitą. Vertinant gautus rezultatus apie tiriamųjų požiūrį į Visagino atominės elektrinės pagaminamos elektros energijos kainą, matyti, jog tvirtesnę nuomonę, vertindami šį teiginį turi vyrai, jie sudaro tik 29,41 proc. neutraliai teiginį įvertinusių tiriamųjų. Nors bendras įverčių vidurkis yra teigiamas, vis dėlto šis teiginys neutraliai buvo įvertintas 102 tiriamųjų, kas rodo, jog informacijos apie pagaminamos elektros kainą viešojoje erdvėje buvo mažai ir net ketvirtadalis tiriamųjų negalėjo įvertinti šio teiginio. Platus amžiaus spektras rodo, jog jaunesniems tiriamiesiems kainos aspektas yra svarbesnis nei kiti teiginiai apibūdinantis atominę elektrinę, jie vertindami šį teiginį turėjo tvirtesnę nuomonę nei vertindami kitus tyrimo metu pateiktus teiginius.

Septintuoju antrojo bloko klausimu, buvo siekiama išsiaiškinti tiriamųjų nuomonę apie sprendimo racionalumą vietoj atsinaujinančių energijos šaltinių vystyti Visagino atominės elektrinės projektą. Šis aspektas taip pat dažnai atsispindėdavo viešojoje erdvėje, todėl yra tikslinga išsiaiškinti kokia yra tiriamųjų nuomonė šiuo klausimu. Bendras šio teiginio įverčių vidurkis yra -0,669, o grupėse pasiskirsto nuo -0,421 iki 0,19, taigi tiriamieji, analizuojant apibendrintus rezultatus, šį teiginį vertina neigiamai, ir mano jog sprendimas vystyti Visagino atominės elektrinės projektą vietoj atsinaujinančių energijos šaltinių yra neracionalu. Taip teiginį įvertinusių tiriamųjų yra 150, o tai sudaro 37,13 proc. visų tyrime dalyvavusių. Didelis (110 tiriamųjų – 27,23 proc.) neutralią poziciją atstovaujančių tiriamųjų skaičius rodo, jog informacijos viešojoje erdvėje, šia tema buvo mažai, o tai įtakojo nesusiformavusią nuomonę pateiktu aspektu. Detaliau analizuojant daugumą atstovaujančių tiriamųjų dalį, tai yra tuos kurie šį teiginį įvertino neigiamai (5, 6 arba 7) pastebima, jog labiau neigiamai šį teiginį vertino moterys – 99, tai sudaro 41,25 proc. visų tyrime dalyvavusių, kai tuo tarpu vyrų tarp neigiamai vertinančių buvo – 51, sudarydami 31,1 proc. nuo visų tyrime dalyvavusių vyrų. Taigi, didesnė dalis moterų mano, jog Visagino atominės elektrinės projekto vystymas vietoj atsinaujinančių energijos šaltinių yra neracionalu. Analizuojant neigiamus įvertinimus pagal amžiaus grupes,

pastebėtina, jog daugiausiai šį teiginį neigiamai vertino tiriamieji nuo 25 iki 35 metų amžiaus, jie sudarė 29,33 proc. visų neigiamai vertinusių ir 36 – 55 metų amžiaus tiriamieji, kurie sudarė 47,33 proc. Taigi, septintasis antorojo bloko klausimas parodo, jog neigiamas Visagino atominės elektrinės palyginimas su atsinaujinančiais energijos šaltiniais ryškiausias tarp vidutinio amžiaus moterų. Vyrų ir šiuo klausimu palankiau vertina projektą.

Eksperimentinis faktorius visoms keturioms tiriamųjų grupėms yra skirtingas ir pateikiamas siekiant išsiaiškinti kaip galimai šaltinis ir komunikacijos pobūdis įtakoja tiriamųjų požiūrį.

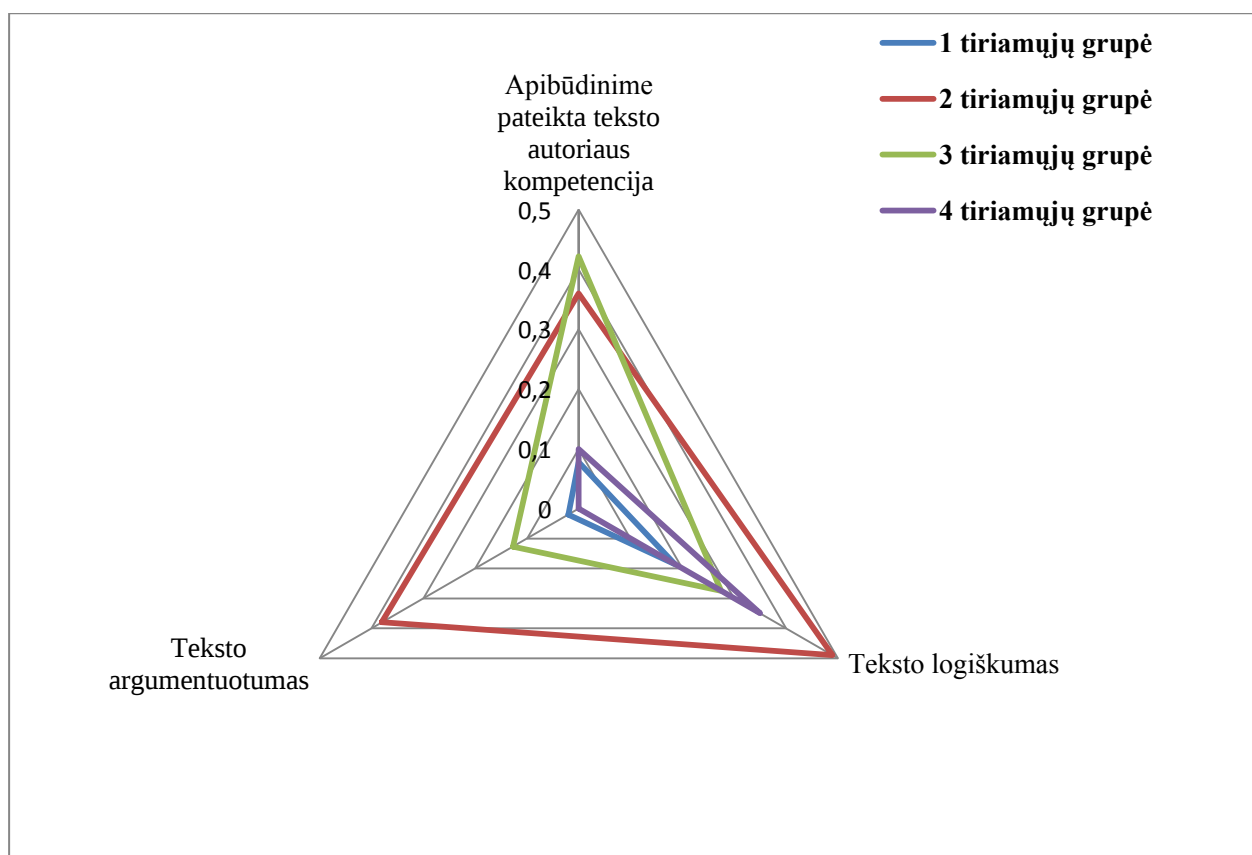
1 tiriamųjų grupei pateikiamas stimulus remiasi aukšto patikimumo šaltiniu ir neargumentuotu, publicistinio pobūdžio tekstu;

2 tiriamųjų grupei pateikiamas stimulus remiasi žemo patikimumo šaltiniu ir neargumentuotu, publicistinio pobūdžio tekstu;

3 tiriamųjų grupei pateikiamas stimulus remiasi aukšto patikimumo šaltiniu ir argumentuotu tekstu;

4 tiriamųjų grupei pateikiamas stimulus remiasi žemo patikimumo šaltiniu ir argumentuotu tekstu.

Siekiant, išsiaiškinti kaip tiriamieji vertina pateiktą šaltinį, bei teksto logiką ir argumentuotumą, pirmasis poeksperimentinio etapo klausimų blokas apėmė, šaltinio ir teksto vertinimą.

6 pav. Tiriųjų požiūrio į šaltinį ir tekstą palyginimas

Analizuojant pirmosios tiriųjų grupės rezultatus, iš pateiktos diagramos matyt, kad pirmąjį teiginį tiriamieji įvertino teigiamai - įverčių vidurkis sudaro 0,078. Pateiktame apibūdinime autorius įvardijamas kaip buvęs Valstybinės atominės energetikos saugos inspekcijos viršininkas, pasaulio energetikos tarybos Lietuvos komiteto, Europos branduolinės energetikos draugijos, Tarptautinės energetikos ekonomistų sąjungos narys, dabar nepriklausomas energetikos ekspertas. Analizuojant šios tiriųjų grupės šaltinio bei komunikacijos pobūdžio vertinimą, svarbu apžvelgti tiriųjų turimas žinias apie analizuojamą problemą, bei kaip jų vertinimas priklauso nuo pradinio požiūrio į Visagino atominės elektrinės projektą.

7 lentelė. Pirmosios tiriųjų grupės įverčių vidurkių prieš ir po stimulo palyginimas

Įverčių vidurkis vertinant šaltinio kompetenciją	Įverčių vidurkis vertinant teksto logiškumą	Įverčių vidurkis vertinant teksto argumentuotumą	Įverčių vidurkis vertinant turimas žinias	Bendras priešeksperimentinio etapo teiginių, vertinant Visagino atominės elektrinės projektą, įverčių vidurkis
0,078	0,186	0,02	-0,401	-0,161

Analizuojant tiriųjų įverčius, vertinant šaltinio kompetenciją bei teksto pobūdį, svarbu pastebėti, kad tiriamieji teigiamai įvertino autoriaus kompetenciją pagal pateiktą tekstą. Tačiau taip pat

tiriamieji nors ir nežymiai, tačiau teigiamai vertina teksto logiškumą ir argumentuotumą, tai gali sąlygoti menkos tiriamųjų žinios apie Visagino atominės elektrinės projektą, kurias tiriamieji įvertino - 0,401. Analizuojant tiriamuosius pagal tai kaip jie vertina savo žinias apie projektą, pastebima, kad tie kurie savo žinias įvertino kaip gausias (semantinio diferencialo skalėje pažymėjo 1, 2 arba 3) mažiau teigiamai vertina autoriaus kompetenciją (bendras jų įverčių vidurkis sudaro 0,063), nei tie kurie savo žinias vertina kaip menkas (skalėje pažymėjo 5, 6 arba 7) kur jų įverčių vidurkis vertinant šaltinio kompetenciją buvo aukštesnis - 0,114. Tačiau vertindami teksto logiškumą ir argumentuotumą, tiriamieji, kurie nurodė turintys gausias žinias, palankiau vertino tiek teksto logiškumą, tiek argumentuotumą, jų įverčių vidurkiai atitinkamai sudarė 0,625 ir 0,281. Menkas žinias turintys tiriamieji šiuos du aspektus atitinkamai vertino -0,114 ir -0,068. Svarbu paminėti, kad gausias žinias turintieji, kritiškiau, lyginant su teksto logiškumu, vertina jo argumentuotumą, kai tuo tarpu menkas žinias turintieji tiek teksto logiškumą tiek argumentuotumą vertina panašiai. Taigi, pirmoji tiriamųjų grupė visus tris etape po stimulo teiginius, apibūdinančius šaltinį ir teksto pobūdį, įvertino kiek aukščiau nei 0. Gausias žinias turintieji visus tris aspektus vertino labiau teigiamai, nei menkas žinias turintieji. Apibendrinant ir palyginant tiriamųjų požiūrį į atominę energetiką ir Visagino atominės elektrinės projektą bendrai, prieš stimulą, svarbu paminėti, jog bendras pirmosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkis, vertinant teiginius, etape prieš stimulą, sudarė -0,044, o po stimulo vertinant teiginius apibūdinančius šaltinio kompetenciją ir teksto pobūdį įverčių vidurkis sudarė 0,094. Tai gali būti įtakojama Rucker D. D., Petty R. E. (2006, p. 45) aptariamu išankstiniu nusistatymu prieš tam tikrą pateikiamą informaciją, arba jau suformuotu požiūriu, tačiau akivaizdaus priežastinio ryšio šio tyrimo metu nustatyti nebuvo bandoma.

Antroji tiriamųjų grupė visus tris teiginius apibūdinančius šaltinį ir komunikacijos pobūdį įvertino 0,41, o analizuojant atskirų teiginių įverčių vidurkius, matyti, jog šaltinį ši grupė vertina 0,36, teksto logiškumą – 0,49, teksto argumentuotumą – 0,38. Šiai tiriamųjų grupei šaltinis apibūdintas kaip žurnalistas, publicistas, televizijos laidų vedėjas, o pateiktas tekstas pasižymėjo publicistiniu stiliumi. Teigiamai, iš 100 šioje tyrimo grupėje dalyvavusių tiriamųjų, šaltinį įvertino – 46, logiškumą – 43, argumentuotumą – 42. Nuo visų šioje tiriamųjų grupėje esančių tiriamųjų vyrų 64,10 proc. ši teiginį įvertino teigiamai, kai tuo tarpu, moterys, teigiamai vertinusios šį teiginį sudarė tik 34,43 proc. nuo visų tyrimo grupėje dalyvavusių moterų. Kaip ir analizuojant ankstesnius teiginius, pastebima tendencija, jog moterys Visagino atominės elektrinės projektą ir jį apibūdinančius teiginius vertina kritiškiau nei vyrai. Šią tendenciją, galimai įtakoja menkesnės žinios, bei išankstinė tiriamųjų moterų nuomonė. Tiriamųjų, teiginį įvertinusių 1, 2 arba 3 semantinio diferencialo skalėje, daugiausiai sudarė 25 – 35 metų amžiaus tiriamieji – 47,83 proc., o 78,26 proc. nurodė turintys aukštąjį išsilavinimą, kas nuo visų tyrime dalyvavusių aukštąjį išsilavinimą turinčių tiriamųjų sudarė 48 proc. Analizuojant tiriamųjų, kurie teigiamai vertino teksto logiškumą, demografinius rodiklius pastebima, jog vyrai šiuo

atveju, nuo visų grupėje dalyvavusių vyrų sudaro 48,72 proc., o moterys – 39,34 proc. Tiriamųjų amžiaus grupės dauguma, kaip ir pirmuoju atveju, 25 – 35 metų amžiaus tiriamieji, jie sudaro 60,47 proc., aukštąjį išsilavinimą iš teigiamai įvertinusių nurodė turintys 67,44 proc. tiriamųjų. Mažiausiai teigiamai vertinamas antrojo etapo klausimų bloke teiginys apibūdina teksto argumentuotumą, vyrai iš teigiamai vertinusių, šiuo atveju, taip pat sudarė mažiausia procentą – 46,15, o moterys (taip pat vertino ir logiškumą) didžiausią procentą – 39,34. Tokį vertinimą galimai įtakojo gausesnės vyrų žinios apie projektą. Kaip ir pirmaisiais atvejais dauguma tiriamųjų teiginį įvertinusių teigiamai yra 25 – 35 metų amžiaus, jie sudaro 50 proc., o aukštąjį išsilavinimą turintys, nurodė - 73,81 proc. tiriamųjų. Taigi siekiant apžvelgti požiūrio pokytį atsiradusį, dėl tiriamiesiems pateiktos intervencijos yra svarbu palyginti tiriamųjų vertinimų rodiklius prieš stimulą ir po jo. Antrosios tiriamųjų grupės apibendrinti rezultatai pateikiami lentelėje:

8 lentelė. Antrosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių prieš ir po stimulo palyginimas

Įverčių vidurkis vertinant šaltinio kompetenciją	Įverčių vidurkis vertinant teksto logiškumą	Įverčių vidurkis vertinant teksto argumentuotumą	Įverčių vidurkis vertinant turimas žinias	Bendras priešeksperimentinio etapo teiginių, vertinant Visagino atominės elektrinės projektą, įverčių vidurkis
0,36	0,49	0,38	-0,48	0,141

Iš pateiktų rezultatų matyti, jog tiriamieji šaltinio kompetenciją, kuris stimulo aprašyme nurodomas kaip televizijos laidų vedėjas, žurnalistas, publicistas vis dėlto vertina teigiamai. Svarbu pastebėti, kad ši tiriamųjų grupė šaltinį vertina palankiau, nei pirmoji tiriamųjų grupė, kuriai šaltinis pateikiamas, kaip atominės energetikos ekspertas. Šį reiškinį galima paaiškinti „Įsigilinimo tikimybės modeliu“, kuomet mažas žinių kiekis apie problemą, įtakoja periferiniu keliu įtakojamą nuomonę kitimą. Dėl tos pačios priežasties, galima manyti, tiriamieji, teigiamai įvertino ir teksto logiškumą bei argumentuotumą. Svarbu paminėti, kad tiriamieji, antrojoje grupėje, logiškumą įvertino labiau teigiamai nei argumentuotumą, šis aspektas rodo, jog tiriamieji sugebėjo atskirti tai, jog publicistinis tekstas, nors ir yra logiškas, tačiau svarių argumentų apie Visagino atominės elektrinės projektą nepateikia. Lyginant tyrimo rezultatus prieš ir po stimulo pastebima, jog tiriamųjų nuomonė apie analizuojamą problemą prieš stimulą sudarė – 0,265, o po jo – 0,41. Taigi, tiriamųjų požiūris į analizuojamą temą, po stimulo šiek tiek pakito, ir yra vertinama labiau teigiamai.

Trečiajai tiriamųjų grupei šaltinis buvo pateiktas kaip atominės energetikos ekspertas, tekstas – argumentuotas, logiškas, pateikiama ekspertinė nuomonė. Šios tiriamųjų grupės bendras šaltinio ir teksto įverčių vidurkis sudaro 0,275. Atskirų teiginių įverčių vidurkiai bei palyginimas su prieš stimulą pateiktų teiginių įverčių vidurkiais apibendrinami lentelėje:

9 lentelė. Trečiosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių prieš ir po stimulo palyginimas

Įverčių vidurkis vertinant šaltinio kompetenciją	Įverčių vidurkis vertinant teksto logiškumą	Įverčių vidurkis vertinant teksto argumentuotumą	Įverčių vidurkis vertinant turimas žinias	Bendras priešeksperimentinio etapo teiginių, vertinant Visagino atominės elektrinės projektą, įverčių vidurkis
0,422	0,275	0,38	-0,245	-0,35

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų rezultatų visus tris teiginius, trečioji tiriamųjų grupė įvertino teigiamai. Demografiniai, teigiamai teiginius įvertinusių tiriamųjų rodikliai, analizuojami atskirai kiekvienam teiginiui. Vertindami šaltinio kompetenciją, tiriamieji, kurie semantinio diferencialo skalėje teiginį vertino 1, 2 arba 3 iš 102 grupėje esančių tiriamųjų sudarė 44,12 proc. - 45 tiriamuosius. 50 proc. iš visų trečiojoje tyrimo grupėje dalyvavusių vyrų šį teiginį vertino teigiamai, kai tuo tarpu moterys sudaro 38 proc. nuo visų tyrimo grupėje dalyvavusių. Tiriamųjų amžius, šioje grupėje daugiausiai sudarė 36 – 55 – 68,89 proc., išsilavinimas teigiamai vertinančių teksto šaltinį 75,56 proc. sudaro aukštasis, tačiau nuo visų tyrime dalyvavusių tiriamųjų, kurie nurodė turintys aukštąjį išsilavinimą sudaro 40,96 proc. Lyginant tiriamųjų vertinimus prieš ir po stimulo, pastebima, jog pirmojo etapo metu, nors tiriamieji savo žinias vertina kritiškai, tačiau jas nurodo gausesnes nei pirmųjų dviejų grupių tiriamieji, tai galimai, įtakoja ir ženklių nuomonių pokytis po stimulo, kuomet pirmojo etapo metu tiriamieji, bendrai vertindami teiginius apie Visagino atominės elektrinės projektą, rodo neigiamą rezultatą -0,35, o bendras įverčių vidurkis apibendrinant visus tris teiginius vertinamus po stimulo sudaro 0,275. Toks akivaizdus nuomonių pokytis, rodo, jog stimulo metu suderintas šaltinis ir teksto pobūdis, tiriamiesiems, daro ženkliai didesnę įtaką nei prieš tai pateiktų derinių atvejais. Sprendžiant iš to, jog požiūrio pokytis yra akivaizdus, esant šaltiniui – ekspertui, bei argumentuotam tekstui, galima daryti išvadą, kad tiriamųjų žinios yra gausesnės nei jį jas vertina, o tai parodo, jog centrinis kelias įtakoja požiūrį šiuo, Visagino atominės elektrinės projekto atveju, yra veiksmingesnis, nei derinys (2 tiriamųjų grupė) kur šaltinis – žurnalistas, pramogų pasaulio atstovas, o teksto stilius – publicistinis.

Ketvirtoji tiriamųjų grupė, visus tris, šaltinį ir teksto stilių, apibūdinančius klausimus įvertino teigiamai arba neutraliai. Bendras teiginių įverčių vidurkis sudaro 0,15. Antro etapo rezultatai ir palyginimas su tiriamųjų žiniomis, bei pirmojo etapo įverčiais pateikiami lentelėje:

10 lentelė. Ketvirtosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių prieš ir po stimulo palyginimas

Įverčių vidurkis vertinant šaltinio kompetenciją	Įverčių vidurkis vertinant teksto logiškumą	Įverčių vidurkis vertinant teksto argumentuotumą	Įverčių vidurkis vertinant turimas žinias	Bendras priešeksperimentinio etapo teiginių, vertinant Visagino atominės elektrinės projektą, įverčių vidurkis
0,1	0,35	0	-0,98	-0,537

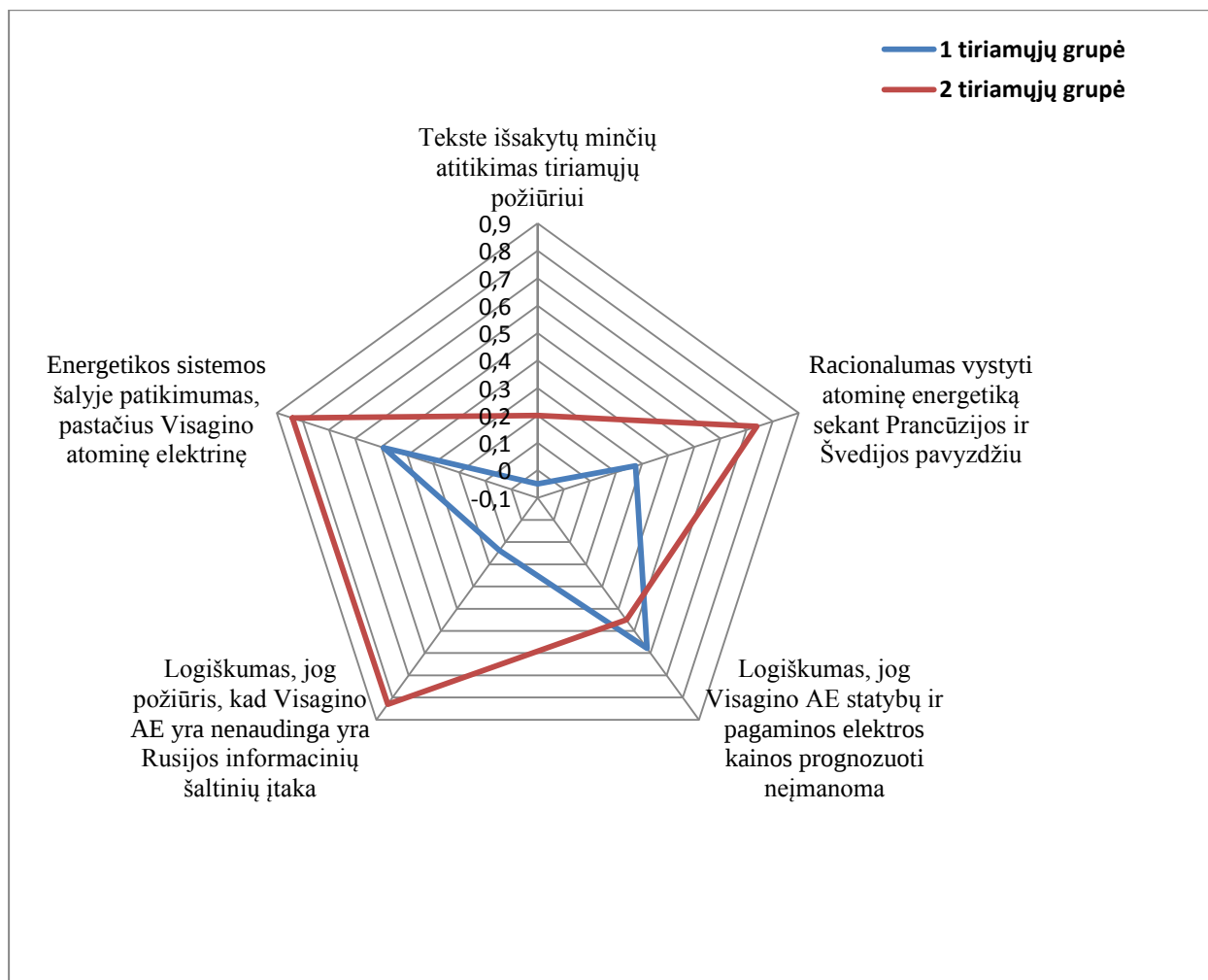
Šiai tiriamųjų grupei teksto šaltinis pateikiamas kaip žurnalistas, publicistas, televizijos laidų vedėjas, o tekstas – logiškas, argumentuotas. Iš lentelėje pateiktų rezultatų matyti, jog tiriamieji nors ir nežymiai, tačiau šaltinį vertina teigiamai. Iš 100 ketvirtojoje tiriamųjų grupėje esančių tiriamųjų 33 šį teiginį vertino teigiamai. Iš jų - 25 moterys, tai sudaro 35,21 proc. nuo visų grupėje dalyvavusių moterų. Dauguma teigiamai šaltinį įvertinusių tiriamųjų – 36 – 55 metų amžiaus, jie sudaro 57,58 proc. Aukštąjį išsilavinimą, iš teigiamai vertinusių tyrimo dalyvių turintys nurodė - 72,73 proc. Vertindami teksto logiškumą tiriamieji turėjo tvirtesnę nuomonę, šį teiginį teigiamai vertino 41 tiriamasis, iš kurių 30 moterų, tačiau jos sudaro tik 42,25 proc. nuo visų tyrime dalyvavusių. Tiriamųjų, teigiamai vertinusių teksto logiškumą, amžius – 36 – 55 metai, šis režis sudaro 63,41 proc. nuo visų teigiamai vertinusių. Taip pat 63,41 proc. teigiamai vertinusių tiriamųjų nurodė, jog turi aukštąjį išsilavinimą. Kur kas aukštesnis šio teiginio vertinimas rodo, jog pateiktas nepatikimas šaltinis ir argumentuotas tekstas yra atskiriami aspektai. Tiriamieji palankiau vertina teksto logiškumą nei šaltinio kompetenciją, tačiau svarbu pastebėti, kad vertinant teksto argumentuotumą tiriamųjų elgesys pasikeičia, jie šį teiginį vertina neutraliai. Iš 100 ketvirtosios grupės tiriamųjų 39 šį teiginį įvertino neutraliai, 10 iš jų vyrai, 29 – moterys. Vyrai neutraliai vertinę teksto argumentuotumą sudaro 34,48 proc. visų tyrime dalyvavusių vyrų, moterys – 40,85 proc. Kaip ir analizuojant ankstesnius teiginių įvertinimus grupėse, pastebima, jog moterys dažniau išreiškia neutralią poziciją. Tai galimai įtakoja menkesnės žinios vertinamu klausimu. Menkai savo žinias vertina 47 moterys, kurios sudaro 66,20 proc. visų ketvirtosios grupės moterų, iš jų 21 teiginį vertino neutraliai. Taigi, galima teigti, jog menkos žinios apie analizuojamą temą, smarkiai įtakoja tiriamąsias - moteris rinktis neutralų vertinimą. Tiriamųjų amžius, vertinusių teiginį neutraliai, daugiausiai – 36 – 55 metai, jie sudaro 48,72 proc. O išsilavinimas beveik 100 proc. tiriamųjų – aukštasis. Analizuojant bendrą grupės įverčių vidurkį vertinant šaltinį ir tekstą, iš pateiktos diagramos, matyti, jog tiriamieji visus teiginius vertina beveik neutraliai, įverčių vidurkis siekia 0,15. Lyginant šį rezultatą su prieš stimulą gautais vertinimais, matyti, jog tiriamieji kur kas palankiau vertina teiginius antrajame etape. Galima teigti, jog pateiktas tekstas (teksto logiškumas įvertintas palankiausiai) labiausiai įtakojo tokį vertinimo pokytį. Taigi, ketvirtoji tiriamųjų grupė prieš stimulą vertinusi teiginius neigiamai, po stimulo juos vertina beveik neutraliai. Galima manyti, jog dėl mažo žinių kiekio tiriamieji teiginius po stimulo linkę vertinti labiau neutraliai, o tai labiausiai pastebima

tiriamųjų – moterų atveju. Labiausiai tiriamuosius įtikino teksto logika, šį aspektą tiriamieji vertina palankiausiai.

Taigi, vertinant apibendrintus rezultatus po stimulo, kuomet tiriamieji vertino teiginius apibūdinančius šaltinį ir teksto argumentuotumą bei logiškumą pastebėtina, jog labiausiai požiūris pakito trečiosios tiriamųjų grupės. Tai galimai įtakoją gausiausios žinios apie analizuojamą problemą ir tinkamas šaltinio ir teksto suderinimas. Pasitelkiant „Įsigilavimo tikimybės modelį“, tiriamiesiems, kurių įsitraukimas į analizuojamą problemą yra didžiausias, labiausiai įtaką turėtų daryti aukštos kompetencijos šaltinis ir logiškas, argumentais paremtas tekstas. Šios tiriamųjų grupės įverčių vidurkis nuo -0,35 prieš stimulą, pakito iki 0,275 po stimulo.

Antrasis teiginių blokas antrajame (po stimulo) etape siekė išsiaiškinti, tiriamųjų požiūrį į tekste autorių išsakytas mintis. Ši tyrimo dalis, padeda atskleisti galimą tiriamųjų požiūrio pokytį, kuris atsiranda, dėl tekste esančių teiginių, kuriems galbūt prieš stimulą tiriamieji nebūtų pritarę, tačiau autoriaus kompetencija ar teksto stilius galimai įtakoją tiriamąjį, teiginį vertinti palankiau. Šioje tyrimo dalyje pateikti teiginiai apima tekste nagrinėtas temas, susijusias su politiniais, ekonominiais, emociniais aspektais. Ši tyrimo dalis, siekiant atskleisti skirtingus grupių vertinimus, yra grupuojama į dvi grupes, pateikiant rezultatus pirmosios ir antrosios grupių – pirmoje diagramoje, trečiosios ir ketvirtosios grupių – antroje.

Pirmosios grupės, sudarytos iš pirmojo ir antrojo tyrimų variantų, teiginių apibūdinančių tekste išsakytas autoriaus mintis vertinimai, pateikiami 7 paveiksle.

7 Pav. Pirmosios ir antrosios tiriųjų grupių įverčių vidurkiai vertinant Visagino atominės elektrinės projektą po stimulo

Pirmajai tyrimo grupei pateiktas šaltinio – eksperto apibūdinimas ir publicistinis tekstas, nulėmė, jog bendras grupės teiginių įverčių vidurkis - 0,286. Pirmasis teiginys apibūdinantis tiriųjų požiūrį vertinamas neigiamai -0,049, tačiau sekantys teiginiai, apibūdinantys konkrečius Visagino atominės elektrinės aspektus tiriųjų yra vertinami teigiamai. Šių teiginių įverčių vidurkiai ir palyginimas su turimomis žiniomis bei prieš stimulą vertintų teiginių vidurkiais pateikiami lentelėje:

11 lentelė. Pirmosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių vertinant Visagino AE projektą prieš ir po stimulo palyginimas su tiriamųjų turimomis žiniomis

Įverčių vidurkis vertinant tiriamųjų požiūrį į tekste išsakytas mintis	Įverčių vidurkis vertinant racionalumą vystyti atominę energetiką sekant Prancūzijos ir Švedijos pavyzdžiu	Įverčių vidurkis vertinant logiškumą, jog Visagino AE statybos ir pagaminamos elektros kainos prognozuoti neįmanoma	Įverčių vidurkis vertinant logiškumą, jog požiūris, kad Visagino AE yra nenaudinga yra Rusijos informacinių šaltinių įtaka	Įverčių vidurkis vertinant energetikos sistemos šalyje patikimumą pastačius Visagino AE	Bendras priešeksperimentinio etapo teiginių, vertinant Visagino atominės elektrinės projektą, įverčių vidurkis	Įverčių vidurkis vertinant turimas žinias
-0,049	0,275	0,578	0,137	0,49	-0,161	-0,401

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, jog tiriamieji neigiamai vertina tik pirmąjį teiginį, kuris apibūdina jų požiūrį į Visagino atominės elektrinės projektą. Sekantys teiginiai, konkretizuojantys įvairius projekto aspektus, tiriamųjų yra vertinami teigiamai. Galima teigti, jog pateikti konkretūs teiginiai, klausiantys kaip tiriamieji pritaria autoriaus pateiktai nuomonei, galimai suformuoja požiūrį, jog tekste išsakytos mintys yra teisingos. Publicistiniame tekste išsakytas griežtas autoriaus požiūris, suformuoja įtikinamą žinutę, kuri verčia tiriamąjį manyti, jog pateiktas požiūris yra teisingas. Prieš stimulą -0,161 vertinti teiginiai apie Visagino atominės elektrinės projektą, po stimulo vertinami 0,214. Vertinant kiekvieną teiginį atskirai, tiriamųjų požiūris nėra vienodas, tiriamieji palankiau vertina logiškumą, jog Visagino atominės elektrinės statybų ir pagaminamos elektros kainos prognozuoti neįmanoma bei tai jog šalies energetikos sistema taptų patikimesnė pastačius Visagino atominę elektrinę. Kaip ir vertinant ankstesnius teiginius susijusius su šalies energetiniu saugumu, tiriamieji tai vertina labiau teigiamai. Svarbu pastebėti, jog teiginys apibūdinantis tai, jog neigiamas požiūris į Visagino atominės elektrinės projektą yra Rusijos informacinių šaltinių įtaka, tiriamųjų yra vertinamas tik kiek aukščiau nei neutraliai. Toks tiriamųjų vertinimas galimai įtakojamas keletos priežasčių, pasak Rucker D. D., Petty R. E. „Tiriamieji galimai turi suformuotą stiprią pradinę nuomonę, turi per mažai žinių analizuojama tema arba stimulo metu pateikta įtikinėjimo komunikacija buvo netinkama.“ (2006, p. 45-46). Analizuojant šio teiginio tiriamųjų pasirinkimus bei demografinius rodiklius pastebima, kad iš 102 šioje grupėje esančių tiriamųjų, neigiamai šį aspektą įvertino 41 tiriamasis, neutraliai – 26. Neigiamai šį aspektą vertina 28 moterys ir 13 vyrų, atitinkamai iš visų tyrime dalyvavusių moterų ir vyrų sudarydami 48,28 proc. ir 29,55 proc. Kaip ir analizuojant ankstesnius teiginius, pastebima, jog moterys Visagino atominę elektrinę vertina skeptiškiau. Amžiaus spektras, neigiamai šį teiginį

vertinančių, platus, skirtingai nei ankstesniais atvejais, čia tiriamųjų amžius pasiskirsto nuo 19 iki 55 metų. Aukštąjį išsilavinimą iš visų neigiamai vertinusių nurodė turintys 65,85 proc. tiriamųjų, tačiau nuo visų pirmojoje grupėje, aukštąjį išsilavinimą turinčių, sudaro 36,49 proc. Analizuojant neutraliai teiginį vertinančius tiriamuosius pastebima, jog tokį vertinimą pasirinko 26 tiriamieji, 13 vyrų ir tiek pat moterų, amžiaus grupių spektras taip pat kaip ir vertinusių neigiamai, platus, nuo 19 iki 55. Išsilavinimas nuo visų grupėje turinčių aukštąjį sudaro 24,32 proc. Taigi, grupės vertinimai, teiginių apibūdinančių konkrečius projekto aspektus, lyginant su įverčių vidurkiais prieš stimulą, pakito nuo -0,091 iki 0,214. Nors tiriamieji vertindami pirmąjį teiginį nurodo, kad jų požiūris pateiktojo tekste neatitinka, tačiau vertindami konkrečius teiginius, atspindinčius konkrečias mintis, pateiktas tekste, juos vertina pakankamai palankiai. Toks tiriamųjų elgesys, galimai įtakojamas griežto autoriaus stiliaus bei tiriamųjų informacijos stokos apie analizuojamą problemą. Svarbu pastebėti, kad galima identifikuoti požiūrio pokytį, ir įtikinėjimo komunikacijos veiksmingumą.

Antroji tiriamųjų grupė vertino teiginius, pateiktus šaltinio – žurnalisto, publicisto, televizijos laidų vedėjo, tekstas, kaip ir pirmosios tyrimo grupės atveju – publicistinis. Šios grupės įverčių vidurkis - 0,612, o atskirų teiginių, skirtingai nei pirmosios grupės atveju, įverčių vidurkiai - teigiami. Antrosios grupės įverčių vidurkiai po stimulo, bei palyginimas su žiniomis ir įverčių vidurkiu, vertinant teiginius prieš stimulą, pateikiami lentelėje:

12 lentelė. Antrosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių vertinant Visagino AE projektą prieš ir po stimulo palyginimas su tiriamųjų turimomis žiniomis

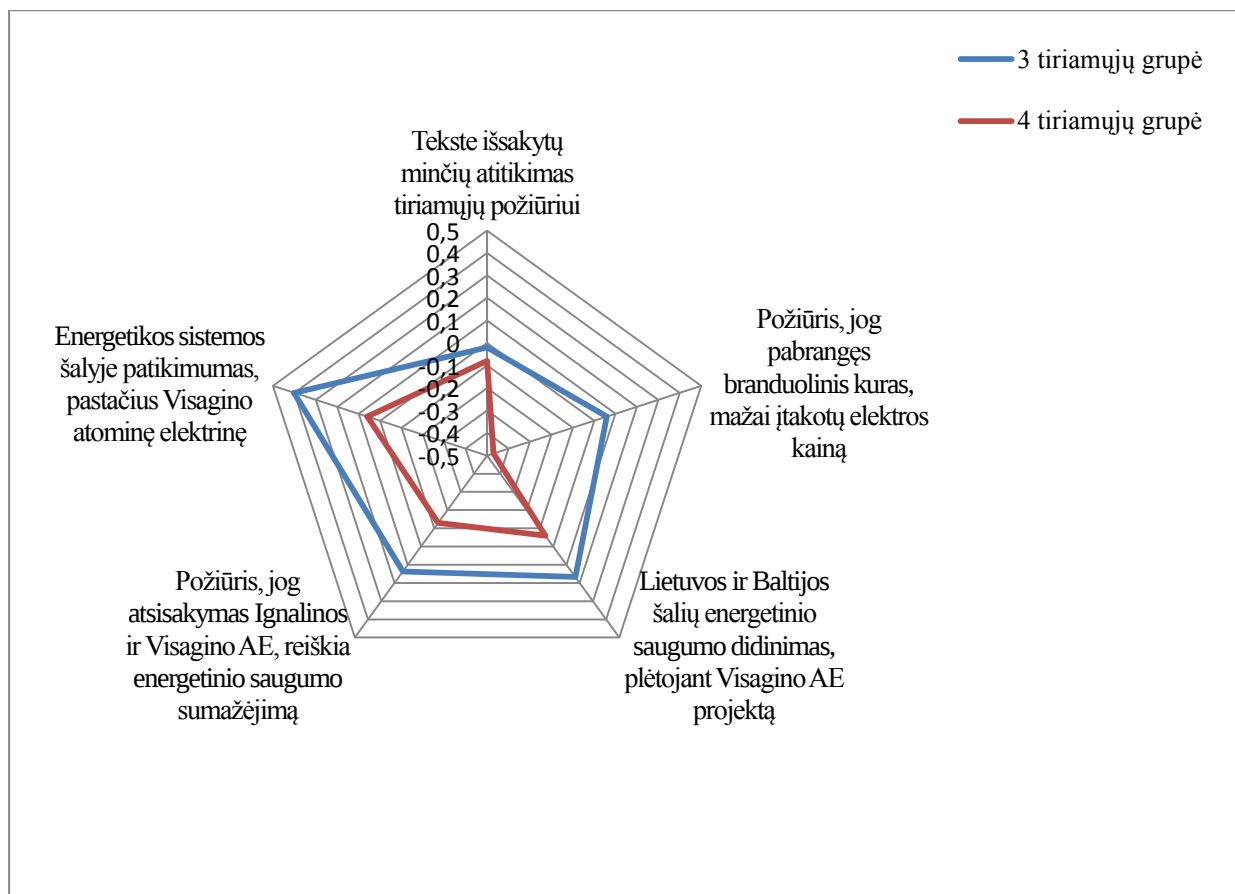
Įverčių vidurkis vertinant tiriamųjų požiūrį į tekste išsakytas mintis	Įverčių vidurkis vertinant racionalumą vystyti atominę energetiką sekant Prancūzijos ir Švedijos pavyzdžiu	Įverčių vidurkis vertinant logiškumą, jog Visagino AE statybos ir pagaminamos elektros kainos prognozuoti neįmanoma	Įverčių vidurkis vertinant logiškumą, jog požiūris, kad Visagino AE yra nenaudinga yra Rusijos informacinių šaltinių įtaka	Įverčių vidurkis vertinant energetikos sistemos šalyje patikimumą pastačius Visagino AE	Bendras priešeksperimentinio etapo teiginių, vertinant Visagino atominės elektrinės projektą, įverčių vidurkis	Įverčių vidurkis vertinant turimas žinias
0,2	0,74	0,45	0,83	0,84	0,141	-0,48

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad teiginiai tiek prieš stimulą, tiek po jo vertinami teigiamai. Kaip ir pirmosios tiriamųjų grupės atveju, antroji tiriamųjų grupė kiek skeptiškiau vertina požiūrį į tekste išsakytas mintis, tačiau toliau, vertinant konkrečius, to teksto aspektus, vertinimai aukštėja. Lyginant šių dviejų grupių įverčius, svarbu pastebėti, jog antroji tiriamųjų grupė palankiau vertina ketvirtąjį teiginį, čia įverčių vidurkis sudaro 0,83. Svarbu šį aspektą išanalizuoti išsamiau. Iš

100 antrojoje grupėje esančių tiriamųjų 57 šį teiginį vertina teigiamai, iš jų 30 vyrų bei 27 moterys, atitinkamai, iš visų tyrimo grupėje esančių, sudaro - 76,92 proc. ir 44,26 proc. Kaip ir vertinant ankstesnius teiginius, pastebima, jog vyrai gerokai palankiau vertina Visagino atominės elektrinės projektą, moterys tuo tarpu didesnę dalį sudaro tarp vertinančių neutraliai arba neigiamai. Žvelgiant į tiriamųjų amžių, teigiamai vertinusių ketvirtąjį teiginį, pastebima, jog 63,16 proc. sudarė 23 – 35, 19,30 proc. – 36-55 metų amžiaus tiriamieji. Galima teigti, jog jaunesni tiriamieji šį teiginį vertina palankiau, tai galimai įtakojama jaunimo požiūrio į geopolitinę padėtį bei tai, jog jaunesni tiriamieji nejaučia sentimentų Sovietų Sąjungai. Analizuojant šios tiriamųjų grupės vertinimus pateiktiems teiginiams, pastebima, kad tiriamieji teiginius vertina tolygiau, jų vertinimai yra panašūs ir vertinimų amplitudė nėra didelė. Lyginant tiriamųjų požiūrį į Visagino atominę elektrinę prieš ir po stimulo matyti, jog požiūris pakito nuo 0,141 iki 0,536. Akivaizdus tiriamųjų pokytis galimai įtakojamas griežtos autoriaus retorikos, mažo žinių apie analizuojamą problemą kiekio, bei suderinto šaltinio ir komunikacijos pobūdžio. Tiriamiesiems pateiktas suderintas šaltinis ir įtikinėjimo komunikacija, įtakoja tiriamuosius pritarti pateiktai autoriaus nuomonei. O mažas žinių apie pateiktą problemą kiekis, veikia tiriamuosius periferiniu keliu, kuomet per užuominas, spalvingą teksto stilistiką ir išraiškingą retoriką sudaromas įspūdis, jog autorius išreiškia teisingą nuomonę.

Taigi, lyginant pirmųjų dviejų grupių teksto teiginių vertinimus pastebima, kad grupių įverčiai tiek prieš stimulą, tiek po jo skiriasi. Pirmoji tiriamųjų grupė prieš stimulą skeptiškiau (-0,161) vertinusi Visagino atominės elektrinės projektą, po stimulo, kuris buvo pateiktas kaip šaltinis – ekspertas ir tekstas – publicistinis, nors ir teigiamai (0,214), bet mažiau nei antroji tiriamųjų grupė, vertino teiginius konkretizuojančius projekto aspektus. Antroji tiriamųjų grupė, kuri prieš stimulą Visagino atominės elektrinės projektą vertino 0,141, po stimulo, kuris buvo pateiktas kaip šaltinis – žurnalistas, publicistas, televizijos laidų vedėjas, tekstas – publicistinis, teiginius vertino palankiau ir jų įverčių vidurkis sudarė – 0,536. Abi tiriamųjų grupės nurodė turinčios menkas žinias apie projektą (pirmoji tiriamųjų grupė -0,401, antroji - -0,48), kas galimai įtakojo tiriamųjų požiūrio pokytį, kuomet jie buvo veikiami publicistinio įtikinėjimo teksto, tai yra pasitelkiant periferinį kelią. Svarbu pabrėžti, jog pirmoji tiriamųjų grupė kritiškiau vertino ketvirtąjį teiginį, kuomet buvo prašomi įvertinti teiginio logiškumą, sakančio, jog požiūris, kad Visagino atominė elektrinė yra nenaudinga yra Rusijos informacinių šaltinių įtaka. Tai galimai įtakoja vyresnis pirmosios grupės tiriamųjų amžius. Didesnį antrosios grupės tiriamųjų požiūrio pokytį galima paaiškinti, šaltinio ir teksto suderinamumu, kur tiriamiesiems ir šaltinis ir tekstas buvo pateikiami, kaip periferinio kelio įrankiai, neatstovaujantys ekspertinio požiūrio į problemą.

Trečiosios ir ketvirtosios grupių įverčiai vertinant teiginius apibūdinančius konkrečias tekste išsakytas mintis apie Visagino atominės elektrinės projektą pateikiami diagramoje:

8 Pav. Trečiosios ir ketvirtosios tiriamųjų grupių įverčių vidurkiai vertinant Visagino atominės elektrinės projektą po stimulo

Trečiajai tiriamųjų grupei pateiktas stimulo derinys susideda iš šaltinio – eksperto, bei argumentuoto teksto, remiantis logiška retorika, dėstoma ekspertinė nuomonė. Šios grupės bendras teiginių įverčių vidurkis – 0,149 ir kaip matyti iš pateiktų duomenų, teiginiai vertinami labiau teigiamai nei ketvirtosios grupės tiriamųjų, kuriai stimulo derinys pateikiamas: šaltinis – žurnalistas, publicistas, televizijos laidų vedėjas, tekstas – argumentuotas, dėstantis ekspertinę nuomonę. Abiem grupėms pateikti teiginiai atspindi konkrečius Visagino atominės elektrinės projekto aspektus, kurie apima technines ypatybes, politinę projekto reikšmę, saugumą bei ekonominę naudą. Siekiant detaliau išanalizuoti grupių vertinimus bei apskaičiuoti požiūrio pokytį, rezultatai yra palyginami su pirmosios dalies vertinimais ir pateikiami susistemintai.

Trečiosios tiriamųjų grupės teiginių atspindinčių stimulo metu tekste pateiktą nuomonę įverčių vidurkiai bei palyginimas su turimomis žiniomis apie projektą ir prieš stimulą vertintų teiginių įverčių vidurkiu pateikiami 13 lentelėje:

13 lentelė. Trečiosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių vertinant Visagino AE projektą prieš ir po stimulo palyginimas su tiriamųjų turimomis žiniomis

Įverčių vidurkis vertinant tiriamųjų požiūrį į tekste išsakytas mintis	Įverčių vidurkis vertinant teiginį, jog pabrangęs branduolinių kuras, mažai įtakotų elektros kainą	Įverčių vidurkis vertinant Lietuvos ir Baltijos šalių energetinio saugumo didinimą, plėtojant Visagino AE projektą	Įverčių vidurkis vertinant teiginį, jog atsisakymas Ignalinos ir Visagino AE, reiškia energetinio saugumo sumažėjimą	Įverčių vidurkis vertinant energetikos sistemos šalyje patikimumą, pastačius Visagino atominę elektrinę	Bendras priešeksperimentinio etapo teiginių, vertinant Visagino atominės elektrinės projektą, įverčių vidurkis	Įverčių vidurkis vertinant turimas žinias
-0,02	0,059	0,167	0,137	0,402	-0,35	-0,245

Iš pateiktos lentelės matyti, jog kaip ir pirmųjų dviejų tiriamųjų grupių, trečiosios požiūris į tekste išsakytas mintis yra neigiamas ir sudaro -0,02, tačiau konkretūs teiginiai atspindintys skirtingus projekto aspektus vertinami teigiamai. Galima teigti, jog tiriamiesiems pateikiant autoriaus teiginius konkrečiai atspindinčius teigiamas projekto savybes, tiriamieji įsigilindami į pateiktą informaciją, ją vertina labiau teigiamai. Taip pat tokį tiriamųjų vertinimų svyravimą galima paaiškinti Petty R. E., Cacioppo J. T. išsakytu požiūriu, jog „Žinutės kartojimas įtakoja požiūrio pokytį, ypač kai žinutė yra argumentuota, išsakomas tvirtas požiūris.“ (1989, p. 5). Tiriamieji perskaitę stimulo metu pateiktą tekstą galimai neįsigilina į pateiktą informaciją, tačiau vertinant teiginius pagrindiniai argumentai tiriamiesiems dar kartą pateikiami koncentruotai ir pakartojama tekste išsakyta informacija. Taip sustiprinamas įtikinėjimo žinutės poveikis ir tiriamieji labiau įsitraukia į analizuojamą problemą. Lyginant tiriamųjų požiūrį prieš ir po stimulo pastebima, jog požiūrio pokytis fiksuojamas nuo priešeksperimentinio etapo metu -0,35 įverčių vidurkio iki 0,149 po stimulo. Požiūrio pokytis įtakojamas ekspertinio šaltinio, argumentuotos komunikacijos ir didesnio turimų žinių kiekio, kur įverčių vidurkis -0,245. Analizuojant atskirų teiginių įverčių vidurkius pastebima, jog vertinimai yra beveik tolygūs, tik trečioji tiriamųjų grupė labiau teigiamai vertina penktąjį teiginį – energetikos sistemos šalyje patikimumą, pastačius Visagino atominę elektrinę, šio teiginio įverčių vidurkis – 0,402. Iš 102 tiriamųjų šį teiginį teigiamai vertina – 49, iš kurių 30 vyrų ir 19 moterų. Svarbu pastebėti, jog iš visų grupėje esančių vyrų, teigiamai šį teiginį vertino 57,69 proc., kai tuo tarpu moterys iš visų grupėje esančių sudarė tik 38 proc. Ir šiuo aspektu vyrai labiau teigiamai vertina Visagino atominės elektrinės projektą nei moterys, ką galima būtų paaiškinti tiriamųjų turimomis žiniomis. Šį teiginį teigiamai vertinusių tiriamųjų vyrų žinios sudaro 0,241, kai tuo tarpu moterų -0,105. Žvelgiant į kitus, demografinius, teigiamai vertinusių tiriamųjų, rodiklius, pastebima, kad 69,39 proc. tiriamųjų yra 36 – 55 metų amžiaus, o 75,51 proc. tiriamųjų nurodė turintys aukštąjį išsilavinimą, sudarydami 49,27 proc.

nuo visų savo amžiaus grupės tiriamųjų esančių trečiojoje tyrimo grupėje. Taigi, pastebima, kad ši teiginį teigiamai vertina vyresni tiriamieji, lyginant su palankiausiai įvertintais teiginiais kitose grupėse. Bendras grupės įverčių vidurkio pokytis vertinant teiginius prieš ir po stimulo pakito nuo -0,245 iki 0,196 ir labiausiai teigiamai tiriamieji vertina energetikos sistemos šalyje patikimumą pastačius Visagino atominę elektrinę.

Ketvirtoji tiriamųjų grupė po stimulo vertindama teiginius konkretizuojančius projektą bei atspindinčius autoriaus poziciją, kaip matyti iš pateikto grafiko, atstovauja neigiamą požiūrį, jų bendras įverčių vidurkis sudaro -0,136. Šiai tiriamųjų grupei stimulus pateikiamas tokiu deriniu: šaltinis – publicistas, žurnalistas, televizijos laidų vedėjas, tekstas – argumentuotas, atstovaujantis ekspertinę nuomonę. Apibendrinti rezultatai lyginant tiriamųjų įverčius vertinant teiginius po stimulo bei jų turimas žinias ir bendrą įverčių vidurkį prieš stimulą pateikiami lentelėje:

14 lentelė. Ketvirtosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkių, vertinant Visagino AE projektą prieš ir po stimulo, palyginimas su tiriamųjų turimomis žiniomis

Įverčių vidurkis vertinant tiriamųjų požiūrį į tekste išsakytas mintis	Įverčių vidurkis vertinant teiginį, jog pabrangęs branduolinių kuras, mažai įtakotų elektros kainą	Įverčių vidurkis vertinant Lietuvos ir Baltijos šalių energetinio saugumo didinimą, plėtojant Visagino AE projektą	Įverčių vidurkis vertinant teiginį, jog atsisakymas Ignalinos ir Visagino AE, reiškia energetinio saugumo sumažėjimą	Įverčių vidurkis vertinant energetikos sistemos šalyje patikimumą, pastačius Visagino atominę elektrinę	Bendras priešeksperimentinio etapo teiginių, vertinant Visagino atominės elektrinės projektą, įverčių vidurkis	Įverčių vidurkis vertinant turimas žinias
-0,08	-0,47	-0,06	-0,13	0,06	-0,537	-0,98

Iš pateiktos lentelės matyti, jog skirtingai nei kitos tiriamųjų grupės, ketvirtoji – beveik visus teiginius, konkretizuojančius tekste išsakytas mintis, vertina neigiamai. O požiūrio pokytis nuo etapo prieš stimulą iki etapo po jo pakito nuo -0,537 iki -0,136. Nors požiūrio pokytis yra ryškus, tačiau jis vis dėlto išliko neigiamas. Tai galimai įtakoja ir labai menkos tiriamųjų žinios, tiriamieji jas vertina -0,98, o tai yra žemiausias rodiklis visose keturiose grupėse. Šią grupę sudaro 100 tiriamųjų iš kurių 29 vyrai ir 71 moteris. Tiriamųjų amžius skirtingai nei kitose grupėse daugiausiai sudarė tiriamuosius nuo 36 iki 55 metų amžiaus, jie sudaro 52 proc. visų tiriamųjų, o aukštąjį išsilavinimą nurodė turintys 75 proc. tiriamųjų. Analizuojant tiriamųjų vertinimus pateiktiems teiginiais, matyti, jog tendencingumas labiau neigiamai vertinti teiginius apibūdinančius elektros energijos kainą išlieka. Ši teiginį ketvirtoji tiriamųjų grupė vertino -0,47, kai tuo tarpu energetikos sistemos šalyje patikimumą tiriamieji vertina 0,06. Analizuojant šią tiriamųjų požiūrių amplitudę, pastebėtina, kad teiginį apibūdinantį energetinės

sistemos patikimumą teigiamai įvertino 42 tiriamieji, iš kurių 12 vyrų ir 30 moterų, kurie nuo visų grupėje esančių atitinkamai sudaro 41,38 proc. ir 42,25 proc. Svarbu pastebėti, kad šį teiginį teigiamai vertina beveik tokia pati dalis vyrų ir moterų, skirtingai nei kitose grupėse, moterys vertindamos šį teiginį nėra labiau neigiamos. Tačiau analizuojant labiausiai neigiamai įvertintą teiginį kur tiriamieji vertino patikimumą, jog pabrangęs branduolinis kuras mažai įtakotų elektros kainą pastebima, jog neigiamai šį aspektą vertino 45 tiriamieji, iš kurių 10 vyrų ir 35 moterys, o grupėje atitinkamai sudaro 34,48 proc. ir 49,30 proc. ir čia matyti, jog moterys labiau neigiamai vertina kainos aspektą nei vyrai. Tokį neigiamą grupės požiūrį į pateiktą teiginį galimai įtakėjo pateiktas šaltinio aprašymas, sakantis, jog autorius – publicistas, žurnalistas, televizijos laidų vedėjas, o pateikta formuluotė prašė įvertinti teiginio patikimumą. Taigi, galima teigti, jog šaltinis tiriamųjų suvokiamas kaip nekompetentingas, taigi atsiradusį disonansą tarp požiūrio ir pateiktos žinutės, tiriamieji mažina sumenkindami šaltinį. Toks tiriamųjų elgesys, pasak Aronson E. (1999, p. 97) pasireiškia kuomet šaltinis yra nepatikimas ir tiriamiesiems įtakos padaryti negali. Taigi, ketvirtosios tiriamųjų grupės rezultatai po stimulo pakito, tačiau vis tiek yra neigiami. Pateiktas stimulus kur šaltinis nėra ekspertas neįtakuoja tiriamųjų nuomonės taip, kad ši taptu teigiama, ir tiriamieji atsiradusį disonansą tarp požiūrio ir pateiktos žinutės mažina menkindami šaltinį.

Apibendrinant antrojo teiginių bloko, po stimulo, rezultatus ir lyginant juos su prieš stimulą gautais rezultatais pastebima, jog didžiausias požiūrio pokytis įvyko antrojoje ir trečiojoje tyrimo grupėse. Svarbu pabrėžti, jog šių dviejų tiriamųjų grupių stimulų deriniai buvo sudaryti pasitelkiant įsigilinimo tikimybės modelyje aprašytus efektyvaus įtikinėjimo įrankius. Antrajai tiriamųjų grupei pateiktas stimulo derinys sudarytas iš šaltinio – publicisto, žurnalisto, televizijos laidų vedėjo, tekstas – publicistinis, o požiūrio pokytis sudaro – 0,471. Trečiosios tiriamųjų grupės stimulo derinys sudarytas iš šaltinio – atominės energetikos eksperto, tekstas – ekspertinis, logiškas, argumentuotas, šios grupės požiūrio pokytis sudaro - 0,499. Galima daryti išvadą, kad pasitelkiant įsigilinimo tikimybės modelį, efektyviai panaudojant įtikinėjimo komunikaciją bei suderinant ją su šaltiniu, pasiekiamas didesnis požiūrio pokytis, galimai įtakojantis ir įtikinėjamojo elgesį.

Siekiant išsiaiškinti tiriamųjų nuomonę apie kompetencijos svarbą kalbant apie atominę energetiką viešojoje erdvėje buvo pateikiami du paskutiniai kvaziekperimento teiginiai kurie kartu su gautais rezultatais pateikiami 15 lentelėje:

15 lentelė. Tiriamųjų požiūris į šaltinio kompetenciją

	Autoriaus kompetencijos svarba kalbant apie atominę energetiką viešojoje erdvėje	Pramogų pasaulio atstovų ir visuomenės veikėjų nuomonių apie atominę energetiką, pasirodančių viešojoje erdvėje svarba
1 tiriamųjų grupė	-1,029	-1,353
2 tiriamųjų grupė	-0,85	-1,49
3 tiriamųjų grupė	1,225	-1,412
4 tiriamųjų grupė	0,99	-1,12

Analizuojant pirmosios tiriamųjų grupės įverčius vertinant autoriaus kompetencijos svarbą bei pramogų pasaulio atstovų nuomonių svarbą pastebima, jog tiriamųjų manymu nei autoriaus kompetencija nei pramogų pasaulio atstovų nuomonės pasirodančios viešojoje erdvėje nėra svarbios. Iš 102 tiriamųjų 58 autoriaus kompetencijos svarbą įvertino neigiamai, 66 – pramogų pasaulio atstovų ir visuomenės veikėjų nuomonės pasirodančias viešojoje erdvėje.

Antrosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkiai pasiskirstė panašiai kaip ir pirmosios, čia tiriamieji autoriaus kompetencijos svarbą vertina -0,85, neigiamai šį aspektą vertina 51 tiriamasis iš 100 esančių grupėje. Pramogų pasaulio atstovų ir visuomenės veikėjų nuomonių svarbą tiriamieji vertina -1,49, tai yra 68 tiriamieji.

Analizuojant trečiosios grupės rezultatus pastebima, jog tiriamieji autoriaus kompetencijos svarbą vertina teigiamai, šioje grupėje iš 102 tiriamųjų teigiamai šį aspektą įvertino 72 tiriamieji, o bendras įverčių vidurkis sudaro 1,225. Tačiau vertindami pramogų pasaulio atstovų ir visuomenės veikėjų nuomonių pasirodančių viešojoje erdvėje svarbą tiriamieji buvo neigiami, šio teiginio įverčių vidurkis grupėje sudaro -1,412, neigiamai šį aspektą įvertino 71 tiriamasis.

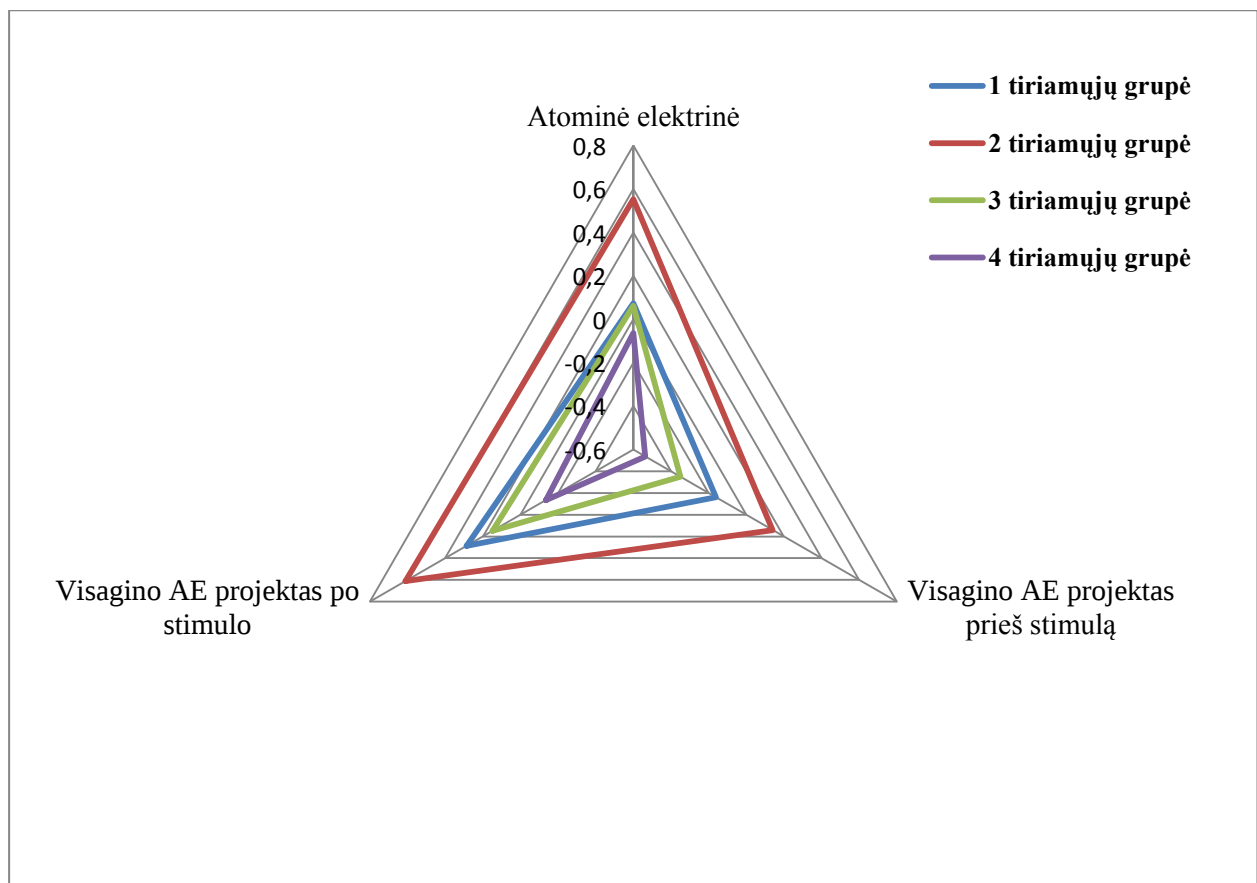
Ketvirtosios grupės įverčių vidurkiai vertinant šiuos du teiginius pasiskirstė panašiai kaip trečiosios. Autoriaus kompetencijos svarbą tiriamieji vertina teigiamai – 0,99, taip vertino 61 tiriamasis iš grupėje esančių – 100. Antrąjį teiginį tiriamieji vertina neigiamai, įverčių vidurkis sudaro -1,12, taip vertino 57 tiriamieji.

Analizuojant tiriamųjų vertinimų skirtumus, galima daryti prielaidą, jog neigiamą požiūrį į autoriaus kompetenciją įtakoja stimulų deriniai pateikiami tiriamiesiems. Pirmajai tiriamųjų grupei pateiktas derinys, kur šaltinis ir pateiktas tekstas nėra suderinti, šaltinis – ekspertas, tekstas – publicistinis. Antrosios tiriamųjų grupės stimulo derinys nors ir yra suderintas, tačiau tiek šaltinis tiek pateiktas tekstas nėra ekspertinis ir tai galimai įtakoja tiriamųjų požiūrį, jog kompetencija nėra svarbi. Tai atsispindi ir teigiamuose antrojo teiginių bloko vertinimuose, kur bendrai tekste išsakytus teiginius tiriamieji vertina teigiamai – 0,612, nors teksto autorius iš pateikto aprašymo nėra ekspertas. Toks tiriamųjų požiūris į autoriaus kompetenciją galimai įtakojamas jų prieš tai buvusių pasirinkimų, kuomet publicistinio pobūdžio tekste pateiktus teiginius tiriamieji vertina teigiamai, taigi siekdami išvengti prieštaraavimo savo prieš tai išsakytam požiūriui tiriamieji sąmoningai autoriaus kompetenciją

vertina kaip nereikšminga, kalbant apie atominę energetiką. Antrasis teiginys visų tiriamųjų grupių vertinamas neigiamai, kas įtakojama teiginio formuluočių, kur tiriamieji pasisako, kad jiems visuomenės veikėjų ir pramogų pasaulio atstovų nuomonės nėra svarbios, kuomet kalbama apie atominę energetiką. Toks vertinimas yra įprastas, pasak Aronson E. „Asmuo visuomet yra įsitikinęs, jog reklama, ar viešoji nuomonė įtakos apsisprendimams nedaro.“ (1999, p. 78). Teigiami autoriaus kompetencijos įvertinimai, atsispindi trečiosios ir ketvirtosios tiriamųjų grupių įverčių vidurkiuose. Trečioji tiriamųjų grupė labiausiai teigiamai įvertino autoriaus kompetencijos svarbą ir tai įtakojama stimulo derinio, kuris pateikiamas kaip šaltinio eksperto argumentuotas ir logiškas tekstas. Šios grupės įverčių vidurkis sudaro 1,225 ir pateisina teigiamą antrojo bloko teiginių vertinimą, kur vidurkis sudaro 0,149. Tiriamieji teigiamai įvertinę šaltinio tekste pateiktus teiginius, teigiamai vertina ir kompetencijos svarbą, taip patvirtindami jau anksčiau išsakytą nuomonę. Ketvirtosios tiriamųjų grupės įverčių vidurkis vertinant autoriaus kompetenciją yra tiesiogiai priklausomas nuo antrajame bloke neigiamai įvertintų tekste pateikiamų teiginių, kurie stimulo metu buvo pateikiami kaip publicisto, žurnalisto, televizijos laidų vedėjo mintys. Neigiamai įvertinę nekompetentingo autoriaus teiginius apie atominę energetiką, tiriamieji siekdami išvengti disonanso, vertindami autoriaus kompetenciją trečiajame teiginių bloke, šį aspektą vertina kaip svarbų.

Taigi, analizuojant tiriamųjų įverčių vidurkius vertinant autoriaus kompetenciją ir pramogų pasaulio atstovų nuomonių svarbą pastebima, jog vertinimai tiesiogiai priklauso nuo grupėms pateiktų stimulo derinių bei disonanso vengimo. Neigiamai šį aspektą vertinančios pirmoji ir antroji tiriamųjų grupės dėl nesuderinto stimulo bei teigiamų tekste pateiktų teiginių įvertinimo, siekdamos išvengti prieštaravimo prieš tai išsakytam požiūriui, neigiamai vertina autoriaus kompetenciją. Teigiamai įvertinę tekste pateiktus teiginius, kurie nėra ekspertinė nuomonė, tiriamieji siekdami išvengti disonanso savo išsakytam požiūriui sąmoningai autoriaus kompetenciją vertina neigiamai, teigdami, jog tai nėra svarbus aspektas kalbant apie atominę energetiką viešojoje erdvėje. Trečiosios ir ketvirtosios grupių įverčių vidurkiai vertinant autoriaus kompetenciją – teigiami. Tai įtakojama taip pat suderinto stimulo, kuomet trečiajai grupei ir šaltinis ir pateiktas tekstas atstovauja ekspertinę nuomonę bei vengiant prieštaravimo prieš tai išsakytam požiūriui.

Apibendrinant tris esminius kvaziekspertinio tyrimo rodiklius – atominės elektrinės ir Visagino atominės elektrinės projekto vertinimą prieš stimulą ir po jo susisteminti rezultatai pateikiami 9 paveiksle:

9 Pav. Požiūrio pokytis grupėse skirtinguose tyrimo etapuose

Taigi, išanalizavus kvaziekperimentinio tyrimo metu gautus rezultatus galima daryti išvada, jog dėl suderinto stimulo, tiriamiesiems, kuriems įtikinėjimo tekstas bei šaltinis buvo pateiktas kaip ekspertinė nuomonė, įtakėjo didžiausią požiūrio pokytį. Trečioji tiriamųjų grupė teigiamai vertino atominę elektrinę, tačiau išreiškė neigiamą požiūrį į Visagino atominės elektrinės projektą vertindami teiginius prieš stimulą. Stimulo metu, pasitelkiant centrinį įsigilino tikimybės modelyje aprašytą kelią, tiriamieji buvo veikiami argumentuotos įtikinėjimo komunikacijos, kuri jiems buvo pateikiama kaip eksperto nuomonė. Tekste pateikiami argumentai apėmė ekonominius, politinius bei ekologinius projekto privalumus, o šaltinis pateikiamas kaip atominės energetikos ekspertas.

Tyrimo metu pastebima, jog antroji tiriamųjų grupė teigiama požiūrį išreiškia visuose tyrimo etapuose, ką galima įtakoją jaunas grupės tiriamųjų amžiaus vidurkis, kur 85 proc. tiriamųjų 19 – 35 metų amžiaus. Iš ankstesnių analizių pastebima, jog labiau teigiamai Visagino atominės elektrinės projektą vertina jaunesni tiriamieji vyrai, šioje grupėje vyrai sudaro 39 proc., tačiau iš 117 atsakymų pirmajame bloke, vertinant atominę elektrinę tik 19 vyrų buvo įvertinti neigiamai, iš 273 atsakymų antrajame bloke, vertinant Visagino atominę elektrinę prieš stimulą, tik 67 vyrų buvo vertinti neigiamai ir iš 195 atsakymų trečiajame bloke, apibūdinančiame teiginius apie Visagino atominės elektrinės projektą po stimulo – 24 buvo neigiami. Šios grupės įverčių vidurkio pokytis – 0,471, tačiau

aukštą rodiklį lemia, tai, jog požiūris yra sustiprinamas, o ne pakeičiamas. Tiriamieji turintys teigiamą požiūrį gali būti lengvai paskatinami sustiprinti esamą požiūrį, pasitelkiant įtikinėjimo komunikaciją ypač kai stimulus yra suderintas.

Mažiausiai pakito pirmosios ir ketvirtosios tiriamųjų grupių požiūriai, tai galima sieti su pateiktais stimulų deriniais, kurie šioms grupėms nebuvo suderinti. Mažiausias pokytis atsispindėjęs ketvirtojoje grupėje taip pat galimai įtakojamas ir ypatingai neigiamo pradinio požiūrio į Visagino atominės elektrinės projektą, kuris prieš stimulą sudarė -0,537. Šį reiškinį taip pat įtakoja ir didelis moterų skaičius grupėje, jos sudaro 71 proc. visų grupėje esančių tiriamųjų, bei tai jog 72 proc. tiriamųjų yra vyresni - 36 – 64 metų amžiaus.

Iš gautų kvaziekperimentinio tyrimo rezultatų galima daryti išvadą, jog Visagino atominės elektrinės projekto referendumo agitacijos metu naudota įtikinėjimo komunikacija buvo neefektyvi ir visuomenės požiūrio suformuoti nesugebėjo. Apžvelgus to meto viešojoje erdvėje pasirodžiusius agitacinius pranešimus (žr. 3 lentelė) bei palyginus su gautais tyrimo rezultatais matyti, jog naudotas periferinis kelias tai yra visuomenės veikėjų agitaciniai pranešimai paremti užuominomis, naudojant elementarią komunikaciją, kuri nebuvo paremta argumentais, buvo netinkamas stengiantis įtikinti visuomenę projekto naudingumu. Visagino atominės elektrinės problema aktuali visuomenei, ji įtakoja keletą labai svarbių valstybės sektorių, tokių kaip ekonominį, energetikos, užsienio politikos ir kitus, todėl siekiant pakeisti visuomenės požiūrį ypatingai aktualia tema tikslinga naudoti logišką, argumentuotą komunikaciją, pasitelkiant ekspertus, kurie atstovauja su analizuojama problema susijusias sritis. Visagino atominės elektrinės projekto referendumo agitacijos metu pasitelkus visuomenės ir pramogų pasaulio atstovus, buvo siekiama pakeisti visuomenės požiūrį periferiniu keliu, naudojant komunikatorius kaip nuomonių lyderius, tikintis, kad visuomenės simpatijos agitatoriams bus pakankamas stimulus, kuris įtakos požiūrio, o vėliau ir elgesio pokytį. Tačiau esant dideliame visuomenės įsitraukimui į analizuojamą problemą, periferinis kelias buvo netinkamas ne vien dėl to, kad nesugebėjo pakeisti visuomenės požiūrio, bet ir dėl to, jog jį net sustiprino, ir vietoj norimo požiūrio pokyčio visuomenės reakcija buvo priešinga, išreiškiant pasipiktinimą nepakankama komunikacija ir netinkamais agitatoriais.

IŠVADOS

1. Įtikinėjimo komunikacija socialinės psichologijos mokslo sritis, teorijoje ir praktikoje naudojama, siekiant formuoti asmens ar masių požiūrį. Suformuoto požiūrio paskatintas elgesys pagrindinis sėkmingos įtikinėjimo komunikacijos indikatorius, dažnai pasireiškia socialiniame, politiniame ar ekonominiame kontekste. Inspiruotas elgesys leidžia komunikatoriui pasiekti norimą tikslą, pasitelkiant visuomenės patiklumą bei gebant tinkamai suderinti perteikiamos žinutės stilistiką su šaltinio patikimumu ir patrauklumu. Įtikinėjimo komunikacijos teorijos remiasi dvejomis pagrindinėmis kryptimis, tai teorijos įtikinėjimo komunikaciją analizuojančios per žinutės konstravimo elementus, išskiriant pagrindinius techninius aspektus – šaltinio įvaizdžio svarbą, argumentų svarumą, kontrargumentų panaudojimą ir kt. bei teorijos paremtos adresato analizavimu ir jo gebėjimu apdoroti pateiktą informaciją. Taigi, įtikinėjimo komunikacija remiasi pasiektu adresato požiūrio pokyčiu per manipuliaciją, pateikta žinute ir šaltiniu.

2. Įsigilinimo tikimybės modelis išskirtinai analizuoja adresato psichologiją, tai yra asmens suvokimą pateiktai įtikinėjimo žinutei. Du suvokimo keliai, periferinis – besiremiantis užuominomis ir šaltinio patrauklumu bei centrinis – besiremiantis argumentuotu tekstu, bei ekspertiniu šaltinio įvaizdžiu, priklauso nuo adresato įsigilinimo į pateiktą problemą. Teorijos pagrindas remiasi pakitusiu asmens elgesiu, kurį įtakoja požiūrio pokytis, kuomet visi teorijos elementai, šaltinis, žinutės stilistika ir adresato įsitraukimas į pateiktą problemą yra suderinti. Tvirtas suformuotas požiūris, kuris gali įtakoti elgesio pokytį, teorijos autorių teigimu, tikėtinas tik įtikinėjimo komunikaciją pateikiant centriniu keliu. Esant aukštam įsitraukimui į pateiktą problemą, asmuo geba analizuoti argumentuotą tekstą, paremta ekspertine nuomone, todėl požiūrio pokytis yra labiau tikėtinas, tvirtas ir gebantis formuoti norimą asmens elgesį. Taigi, teorijos analizavimas atskleidė, jog siekiant požiūrio pokyčio, priklausomai nuo problemos aktualumo adresatui, pokytis labiausiai tikėtinas suderinant šaltinį ir pateikiamą žinutę, o tvirtas suformuotas požiūris galimai įtakoja ir adresato elgesį.

3. Atominė energetika Lietuvoje išgyveno keletą fazių ir viešieji ryšiai šių fazių kontekste formavo skirtingą visuomenės požiūrį. Sovietiniu laikotarpiu informacijos sklaida rėmėsi propaganda, kuriant tvirtą ir teigiamą visuomenės požiūrį į atominę energetiką, pagrindinis viešųjų ryšių uždavinys šiuo periodu eliminuoti bet kokius visuomenės bandymus abejoti elektrinės nauda. Vėliau įvykusi Černobylio avarija ir prasidėjęs Sąjūdis buvo pagrindinai veiksniai privertę visuomenę abejoti projektu, kas iš dalies ir įtakojo Ignalinos atominės statybos darbų užbaigimą. Įstojimas į Europos Sąjungą tai trečioji atominės energetikos fazė, kurios metu tiek šalies politika tiek viešieji ryšiai, šia tema, rėmėsi pagrindiniu uždaviniu Ignalinos atominės elektrinės uždarymu. Organizuotas referendumas dėl Ignalinos atominės elektrinės uždarymo atskleidė, jog suformuotas požiūris dėl

atominės energetikos išsaugojimo šalyje visuomenės sąmonėje pakankamai tvirtas, tačiau dėl nepakankamo piliečių aktyvumo laikomas neįvykęs, įtakojo ir taip neišvengiamą sprendimą dėl eksploatacijos pabaigos. Paskutinė atominės energetikos fazė šalyje – integracija į Europos Sąjungos energetikos sistemą ir Visagino atominės elektrinės projektas, kurio metu viešųjų ryšių uždavinys įtikinti visuomenę atominės energetikos nauda. Visuomenės įtikinėjimas remiasi spalvingomis reklamomis ir visuomenės veikėjų pasisakymais viešojoje erdvėje, kas kelia piliečių pasipiktinimą ir grįžtamasis ryšis, kas matyti ir referendumo rezultatuose, yra visiškai priešingas. Nekoordinuoti viešųjų ryšių specialistų ir politikų veiksmai stengiantis paveikti visuomenę bei politinio dialogo vengimas esminės priežastys įtakojusios neigiamą visuomenės reakciją.

4. Visagino atominės elektrinės agitacijos laikotarpiu kaip ir paprastai vyravo dvi pusės, agituojuantieji prieš ir už. Šias dvi nuomones atstovavo politinės jėgos, nevyriausybinių organizacijų, visuomenės veikėjai. Referendumo agitacijos metu agituojančiųjų prieš elektrinės statybas komunikacija rėmėsi keliais pagrindiniais argumentais, tokiais kaip saugumas, ekologija, kaina bei skatinimais atominę energetiką pakeisti atsinaujinančių elektros energijos šaltinių vystymu. Tai pagrindiniai aspektai dėl kurių projektas buvo kvestionuojamas ir agituojuantieji už projektą nekomunikavo visuomenei. Nors agitacija už projektą buvo kur kas gausesnė ir viešųjų ryšių kampanijos vyko viso agitacijos laikotarpio metu nuosekliai ir aktyviai, tačiau esminiai, konstruktyvūs atsakymai visuomenei nebuvo pateikti, o tai ryškiai atsispindėjo referendumo metu.

5. Atlikto kvaziekperimentinio tyrimo metu atskleista, jog šaltinio ir žinutės stilistikos suderinamumas turi lemiamą reikšmę požiūrio formavimui. Tinkamai suderintas šaltinio autoritetas ir teksto stilistika, esant aktualiai adresatui problemai, įtakoja požiūrio pokytį ir keičia adresato nuomone pateikiama problema. Aukšta šaltinio kompetencija ir argumentuotas ekspertinis tekstas įtakoja didžiausia požiūrio pokytį, kur amplitudė tarp pradinio problemos vertinimo ir vertinimo po stimulo yra didžiausia. Pasitelkiant „Įsigilinimo tikimybės modelį“ toks suformuotas požiūris yra tvirtas ir atsparus kontrargumentams. Požiūrio pokytis pasiektas panaudojant periferinį įtikinėjimo kelią, tai yra patrauklų šaltinį ir publicistinį tekstą taip pat pastebimas, tačiau jo tvarumas ir atspirtis kontrargumentams yra menka, o tai lemia greitą požiūrio grįžimą prie pradinio. Nesuderintas šaltinio įvaizdis ir pateikiamos žinutės konceptas neinspiruoja požiūrio pokyčio, ar net sustiprina esama, todėl komunikacija atominės energetikos tema pasitelkiant nekompetentingą šaltinį, bei eksperto įvaizdžio panaudojimas pritaikant publicistinį, neargumentuotą tekstą yra esminė įtikinėjimo komunikacijos klaida, lemianti priešingą adresato reakciją.

Darbe iškeltos hipotezės kvaziekperimentinio tyrimo metu patvirtino, todėl apibendrinant galima teigti, jog aukšto patikimumo šaltinis ir argumentuotas tekstas įtakoja požiūrio pokytį. Esant žemo patikimumo šaltiniui ir neargumentuotam tekstui nors asmens požiūris ir kinta, tačiau pokytis nėra žymus, o susiformavusi nuomonė gali būti lengvai pakeičiama kontraargumentuojant. O esant

nesuderintam šaltiniui ir komunikacijos pobūdžiui, požiūrio pokytis nėra pastebimas, arba dar labiau išryškėja pradinė asmens nuomonė pateiktai problemai.

Siekiant išvengti esamo visuomenės požiūrio sustiprėjimo į pateiktą projektą arba siekiant tvirto požiūrio pokyčio galinčio įtakoti ir elgesį svarbu identifikuoti problemos aktualumą. Esant svarbiems apsisprendimams, kuomet visuomenė kviečiama išreikšti nuomonę esminiu šaliai klausimu, svarbu pateikti išsamią informaciją apie spręstiną klausimą. Asmens noras kruopščiai analizuoti pateiktą informaciją, lyginant argumentus, bei atidžiai įsigilinant į problemą yra aktualios problemos įtakojamas natūralus elgesys.

Šaltinio kompetencijos atitikimas pateikiamos informacijos svarbai yra vienas iš esminių įtikinėjimo komunikacijos elementų. Šaltinis privalo visuomenei ne tik kelti pasitikėjimą, bet taip pat turi būti kompetentingas pateikti informaciją, atsakyti į kylančius klausimus. Abejonės šaltinio kompetencija dažnai įtakoja ir abejojimą pateiktos informacijos patikimumu.

Konstruojant įtikinėjimo žinutę, esant svarbiam apsisprendimui ji turi būti pateikiama suprantamai, tačiau atskleidžiant visą informaciją išsamiai ir argumentuotai. Siekiant keisti visuomenės požiūrį, arba transformuojant jį iš neigiamo į teigiamą, komunikacija privalo būti atvira ir logiška. Tikėtis sėkmingo įtikinėjimo komunikacijos rezultato, kuomet informacija yra ribota ir kelianti daugiau klausimų nei atsakymų yra neįmanoma, todėl komunikatoriaus požiūris į įtikinėjimą privalo būti kritiškas, įvertinant tai, jog visuomenė atsakingai priima sprendimus esant valstybinio ar net regioninio lygmens apsisprendimams.

SANTRAUKA

Įtikinėjimo komunikacija šiandien – vienas iš pagrindinių įrankių siekiant formuoti asmens ar masių požiūrį ir paveikti elgesį priimant esminius sprendimus. „Isigilinimo tikimybės modelis“ – vienas iš plačiausiai taikomų įtikinėjimo komunikacijos būdų sėkmingą požiūrio formavimą apibūdina paveikto elgesio identifikavimu. Siekdami asmens požiūrio pokyčio, R. T. Petty, J. Cacioppo išskiria du įtikinėjimo kelius – centrinį ir periferinį. Autorių teigimu, centrinio kelio, kuris sukuriama panaudojant patikimą šaltinį ir argumentuotą tekstą, sukurtas požiūrio pokytis yra tvirtas ir sunkiai kintantis, galintis padaryti įtaką ir elgesio pokyčiui. Periferinis kelias, kuriamas pasitelkiant patrauklų šaltinį ir publicistinį, lengvo turinio tekstą, yra tinkamas esant nesudėtingiems apsisprendimams, kuriuos asmuo dažnai priima impulsyviai ar kartais nesąmoningai. Požiūrio pokytis, pasiekiamas periferiniu keliu, yra netvirtas, o kontrargumentų paveiktas asmuo lengvai grįžta prie pradinio požiūrio, elgesio pokytis, pasitelkiant šį kelią, mažai tikėtinas. Įtikinėjimo komunikacija šiandien suprantama ir įvardijama kaip propaganda, įtikinėjimas, politiniame kontekste ir kaip agitacija. Įtikinėjimo komunikacija pasitelkiant viešuosius ryšius pastebima visuose valstybės gyvenimo sektoriuose, taip pat ir energetikoje. Atominė energetika savo raidos etapuose visuomenės vertinama labai skirtingai, dėl įvairių politinių priežasčių ir pasitelkiant viešuosius ryšius ši energetikos sritis esant poreikiui visuomenei buvo pateikiama ir kaip šalies mokslinis ir technologinis laimėjimas, ir kaip potencialios katastrofos priežastis. Skirtingais valstybės ir jos politikos etapais išgyvenusi įvairias visuomenės vertinimo fazes, atominė energetika šiandien, kaip ir Sąjūdžio metais ar po Černobylio katastrofos, yra visuomenės vertinama neigiamai, o Visagino atominės elektrinės projektas referendumo agitacijos laikotarpiu aktyviai agituotas, pasitelkiant didelius žmogiškuosius ir finansinius išteklius, buvo nesėkmingas. Per atliktą kvaziekperimentinį tyrimą 402 tiriamieji, atlikę pirminį testą, manipuluojami stimulu ir atlikę užbaigimo testą, leido identifikuoti kertinius įtikinėjimo komunikacijos elementus, kurie agitacijos laikotarpiu buvo panaudojami netinkamai. Tyrimo metu išryškėjo, kad, siekiant visuomenės požiūrio pokyčio, kuris galėtų paveikti ir elgesį, esant tokiam svarbiam apsisprendimui, įtikinėjimo komunikacija privalo remtis kompetentingu komunikatoriumi, kuris visuomenės būtų suvokiamas kaip atominės energetikos ekspertas, ir argumentuotu, logišku tekstu, atitinkančiu šaltinio įvaizdį. Taigi, įtikinėjimo komunikacijos esminiai elementai, formuojantys norimą visuomenės požiūrį, remiasi asmens įsitraukimo į analizuojamą problemą lygiu, šaltinio kompetencija, teksto stilistika ir šių dviejų elementų suderinamumu.

SUMMARY

Persuasion communication today is one of the main tools in order to form individual or mass attitude and influence the behaviour in making key decisions. “Elaboration Likelihood Model” is one of the most applicable persuasive means of communication that describes the formation of a successful approach by behaviour identification. In order to change the attitude, R.T. Petty, Cacioppo J. distinguishes two ways of persuasion – the central and the peripheral. According to the authors, the change of approaches of the central path, which is created using the reliable source and reasoned text, is sturdy and hard-variable and can influence also the change in behaviour. The peripheral path, created using an attractive source and publicist, light text content is suitable for simple self-determinations which the person often makes impulsively or sometimes unconsciously. Attitude change achieved through the peripheral road is unsteady, and a person influenced by counterarguments easily returns to the original approach and behavioural change through this route is unlikely. Persuasion communication today is understood and perceived as propaganda, persuasion, and as agitation in the political context. Persuasive communication through public relations is seen in all sectors of public life as well as in the energy industry. Nuclear energy in its development stages is treated very differently by society, for various political reasons and partly through public relations the energy field, where necessary, has been presented to the public as the country's scientific and technological achievement, and as a reason of potential catastrophe. Having lived through various public assessment phases in different stages of the state and its policy, nuclear energy today, like during the years of movement, or after the Chernobyl disaster, is experiencing negative public assessment and the project of Visaginas nuclear power plant, actively promoted during the referendum campaigning using significant human and financial resources have been unsuccessful. During the quasi-experimental study, 402 subjects who performed initial tests manipulated with stimulus and after performing the final test, allowed to identify the main persuasion communication elements that have been used incorrectly during the campaigning period. The study revealed that in order to change public attitudes, which could influence the behaviour at such an important self-determination, persuasion communication must be based on a competent communicator, who could be perceived by the public as an expert in nuclear energy and a reasoned, coherent text, corresponding to the source image. Therefore, key elements of persuasion communication building their desired approach of the public, are based on the level of personal inclusion in the analysed problem, the competence of the source and style of the text, and the compatibility of these two elements.

BIBLIOGRAFIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Aronson E. The Social Animal, Eight Edition, New York: Worth Publishers, Inc, 1999, 548 p.
2. Auers D. et al. Financing Referendum Campaigns, London: Palgrave Macmillan, 2010, p. 80-107.
3. Bhattacharjee A. Social Science Research: Principles, Methods, and Practices, Tampa, Florida: University of South Florida, 2012, 38 p.
4. Burke K. Dramatism, New York: Macmillan, 1968, p. 445-451.
5. Cialdini R. B. Influence, HarperCollins Publishers, 2009, p. 263.
6. Cohen L., et al. Research Methods in Education, New York: Taylor & Francis, 2007, p. 272-289.
7. Gass R. H., Seiter J. S. Perspectives on Persuasion, Social Influence and Compliance Gaining, New York: Pearson, 2004, p. 64-89.
8. Griffin E. A First Look At Communication Theory, New York: McGraw-Hill, 2012, p. 486.
9. Koženiauskienė R., Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas,....
10. Perloff R. M. The Dynamics of Persuasion: Communication And Attitudes in 21st Century, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Publishers, 2003, p. 392.
11. Peterson D. J. Troubled Lands: The Legacy of Soviet Environmental Destruction, Boulder: Westview Press, 1993, p. 235-263
12. Petty R. E., Cacioppo J. T. The Elaboration Likelihood Model of Persuasion, New York: Academic Press, Inc, 1986, 192 p.
13. Petty R. E., et al., Media effects: Advances in theory and research, New York: Routledge, 2009, p. 125 – 164.
14. Pfetsch B., Esser F. Comparing Political Communication: Theories, Cases and Challenges, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 418.
15. Pratkanis A., Aronson E. Age of Propaganda: The Everyday Use and Abuse of Persuasion, New York : Henry Holt And Company, 2001, p. 432.
16. Sherif C. W. et al. Attitude and Attitude Change: The Social Judgment-Involvement Approach, Philadelphia: Greenwood Press, 1965, p. 264.
17. Walker M. C. The Strategic Use of Referendums: Power, Legitimacy and Democracy, New York: Palgrave MacMillan, 2003, p. 166.

Teisės ir kiti normatyviniai aktai:

18. Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 80-4149.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992, *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014
20. Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas, 2002, Nr. IX-929, *Valstybės žinios*, 2002, nr.64-2570
21. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas, Dėl vyriausios rinkimų komisijos 2010 m. rugsėjo 7 d. sprendimo nr. SP-58 „Dėl politinės reklamos žymėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo, *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 152-7779.
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl referendumo paskelbimo dėl atominės elektrinės statybos Lietuvoje“ projekto Nr. XIP-4259, *Valstybės žinios*, 2012, nr. 58-2906

Moksliniai šaltiniai:

23. Aronson E., et al., Communicator Credibility and Communication Discrepancy as Determinants of Opinion Change, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, Nr. 1, 1963, p. 31-36.
24. Baločkaitė R., Rinkevičius L. Sovietinės modernybės virsmas: nuo Černobylio bei Ignalinos iki Žaliųjų judėjimo ir Sąjūdžio, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, Nr. 2 (22), 2008, p. 20-40.
25. Bell D. A., The Referendum: Democracy's Barrier to Racial Equality, *Washington Law Review*, 1978, Nr. 54 (1), p. 1-29.
26. Genys G. The Role of Scientists in Lithuanian Energy Security Discourse Formation, *Baltic Journal of Law & Politics*, Nr. 1, 2013, p. 163-180.
27. Harmon-Jones E., Harmon-Jones C., Cognitive Dissonance Theory After 50 Years of Development, *Zeitschrift für Sozialpsychologie*, Nr. 38(1), 2007, p. 7-16.
28. Hiltzik M. A. A Lesson for Greens in Baltics: Environmental activists successfully sparked opposition to Moscow's control. But now, after independence, many won't sacrifice jobs and money for the environment, *Los Angeles Times*, 1991, prieiga per internetą: <http://articles.latimes.com/1991-10-02/news/mn-2868_1_environmental-activists>, (žiūrėta 2014 10 10).
29. Mažylis L., Jurgelionytė A. The Lithuanian Referendum on Extending the Working of the Ignalina Nuclear Power Station: the Rationality of Actors within (un-)Changing Structures, *Baltic Journal of Law & Politics*, Nr. 1, 2012, p. 117-136
30. Mulilis J. P. Persuasive communication issues in disaster management, *Australian Journal of Emergency Management*, Autumn, 1998, p. 51-59.

31. Petty R. E., Cacioppo J. T., Effects of Message Repetition on Argument Processing, Recall and Persuasion, *Basic and Applied Social Psychology*, Nr. 10 (1), 1989, p. 3-12.
32. Rucker D. D., Petty R. E., Increasing the Effectiveness of Communications to Consumers: Recommendations Based on Elaboration Likelihood and Attitude Certainty Perspectives, *Journal of Public Policy & Marketing*, Nr. 25, 2006, p. 39-52.
33. Smith E. R. A. N., Klick H. Explaining NIMBY Opposition to Wind Power, 2007, prieiga per internetą: < <http://www.polsci.ucsb.edu/faculty/smith/wind.pdf>>, (žiūrėta 2014 11 19)
34. Sproule J. M. Authorship and Origins of the Seven Propaganda Devices: A Reaserch Note, *Rethoric & Public Affairs*, Nr. 1, 2001, p. 135-143.
35. Telesiene A. et al. Environmental and Technological Risks: the Case of Lithuania, *Social Sciences*, Nr. 4 (74), 2011, p. 20-31.

Kiti šaltiniai:

36. 10 priežasčių, dėl kurių negalima patvirtinti Visagino atominės elektrinės koncesijos sutarties, atsižvelgiant į pateiktą verslo planą, prieiga per internetą <<http://www.lzp.lt/naujienos/10-priezasciu-del-kuriu-negalima-patvirtinti-visagino-atominės-elektrinės-koncesijos-sutarties-atsizvelgiant-i-pateikta-verslo-plana/>>, (žiūrėta 2014 11 21)
37. 15min.lt konferencijoje viešėjęs Nerijus Mačiulis: Visagino AE gali pabrangti 20 proc., prieiga per internetą < <http://www.zaliojipolitika.lt/?s=visagino&x=0&y=0>>, (žiūrėta 2014 11 17)
38. A. Kubilius Vokietijos dienraščiui: „Mums reikia naujos atominės elektrinės“, prieiga per internetą <<http://www.lrytas.lt/-13497848541349176928-a-kubilius-vokietijos-dienra%C5%A1%C4%8Diui-mums-reikia-naujos-atomin%C4%97s-elektrin%C4%97s.htm>>, (žiūrėta 2014 11 25)
39. Antiatominius diskursus nagrinėjant, prieiga per internetą < <http://rokiskis.popo.lt/tag/atomine-elektrine/>>, (žiūrėta 2014 09 19)
40. Atominės elektrinės projekte išspręsta pirmoji iš keturių užduočių, prieiga per internetą <http://www.veidas.lt/tag/visagino-atomine-eketrine>, (žiūrėta 2014 10 27)
41. Eidukonis M. Visagino atominė elektrinė. Statome naują Černobylių ir Fukušimą?, prieiga per internetą <http://www.technologijos.lt/n/technologijos/energija_ir_energetika/S-25666/straipsnis/Visagino-atomine-elektrine-Statome-nauja-Cernobyli-ir-Fukusima??l=2&p=1>, (žiūrėta 2014 11 25)
42. Girdvainis J. ES paruošė finansinį smūgį Lietuvai, prieiga per internetą <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/es_paruose_finansini_smugi_lietuvai/>, (žiūrėta 2014 11 25)

43. Greenpeace International išplatino atvirą laišką Lietuvos Respublikos ministrui pirmininkui Andriui Kubiliui, kuriame atkreipia dėmesį į grėsmes susijusias su naujos atominės elektrinės projektu ir kviečia apie branduolinę energetiką diskutuoti faktais, prieiga per internetą <<http://www.lzp.lt/naujienos/greenpeace-international-isplatino-atvira-laiska-lietuvos-respublikos-ministrui-pirmininkui-andriui-kubiliui-kuriame-atkreipia-demesi-i-gresmes-susijusias-su-naujos-atominės-elektros-projektu-ir/>>, (žiūrėta 2014 11 18)
44. Instaliacija „Ar mesi pinigus į balą?“ Vilnius, prieiga per internetą <<http://www.lzp.lt/naujienos/instaliacija-ar-mesi-pinigus-i-bala-vilnius/>>, (žiūrėta 2014 11 18)
45. Kasnikauskas K., et al., Milžinas Drūkšių pakrantėje, *Komunistas*, Nr. 12, 1982, p.28.
46. Lietuvos Respublikos saugumo departamentas, 2012 m. veiklos ataskaita visuomenei, 2012, prieiga per internetą: http://www.vsd.lt/vsd_ataskaita_20130607.pdf, (žiūrėta 2014 10 02).
47. Prof. M. Balmaceda: „Lietuvoje vyksta kova dėl visos ES energetikos politikos“, prieiga per internetą <http://www.archive-eu-2013.com/open-archive/1608112/2013-03-13/86cfbe1d7ad238ba4e0f139c78c62f2a>, (žiūrėta 2015 03 06)
48. Sandler R. B. Propaganda and How to Recognize It, 2005, prieiga per internetą: <<http://www.rbs0.com/propaganda.pdf>>, (žiūrėta 2015 02 02)
49. Šimanskas V. Nuomonė: Apie Visagino AE gaminamos elektros savikainą, prieiga per internetą <<http://www.zaliojipolitika.lt/nuomone-apie-visagino-ae-gaminamos-elektros-savikaina/>>, (žiūrėta 2014 11 17)
50. Tokijuje vyko protesto akcija prieš Hitachi branduolinį eksportą į Lietuvą po referendumo sprendimo, prieiga per internetą <http://www.lvls.lt/lt/index.php?option=com_content&view=article&id=1226:tokijuje-vyko-protesto-akcija-prie-hitachi-branduolin-eksport-lietuv-po-referendumo-sprendimo&catid=47:alij-inios&Itemid=87#.VRSZ-PyUeVN>, (žiūrėta 2014 11 17)
51. Užkalnis A. Antiatominio glušiaus žodynėlis, prieiga per internetą <<http://protokolai.com/2012/10/10/trumpas-antiatominio-glusiaus-zodynėlis/>>, (žiūrėta 2014 09 19)
52. World Nuclear Assosiation, Nuclear Power in Lithuania, 2015, prieiga per internetą: <<http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Lithuania/>>, (žiūrėta 2014 08 24)
53. Z. Vaišvila: kas pasikeitė nuo tarybinių laikų, kuomet geologai prieštaravo AE statyboms?, prieiga per internetą <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/zvaisvila_kas_pasikeite_nuo_tarybiniu_laiku_kuomet_geologai_priestaravo_ae_statyboms/>, (žiūrėta 2014 11 25)
54. Žalieji žadino vilniečius – referendumas dėl VAE spalio 14 d., prieiga per internetą <<http://www.lzp.lt/naujienos/akcija-pabusk-jau-rytoj/>>, (žiūrėta 2014 11 21)

55. Žaliųjų Sąjūdžio vicepirmininkas Gintas Umbrasas: „Atominė energija – ir nemorali, ir nepigi“, prieiga per internetą <<http://www.lzp.lt/naujienos/zaliuju-sajudzio-vicepirmininkas-gintas-umbrasas-atomine-energija-ir-nemorali-ir-nepigi/>>, (žiūrėta 2014 11 18)

PRIEDAI

1 PRIEDAS

1-ASIS TYRIMO VARIANTAS

1. Jūsų lytis:
2. Jūsų amžius:
3. Jūsų išsilavinimas:
4. Įvertinkite teiginį: Atominė elektrinė Lietuvai: (kur 1 - labai naudinga, 7 - visiškai žalinga)
5. Įvertinkite teiginį: Atominė energetika gamtai ir piliečiams: (kur 1 - visiškai saugi, 7 - labai pavojinga)
6. Įvertinkite teiginį: Atominė elektrinė didinant Lietuvos energetinę nepriklausomybę: (kur 1 - labai reikalinga, 7 - visiškai nereikalinga)
7. Įvertinkite teiginį: Jūsų turimos žinios apie Visagino atominės elektrinės projektą: (kur 1 - labai gausios, 7 - visiškai minimalios)
8. Įvertinkite teiginį: Visagino atominės elektrinės projektas Lietuvos valstybei ir jos piliečiams ekonomiškai: (kur 1 - labai naudingas, 7 - visiškai žalingas)
9. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės projektas Lietuvai: (kur 1 - visiškai pigus, 7 - per brangus)
10. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės projektas gamtai ir Lietuvos gyventojams: (kur 1 - visiškai saugus, 7 - labai pavojingas)
11. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominė elektrinė, siekiant Lietuvos energetinės nepriklausomybės: (kur 1 - labai reikalinga, 7 - visiškai nereikalinga)
12. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės pagamintos elektros energijos kaina būtų: (kur 1 - ženkliai pigesnė, 7 - ženkliai brangesnė)
13. Įvertinkite teiginį: Visagino atominės elektrinės projekto vystymas, vietoj atsinaujinančių energijos šaltinių: (kur 1 - labai racionalu, 7 - visiškai neracionalu)
14. Atidžiai perskaitykite tekstą: Autorius: buvęs Valstybinės atominės energetikos saugos inspekcijos viršininkas, pasaulio energetikos tarybos Lietuvos komiteto, Europos branduolinės energetikos draugijos, Tarptautinės energetikos ekonomistų sąjungos narys, dabar nepriklausomas energetikos ekspertas

„<...>Atominės priešininkų kalba, kaip ir prieš du dešimtmečius trizniota Lietuvos nepriklausomybės priešininkų arba kiek vėliau – NATO ir ES narystės priešininkų naudota kalba* iš

tiesų primena lietuvių kalbą. Tačiau dėl objektyvių priežasčių (t.y., tie žodžiai ir sakiniai ateina iš tų pačių šaltinių į rytus nuo Lietuvos, ir (arba) yra tų kraštų auklėjimo išdava), jie yra sunkiai suprantami, o kartais ir klaidina.

Todėl paprastam žmogui reikia paprasto vertimo. <...> Kairėje yra atominės elektrinės priešininkų vernakuliaras, dešinėje – vertimas į žmonių kalbą.

1. Atominė energetika yra jau praeitis = Už ją dar senesni dalykai yra rentgenas, elektra ir penicilinas. Todėl jų nebereikia.

2. Vokietijoje atsisakoma atominės energijos. Ką, jie durniai? = Švedija ir Prancūzija atominės energijos neatsisako, bet mes jų neminėkim, nes nepatogu.

<...>

4. Reikia išsamesnės studijos apie elektrinės statybą. = Reikia tokios studijos, kuri sakytų, kad elektrinė neapsimoka ir blogai. Visos iki šiol atliktos studijos yra neišsamios ir neatsako į visus klausimus.

5. Nematau tikslios prognozės, kiek kainuos elektra ir ar apsimokės elektrinė. = Kai perku lietpaltį, man turi būti garantuota, kad bus lietaus. Kai perku automobilio draudimą, reikalauju tikslios prognozės, kiek ir kada avarijų patirsiu ir kokie bus nuostoliai. Kai Lietuva stojo į NATO, reikėjo tikslios analizės ir prognozių, kas mus puls ir kada (žr. išnašą apie NATO žemiau).

6. Kokia čia nepriklausomybė? Lietuva savo urano negamina. = Pasaulyje uraną gamina 17 šalių. Visos kitos yra energetiškai priklausomos ir vergauja Kazachstanui, Kanadai ir Australijai.

7. Ar kas nors rimtai tyrinėjo saulės ir vėjo energijos perspektyvas? = Žinom, kad tyrinėjo, bet tyrimų išvados mums nepalankios, todėl užduokim idiotišką klausimą, iš kurio atrodys, kad yra kažkoks kitas sprendimas, pigesnis ir geresnis, kurio Vyriausybė nepriima, nes Kubilius nori Lietuvą išvaryti iš Lietuvos ir praskolinti. Toks jo tikslas.

8. Elektrinės projektas neskaidrus, daug galimybių piktnaudžiavimui. = Rusiškų dujų pirkimai visame pasaulyje nuo seno garsėja žymiai didesniu skaidrumu. Ten piktnaudžiavimui galimybių praktiškai nėra.

<...>”.

15. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, teksto autorius, iš pateikto apibūdinimo, kalbėti šia tema: (labai kompetentingas, 7 - visiškai nekompetentingas)

16. Įvertinkite teiginį: Pateiktas tekstas (kur 1 - visiškai logiškas, 7 - visiškai nelogiškas); Pateiktas tekstas (kur 1 - visiškai argumentuotas, 7 - visiškai neargumentuotas)

17. Įvertinkite teiginį: Tekste išsakytos mintys apie energetiką Lietuvoje, Jums: (kur 1 - labai artimos, 7 - visiškai svetimos)

18. Įvertinkite teiginį: Tai, jog Prancūzijoje ir Švedijoje vystoma atominė energetika, turėtų būti pavyzdys Lietuvai vėl plėtoti šią energijos gavybos būdą: (kur 1 - visiškai racionalu, 7 - visiškai neracionalu)

19. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, autoriaus teiginys, jog tiksliai prognozuoti Visagino atominės elektrinės statybų ir pagaminamos elektros kainą yra neįmanoma: (kur 1 – visiškai logiškas, 7 – visiškai nelogiškas)

20. Įvertinkite teiginį: Pasak autoriaus tai, jog Visagino atominė elektrinė yra nenaudinga yra Rusijos informacinių šaltinių įtaka, stengiantis pakenkti Lietuvos energetinei nepriklausomybei: (kur 1 - visiškai logiška, 7 - visiškai nelogiška)

21. Įvertinkite teiginį: Energetikos sistema šalyje, pastačius Visagino atominę elektrinę, Jūsų manymu, taptų: (kur 1 - labai patikima, 7 - visiškai nepatikima)

22. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, kalbant apie atominę energetiką viešojoje erdvėje, autoriaus kompetencija (kur 1 - visiškai nesvarbi, 7 - labai svarbi)

23. Įvertinkite teiginį: Pramogų pasaulio atstovų ir visuomenės veikėjų nuomonės, apie atominę energetiką, pasirodančios viešojoje erdvėje, Jums: (kur 1 - labai svarbios, 7 - visiškai nesvarbios)

2-ASIS TYRIMO VARIANTAS

1. Jūsų lytis:
2. Jūsų amžius:
3. Jūsų išsilavinimas:
4. Įvertinkite teiginį: Atominė elektrinė Lietuvai: (kur 1 - labai naudinga, 7 - visiškai žalinga)
5. Įvertinkite teiginį: Atominė energetika gamtai ir piliečiams: (kur 1 - visiškai saugi, 7 - labai pavojinga)
6. Įvertinkite teiginį: Atominė elektrinė didinant Lietuvos energetinę nepriklausomybę: (kur 1 - labai reikalinga, 7 - visiškai nereikalinga)
7. Įvertinkite teiginį: Jūsų turimos žinios apie Visagino atominės elektrinės projektą: (kur 1 - labai gausios, 7 - visiškai minimalios)
8. Įvertinkite teiginį: Visagino atominės elektrinės projektas Lietuvos valstybei ir jos piliečiams ekonomiškai: (kur 1 - labai naudingas, 7 - visiškai žalingas)
9. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės projektas Lietuvai: (kur 1 - visiškai pigus, 7 - per brangus)
10. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės projektas gamtai ir Lietuvos gyventojams: (kur 1 - visiškai saugus, 7 - labai pavojingas)
11. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominė elektrinė, siekiant Lietuvos energetinės nepriklausomybės: (kur 1 - labai reikalinga, 7 - visiškai nereikalinga)
12. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės pagamintos elektros energijos kaina būtų: (kur 1 - ženkliai pigesnė, 7 - ženkliai brangesnė)
13. Įvertinkite teiginį: Visagino atominės elektrinės projekto vystymas, vietoj atsinaujinančių energijos šaltinių: (kur 1 - labai racionalu, 7 - visiškai neracionalu)
14. Atidžiai perskaitykite tekstą: Autorius - žurnalistas, publicistas, TV laidų vedėjas,
 „<...>Atominės priešininkų kalba, kaip ir prieš du dešimtmečius trizniota Lietuvos nepriklausomybės priešininkų arba kiek vėliau – NATO ir ES narystės priešininkų naudota kalba* iš tiesų primena lietuvių kalbą. Tačiau dėl objektyvių priežasčių (t.y., tie žodžiai ir sakiniai ateina iš tų pačių šaltinių į rytus nuo Lietuvos, ir (arba) yra tų kraštų auklėjimo išdava), jie yra sunkiai suprantami, o kartais ir klaidina.
 Todėl paprastam žmogui reikia paprasto vertimo. <...> Kairėje yra atominės elektrinės priešininkų vernakuliaras, dešinėje – vertimas į žmonių kalbą.

1. Atominė energetika yra jau praeitis = Už ją dar senesni dalykai yra rentgenas, elektra ir penicilinas. Todėl jų nebereikia.

2. Vokietijoje atsisakoma atominės energijos. Ką, jie durniai? = Švedija ir Prancūzija atominės energijos neatsisako, bet mes jų neminėkim, nes nepatogu.

<...>

4. Reikia išsamesnės studijos apie elektrinės statybą. = Reikia tokios studijos, kuri sakytų, kad elektrinė neapsimoka ir blogai. Visos iki šiol atliktos studijos yra neišsamios ir neatsako į visus klausimus.

5. Nematau tikslios prognozės, kiek kainuos elektra ir ar apsimokės elektrinė. = Kai perku lietpaltį, man turi būti garantuota, kad bus lietaus. Kai perku automobilio draudimą, reikalauju tikslios prognozės, kiek ir kada avarijų patirsiu ir kokie bus nuostoliai. Kai Lietuva stojo į NATO, reikėjo tikslios analizės ir prognozių, kas mus puls ir kada (žr. išnašą apie NATO žemiau).

6. Kokia čia nepriklausomybė? Lietuva savo urano negamina. = Pasaulyje uraną gamina 17 šalių. Visos kitos yra energetiškai priklausomos ir vergauja Kazachstanui, Kanadai ir Australijai.

7. Ar kas nors rimtai tyrinėjo saulės ir vėjo energijos perspektyvas? = Žinom, kad tyrinėjo, bet tyrimų išvados mums nepalankios, todėl užduokim idiotišką klausimą, iš kurio atrodys, kad yra kažkoks kitas sprendimas, pigesnis ir geresnis, kurio Vyriausybė nepriima, nes Kubilius nori Lietuvą išvaryti iš Lietuvos ir praskolinti. Toks jo tikslas.

8. Elektrinės projektas neskaidrus, daug galimybių piktnaudžiavimui. = Rusiškų dujų pirkimai visame pasaulyje nuo seno garsėja žymiai didesniu skaidrumu. Ten piktnaudžiavimui galimybių praktiškai nėra.

<...>”.

15. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, teksto autorius, iš pateikto apibūdinimo, kalbėti šia tema: (kur 1 - labai kompetentingas, 7 - visiškai nekompetentingas)

16. Įvertinkite teiginį: Pateiktas tekstas (kur 1 - visiškai logiškas, 7 - visiškai nelogiškas); Pateiktas tekstas (kur 1 - visiškai argumentuotas, 7 - visiškai neargumentuotas)

17. Įvertinkite teiginį: Tekste išsakytos mintys apie energetiką Lietuvoje, Jums: (kur 1 - labai artimos, 7 - visiškai svetimos)

18. Įvertinkite teiginį: Tai, jog Prancūzijoje ir Švedijoje vystoma atominė energetika, turėtų būti pavyzdys Lietuvai vėl plėtoti šį energijos gavybos būdą: (kur 1 - visiškai racionalu, 7 - visiškai neracionalu)

19. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, autoriaus teiginys, jog tiksliai prognozuoti Visagino atominės elektrinės statybų ir pagaminamos elektros kainą yra neįmanoma: (kur 1 – visiškai logiškas, 7 – visiškai nelogiškas)

20. Įvertinkite teiginį: Pasak autoriaus tai, jog Visagino atominė elektrinė yra nenaudinga yra Rusijos informacinių šaltinių įtaka, stengiantis pakenkti Lietuvos energetinei nepriklausomybei: (kur 1 - visiškai logiška, 7 - visiškai nlogiška)

21. Įvertinkite teiginį: Energetikos sistema šalyje, pastačius Visagino atominę elektrinę, Jūsų manymu, taptų: (kur 1 - labai patikima, 7 - visiškai nepatikima)

22. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, kalbant apie atominę energetiką viešojoje erdvėje, autoriaus kompetencija (kur 1 - visiškai nesvarbi, 7 - labai svarbi)

23. Įvertinkite teiginį: Pramogų pasaulio atstovų ir visuomenės veikėjų nuomonės, apie atominę energetiką, pasirodančios viešojoje erdvėje, Jums: (kur 1 - labai svarbios, 7 - visiškai nesvarbios)

3-IASIS TYRIMO VARIANTAS

1. Jūsų lytis:
2. Jūsų amžius:
3. Jūsų išsilavinimas:
4. Įvertinkite teiginį: Atominė elektrinė Lietuvai: (kur 1 - labai naudinga, 7 - visiškai žalinga)
5. Įvertinkite teiginį: Atominė energetika gamtai ir piliečiams: (kur 1 - visiškai saugi, 7 - labai pavojinga)
6. Įvertinkite teiginį: Atominė elektrinė didinant Lietuvos energetinę nepriklausomybę: (kur 1 - labai reikalinga, 7 - visiškai nereikalinga)
7. Įvertinkite teiginį: Jūsų turimos žinios apie Visagino atominės elektrinės projektą: (kur 1 - labai gausios, 7 - visiškai minimalios)
8. Įvertinkite teiginį: Visagino atominės elektrinės projektas Lietuvos valstybei ir jos piliečiams ekonomiškai: (kur 1 - labai naudingas, 7 - visiškai žalingas)
9. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės projektas Lietuvai: (kur 1 - visiškai pigus, 7 - per brangus)
10. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės projektas gamtai ir Lietuvos gyventojams: (kur 1 - visiškai saugus, 7 - labai pavojingas)
11. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominė elektrinė, siekiant Lietuvos energetinės nepriklausomybės: (kur 1 - labai reikalinga, 7 - visiškai nereikalinga)
12. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės pagamintos elektros energijos kaina būtų: (kur 1 - ženkliai pigesnė, 7 - ženkliai brangesnė)
13. Įvertinkite teiginį: Visagino atominės elektrinės projekto vystymas, vietoj atsinaujinančių energijos šaltinių: (kur 1 - labai racionalu, 7 - visiškai neracionalu)
14. Atidžiai perskaitykite tekstą: Autorius: buvęs Valstybinės atominės energetikos saugos inspekcijos viršininkas, pasaulio energetikos tarybos Lietuvos komiteto, Europos branduolinės energetikos draugijos, Tarptautinės energetikos ekonomistų sąjungos narys, dabar nepriklausomas energetikos ekspertas

„<...> Branduolinis kuras, palyginus su kitomis kuro rūšimis, turi esminį privalumą, nes jo vertė elektros energijos gamybos savikainoje nėra didelė. Jam pabrangus net ir dvigubai, elektros energijos gamybos kaina pasikeis mažai, galima sukaupti didesnes branduolinio kuro atsargas ir laikyti jį ilgesnį laiką. Branduolinės energijos išstūmimas iš Lietuvos ir Baltijos šalių energetinio balanso

reikštų jų apsirūpinimo elektros energija saugumo sumažėjimą, o eksporto rinkos ir pajamų praradimas kenkia ir valstybės saugumui, nes didina ir taip jau nemenką užsienio prekybos deficitą. Lietuva ir ateityje turi būti valstybe, naudojančia branduolinę energiją. Branduolinėje energetikoje skubėti negalima, tačiau aktyvios veiklos imitavimas, siekiant užtęsti problemų sprendimą, yra pražūtingas. Dar neužmiršome "mokslinių pagrindimų", kad Būtingės naftos terminalas nereikalingas ir ekonomiškai neapsimoka, nes turime "pigų vamzdį" ir dar kelis dujų vamzdžius. Deja, pirmojo jau nebeturime. Baltijos šalių energetikos sistemų tarpsteminės elektros tinklų jungties su Lenkija integracinės prasmės ir tikslo pakeitimas tikslu "eksportuoti ne mažiau 6 milijardų kWh elektros energijos per metus" dešimtmečiui atidėjo šio svarbaus projekto įgyvendinimą. Ar negirdime panašių "perspėjimų" dėl naujos atominės elektrinės? Strategiškai apsisprendus dėl branduolinės energetikos ateities, netgi diskutuoti ar reikia, ar ne atominės elektrinės Lietuvai, būtų nekorektiška, o Temidės užrištomis akimis požiūriu, gal būt, net antiįstatymiška. Juo labiau, kad naujoji atominė elektrinė leidžia išspręsti saugiai ir patikimai išspręsti strateginius klausimus, t.y.: Padidina Lietuvos ir Baltijos šalių apsirūpinimo energija saugumą. Padidina Lietuvos energetikos sistemos patikimumą. Užtikrina stabilesnes ir priimtinesnes elektros kainas vartotojams <...>“.

15. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, teksto autorius, iš pateikto apibūdinimo, kalbėti šia tema: (labai kompetentingas, 7 - visiškai nekompetentingas)

16. Įvertinkite teiginį: Pateiktas tekstas (kur 1 - visiškai logiškas, 7 - visiškai nelogiškas); Pateiktas tekstas (kur 1 - visiškai argumentuotas, 7 - visiškai neargumentuotas)

17. Įvertinkite teiginį: Tekste išsakytos mintys apie energetiką Lietuvoje, Jums: (kur 1 - labai artimos, 7 - visiškai svetimos)

18. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, autoriaus teiginys, kad net ir pabrangęs branduolinis kuras, mažai įtakotų elektros kainą: (kur 1 - visiškai patikimas, 7 - visiškai nepatikimas)

19. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Lietuvos ir Baltijos šalių energetinio saugumo didinimas, plėtojant Visagino atominės elektrinės projektą: (kur 1 - racionalu, 7 - visiškai neracionalu)

20. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, teiginys, kad atsisakymas Ignalinos ir Visagino atominų elektrinių, reiškia energetinio saugumo sumažėjimą: (kur 1 - visiškai logiškas, 7 - visiškai nelogiškas)

21. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, energetikos sistema šalyje, pastačius Visagino atominę elektrinę taptų: (kur 1 - labai patikima, 7 - visiškai nepatikima)

22. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, kalbant apie atominę energetiką viešojoje erdvėje, autoriaus kompetencija: (kur 1 - labai svarbi, 7 - visiškai nesvarbi)

23. Įvertinkite teiginį: Pramogų pasaulio atstovų ir visuomenės veikėjų nuomonės, apie atominę energetiką, pasirodančios viešojoje erdvėje, Jums: (kur 1 - labai svarbios, 7 - visiškai nesvarbios)

4-ASIS TYRIMO VARIANTAS

1. Jūsų lytis:
2. Jūsų amžius:
3. Jūsų išsilavinimas:
4. Įvertinkite teiginį: Atominė elektrinė Lietuvai: (kur 1 - labai naudinga, 7 - visiškai žalinga)
5. Įvertinkite teiginį: Atominė energetika gamtai ir piliečiams: (kur 1 - visiškai saugi, 7 - labai pavojinga)
6. Įvertinkite teiginį: Atominė elektrinė didinant Lietuvos energetinę nepriklausomybę: (kur 1 - labai reikalinga, 7 - visiškai nereikalinga)
7. Įvertinkite teiginį: Jūsų turimos žinios apie Visagino atominės elektrinės projektą: (kur 1 - labai gausios, 7 - visiškai minimalios)
8. Įvertinkite teiginį: Visagino atominės elektrinės projektas Lietuvos valstybei ir jos piliečiams ekonomiškai: (kur 1 - labai naudingas, 7 - visiškai žalingas)
9. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės projektas Lietuvai: (kur 1 - visiškai pigus, 7 - per brangus)
10. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės projektas gamtai ir Lietuvos gyventojams: (kur 1 - visiškai saugus, 7 - labai pavojingas)
11. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominė elektrinė, siekiant Lietuvos energetinės nepriklausomybės: (kur 1 - labai reikalinga, 7 - visiškai nereikalinga)
12. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Visagino atominės elektrinės pagamintos elektros energijos kaina būtų: (kur 1 - ženkliai pigesnė, 7 - ženkliai brangesnė)
13. Įvertinkite teiginį: Visagino atominės elektrinės projekto vystymas, vietoj atsinaujinančių energijos šaltinių: (kur 1 - labai racionalu, 7 - visiškai neracionalu)
14. Atidžiai perskaitykite tekstą: Autorius - žurnalistas, publicistas, TV laidų vedėjas.

„<...> Branduolinis kuras, palyginus su kitomis kuro rūšimis, turi esminį privalumą, nes jo vertė elektros energijos gamybos savikainoje nėra didelė. Jam pabrangus net ir dvigubai, elektros energijos gamybos kaina pasikeis mažai, galima sukaupti didesnes branduolinio kuro atsargas ir laikyti jį ilgesnį laiką. Branduolinės energijos išstūmimas iš Lietuvos ir Baltijos šalių energetinio balanso reikštų jų apsirūpinimo elektros energija saugumo sumažėjimą, o eksporto rinkos ir pajamų praradimas kenkia ir valstybės saugumui, nes didina ir taip jau nemenką užsienio prekybos deficitą. Lietuva ir ateityje turi būti valstybe, naudojančia branduolinę energiją. Branduolinėje energetikoje skubėti

negalima, tačiau aktyvios veiklos imitavimas, siekiant užtešti problemų sprendimą, yra pražūtingas. Dar neužmiršome "mokslinių pagrindimų", kad Būtingės naftos terminalas nereikalingas ir ekonomiškai neapsimoka, nes turime "pigų vamzdį" ir dar kelis dujų vamzdžius. Deja, pirmojo jau nebeturime. Baltijos šalių energetikos sistemų tarpsteminės elektros tinklų jungties su Lenkija integracinės prasmės ir tikslo pakeitimas tikslu "eksportuoti ne mažiau 6 milijardų kWh elektros energijos per metus" dešimtmečiui atidėjo šio svarbaus projekto įgyvendinimą. Ar negirdime panašių "perspėjimų" dėl naujos atominės elektrinės? Strategiškai apsisprendus dėl branduolinės energetikos ateities, netgi diskutuoti ar reikia, ar ne atominės elektrinės Lietuvai, būtų nekorektiška, o Temidės užrištomis akimis požiūriu, gal būt, net antiįstatymiška. Juo labiau, kad naujoji atominė elektrinė leidžia saugiai ir patikimai išspręsti strateginius klausimus, t.y.: Padidina Lietuvos ir Baltijos šalių apsirūpinimo energija saugumą. Padidina Lietuvos energetikos sistemos patikimumą. Užtikrina stabilesnes ir priimtinesnes elektros kainas vartotojams <...>“.

15. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, teksto autorius, iš pateikto apibūdinimo, kalbėti šia tema: (labai kompetentingas, 7 - visiškai nekompetentingas)

16. Įvertinkite teiginį: Pateiktas tekstas (kur 1 - visiškai logiškas, 7 - visiškai nelogiškas); Pateiktas tekstas (kur 1 - visiškai argumentuotas, 7 - visiškai neargumentuotas)

17. Įvertinkite teiginį: Tekste išsakytos mintys apie energetiką Lietuvoje, Jums: (kur 1 - labai artimos, 7 - visiškai svetimos)

18. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, autoriaus teiginys, kad net ir pabrangęs branduolinis kuras, mažai įtakotų elektros kainą: (kur 1 - visiškai patikimas, 7 - visiškai nepatikimas)

19. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, Lietuvos ir Baltijos šalių energetinio saugumo didinimas, plėtojant Visagino atominės elektrinės projektą: (kur 1 - racionalu, 7 - visiškai neracionalu)

20. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, teiginys, kad atsisakymas Ignalinos ir Visagino atominų elektrinių, reiškia energetinio saugumo sumažėjimą: (kur 1 - visiškai logiškas, 7 - visiškai nelogiškas)

21. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, energetikos sistema šalyje, pastačius Visagino atominę elektrinę taptų: (kur 1 - labai patikima, 7 - visiškai nepatikima)

22. Įvertinkite teiginį: Jūsų manymu, kalbant apie atominę energetiką viešojoje erdvėje, autoriaus kompetencija: (kur 1 - labai svarbi, 7 - visiškai nesvarbi)

23. Įvertinkite teiginį: Pramogų pasaulio atstovų ir visuomenės veikėjų nuomonės, apie atominę energetiką, pasirodančios viešojoje erdvėje, Jums: (kur 1 - labai svarbios, 7 - visiškai nesvarbios)